

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ: ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟΝ
ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ ΚΟΖΑΝΗΣ

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΜΠΑΤΣΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Α.Ε.Μ: 2390

ΦΛΩΡΙΝΑ 2015

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

<<ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ ΚΟΖΑΝΗΣ>>

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΜΠΑΤΣΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Α.Ε.Μ: 2390

ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ: Η΄

ΥΠΕΥΘΗΝΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

Κα. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΒΑΜΒΑΚΙΔΟΥ (Α΄ Βαθμολογήτρια)

Κος. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΤΙΝΑΣ (Β΄ Βαθμολογητής)

ΦΛΩΡΙΝΑ 2015

*Αφιερωμένη στην πολυαγαπημένη μου γιαγιά Χρυσούλα, που με μεγάλωσε
και μου έμαθε όσα ξέρω για την ιστορία του χωριού μου.*

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
Εισαγωγή.....	6
Τοπική Ιστορία.....	7
Πρώτο Κεφάλαιο.....	7
1.1 Ονομασία χωριού και γεωγραφική τοποθέτηση.....	7
1.2 Η περίοδος της Τουρκοκρατίας.....	9
1.3 Μακεδονικός Αγώνας.....	10
1.4 Βαλκανικοί πόλεμοι.....	11
1.5 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.....	12
1.6 Ο Πόλεμος του 1940-1941. Κατοχή και Εθνική Αντίσταση. Το ολοκαύτωμα του Μικροβάλτου.....	14
1.7 Το Μοναστήρι της Παναγίας Ζιδανίου και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας.....	16
1.8 Μπουχάρια- Νοχτάρια.....	18
Κεφάλαιο Δεύτερο.....	20
2.1 Θεματική ανάλυση.....	20
2.1.1 Το ιδίωμα της Κοζάνης.....	20
2.1.2 Το Γλωσσικό Ιδίωμα στο Μικρόβαλτο.....	20
2.1.3 Ήθη- Έθιμα.....	22
2.1.4 η Θρησκευτική ζωή των κατοίκων του Μικροβάλτου και οι Εκκλησίες.....	27
2.1.5 Φαγητά, υλικά και σκεύη.....	28
2.1.6 Καλλιέργειες και εργασίες των κατοίκων.....	29
2.1.7 Οικογένεια.....	29
2.1.8 Περίθαλψη.....	30
2.1.9 οικονομία.....	30
2.1.10 μετανάστευση.....	31
2.1.11 Ο ρόλος του άντρα και της γυναίκας.....	31
2.1.12 Τραγούδια.....	32
2.1.13 Μικροβαλτινό Γλωσσάρι.....	40
Επίλογος.....	64
Βιβλιογραφία.....	65
Παράρτημα.....	67
Συνεντεύξεις.....	67
Φωτογραφικό υλικό.....	77

Πρόλογος

Το Μικρόβαλτο είναι το χωριό που γεννήθηκα και μεγάλωσα. Εκεί είδα πρώτη φορά τον ήλιο να ανατέλλει από τον Αϊ-Λιά. Στα σοκάκια της γειτονιάς μου έμαθα να περπατάω, να τρέχω, να παίζω, να κάνω ποδήλατο, να πέφτω, να χτυπάω και να σηκώνομαι και να πηγαίνω κλαίγοντας στη μαμά μου. Εκεί πήγα σχολείο, έκανα τους πρώτους μου φίλους, εκεί ένιωσα την καρδιά μου να χτυπάει δυνατά για πρώτη φορά. Σε αυτό το χωριό έζησα τα πιο αθώα χρόνια της ζωής μου, έκλαψα, γέλασα, μάλωσα. Θυμάμαι σαν τώρα την ξεγνοιασιά εκείνων των χρόνων, θυμάμαι όταν τελειώναμε το σχολείο που γυρνούσα σπίτι έτρωγα γρήγορα, διάβαζα στο πόδι και έβγαινα με τους φίλους μου για παιχνίδι μέχρι αργά το βράδυ. Τρέχαμε στις γειτονιές, παίζαμε κρυφτό, κυνηγητό, και ότι λογής παιχνίδι μας ερχόταν στο μυαλό. Ήμασταν όλα τα παιδιά μαζί, μικρότερα και μεγαλύτερα, κάθε βράδυ μαζευόμασταν στην πλατεία του χωριού και καθόμασταν στα σκαλιά του Αϊ – Γιώργη μέχρι αργά. Τα χρόνια πέρασαν, μεγαλώσαμε, οι περισσότεροι φύγαμε για σπουδές, από τη μια άκρη της Ελλάδας στην άλλη διασκορπιστήκαμε. Πάντα όμως, νοσταλγούμε αυτά τα χρόνια όταν μαζευόμαστε όλοι ξανά στο χωριό, όλοι έχουμε την επιθυμία, να αναβιώσουμε τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του χωριού μας, έτσι ώστε αυτά να μην χαθούν στο βάθος του χρόνου και να περάσουν και στα δικά μας παιδιά. Άλλωστε, όπως λέμε και στο χωριό, όλους μας ενώνει ένα πράγμα ‘‘είδαμε τον ήλιο να ανατέλλει από τον Αϊ-Λιά’’.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία ερευνά τα γλωσσικά ιδιώματα της περιοχής του Μικροβάλτου στο νομό Κοζάνης. Ουσιαστικά αναλύεται η τοπική ιστορία του Μικροβάλτου μέσα από διάφορες θεματικές που παρουσιάζονται διάμεσο της σχετικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με την θεματική ενότητα του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος να πρωταγωνιστεί.

Η μελέτη ενός γλωσσικού ιδιώματος της νέας ελληνικής είναι πολλαπλώς χρήσιμη. Από τη μια συμβάλλει αποφασιστικά στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας στο σύνολό της και σε όλη τη γεωγραφική και ιστορική της διάσταση, καθώς μπορούμε να κάνουμε τους απαραίτητους συσχετισμούς για τη δομή και την εξέλιξή της στο πέρασμα των χρόνων. Απ' την άλλη στα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα διασώζονται αισθητικά και εκφραστικά αριστουργήματα, όπως αρχαϊκά λεξιλογικά στοιχεία, τα οποία για διάφορους λόγους δε σώθηκαν στην κοινή μορφή της γλώσσας μας, και με την έννοια αυτή τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα συμβάλλουν στον εμπλουτισμό της κοινής νεοελληνικής, τέλος τα ιδιώματα, μας δίνουν την ευκαιρία να δούμε πολλές πλευρές της κοινωνικής και πολιτιστικής δομής και διάρθρωσης των τοπικών κοινωνιών. (Ντίνας, 2005:32)

Σκοπός διεξαγωγής της συγκεκριμένης εργασίας φυσικά δεν είναι άλλος από την ανάδειξη της τοπικής ιστορίας με ότι αυτή περιλαμβάνει, όπως η ανάδειξη των τοπικών ηθών και εθίμων, των συνηθειών των κατοίκων και των γενικότερων λαογραφικών στοιχείων της περιοχής και φυσικά κύριο μέλημα είναι η ανάδειξη του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την πραγμάτωση της συγκεκριμένης εργασίας είναι εκείνη της θεματικής ανάλυσης. Ειδικότερα η συλλογή υλικού πραγματοποιήθηκε, μέσα από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε κατοίκους του χωριού, αναδείχθηκαν όλοι εκείνοι οι θεματικοί ορίζοντες που διαπραγματεύεται η εργασία και ουσιαστικά αποτέλεσαν τους βασικούς παράγοντες στη τελική της διαμόρφωση και σύνθεση, μέσα από τα τοπικά βιβλία που έχουν γραφτεί για το χωριό, από την ιστοσελίδα του χωριού, καθώς και από άλλες ιστοσελίδες αναφερόμενες στο γλωσσικό ιδίωμα. Επίσης, υπάρχουν πληροφορίες από προσωπικής μου σκοπιάς, καθώς η καταγωγή μου είναι το Μικρόβαλτο, εκεί μεγάλωσα, οπότε γνωρίζω τον τρόπο ομιλίας των κατοίκων, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις αλλά και διάφορα βιώματα των κατοίκων του χωριού.

Εύχομαι η παρούσα έρευνα να συμβάλλει στην ανάδειξη της ιστορίας του τόπου και να προσφέρει στο ήδη υπάρχον και γνωρίζον ιστορικό συγκείμενο από πλευράς ιστορικής γνώσης ένα καινούριο γνωστικό άξονα συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην παραγωγή νέας γνώσης.

Τοπική Ιστορία

Με τον όρο τοπική ιστορία εννοούμε την ιστορία που ξεκινά από τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες μιας τοπικής κοινωνίας, συνδέεται με τους τοπικούς θεσμούς και ανατροφοδοτεί την τοπική ταυτότητα και αυτογνωσία. Στην τοπική ιστορία εξετάζονται στη μικρή κλίμακα θέματα που σε μια άλλη κλίμακα, αποτελούν αντικείμενο της γενικής ιστορίας ή των ειδικότερων θεματικών ιστοριών, όπως είναι η ιστορία της βιομηχανίας, η ιστορία της καθημερινής ζωής, της τεχνολογίας κλπ. Η τοπική ιστορία συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, ιδιαίτερα με τη λαογραφία και την εθνογραφία, αλλά και με τις επιστήμες που ασχολούνται με το χώρο. Η τοπική ιστορία παράλληλα μπορεί ευκολότερα, λόγω έκτασης, να παρακολουθήσει μια τοπική εξέλιξη κάθετα μέσα στη διάρκεια του ιστορικού χρόνου αναδεικνύοντας τις αλλαγές που βίωσε η τοπική κοινωνία στη μακρά, τη μέση ή τη βραχεία διάρκεια. Μόνιμο ζήτημα για την τοπική ιστορία είναι η χάραξη των ορίων σε σχέση με τη γενική ή τις θεματικές ιστορίες. Κατά κανόνα η τοπική ιστορία προσπαθεί να προσεγγίσει περισσότερο την καθολική ιστορία, εξετάζοντας διάφορα ζητήματα από ποικίλες πλευρές και θεματικές. Ένα δεύτερο μεγάλο ζήτημα είναι το πώς προσδιορίζουμε κάθε φορά το τοπικό, ξεκινώντας από το επίπεδο του οικισμού ή της συνοικίας και φτάνοντας μέχρι μια μεγάλη γεωγραφική διοικητική περιφέρεια¹.

Πρώτο Κεφάλαιο

1.1 Ονομασία χωριού και γεωγραφική τοποθέτηση

Εικοσιπέντε χιλιόμετρα δυτικά από την πόλη των Σερβίων, σκαρφαλωμένο πάνω σε ένα λόφο των Καμβουνίων, βρίσκεται ο Μικρόβαλτος, ένα από τα ωραιότερα και προοδευτικότερα χωριά της περιφερειακής ενότητας Κοζάνης. Είναι χτισμένο αμφιθεατρικά στις πλαγιές ενός λόφου και στραμμένο νοτιοανατολικά, σε υψόμετρο 750 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, γι' αυτό και η θέα από κει πάνω είναι μοναδική, προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Στη θέση και στο υψόμετρό του χρωστάει και το εξαιρετο, το ξηρό και υγιεινό του κλίμα, που τα χαρακτηρίζουν βαρείς και μακροί χειμώνες με ευχάριστα και δροσερά καλοκαίρια. Λόγω των κλιματολογικών αυτών συνθηκών, η νοσηρότητα και η θνησιμότητα των κατοίκων του είναι μικρές. Οι κάτοικοι του Μικροβάλτου διακρίνονται για την ευγένεια, την καλοσύνη και τη φιλόξενη διάθεση. Είναι αυθόρμητοι και εκδηλωτικοί, φιλήσυχοι

¹ <http://local.e-history.gr/pages/viewpage.action?pageId=1933712>

και νομοταγείς, φιλότιμοι, ειλικρινείς και ενάρετοι. Είναι καλοί οικογενειάρχες και φιλόστοργοι γονείς. Αγαπιούνται μεταξύ τους και βοηθά και υποστηρίζει ο ένας τον άλλο. Η κοινωνική τους ζωή ομαδοποιείται και διαχωρίζεται στα λεγόμενα "σόια", τα οποία έχουν μεταξύ τους συγγενικούς δεσμούς καταγωγής εξ αίματος, επιγαμίας ή κουμπαριάς (Λαμπρέτσας, 2000:171).

Ο Μικρόβαλτος αποτελούσε μέχρι το 1998 ξεχωριστή κοινότητα με πληθυσμό 753 κατοίκους (απογραφή 1991). Με τον νόμο "Καποδίστρια" το 1998 προσχώρησε στον Δήμο Καμβουνίων. Το 2010 με τον νόμο "Καλλικράτης" προσχώρησε στον Δήμο "Σερβίων- Βελβεντού". Πλέον ο πληθυσμός του χωριού έχει μειωθεί αισθητά, γύρω στους 210 κατοίκους, οι περισσότεροι των οποίων είναι ηλικιωμένοι και μέσης ηλικίας, ελάχιστες είναι πλέον οι νεαρές οικογένειες με παιδιά. Οι περισσότεροι κάτοικοι μετοίκησαν στην Κοζάνη, επειδή πρόσφερε περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι νέοι του χωριού το επισκέπτονται αρκετά συχνά, γιατί τους αρέσει το χωριό και έχουν αρχίσει να ασχολούνται με την καλλιέργεια κάποιων χωραφιών με οπωροφόρα δέντρα, και κάποιοι από αυτούς ενόψει οικονομικής κρίσης σκέφτονται την επιστροφή τους στο χωριό.

Η ονομασία του χωριού "Μικρόβαλτο" είναι προφανές ότι προήλθε από τη σύνθεση των λέξεων "μικρός" και "βάλτος" από ένα βάλτο με λιμνάζουσα νερά που υπήρχε στη σημερινή θέση "Κάμπος". Ελάχιστες είναι οι γραπτές μαρτυρίες και τα ιστορικά στοιχεία που έχουμε για την ίδρυση του Μικροβάλτου. Μέχρι πρότινος η παλιότερη γνωστή γραπτή μαρτυρία που ανέφερε την ύπαρξη του Μικροβάλτου ήταν ένας κώδικας της Ιεράς Μονής του Αγίου Νικάνορα (Ζάβορδας) που διασώζεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Ο κώδικας αυτός γράφτηκε το έτος 1692 σε αντικατάσταση άλλου και περιέχει βαπτιστικά ονόματα 75 προσκυνητών στη στήλη "ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟΣ", ενώ φαίνεται να προστέθηκαν μεταγενέστερα άλλα 41 ονόματα. Νεότερα στοιχεία που αντλήσαμε από το περιοδικό "ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ"-τόμος 32ος [1999-2000], καταγράφουν σε χειρόγραφο-κώδικα χρονολογίας αρχικής γραφής το 1592-1593 της Μονής της Μεταμόρφωσης των Μετεώρων αφιερωτές από το Μικρόβαλτο. Συγκεκριμένα στο φ.70α της αρχικής γραφής (1592/1593) αναφέρονται δυο ονόματα από το Μικρόβαλτο.

Τέλος σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία -Δεκέμβριος 2010-, από ένα ανέκδοτο χειρόγραφο οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο, που χρονολογείται το 1528 φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη «Κύριλλος και Μεθόδιος» της Βουλγαρίας στη Σόφια, η παλιότερη πλέον γνωστή γραπτή μαρτυρία για το Μικρόβαλτο ανάγεται στο 1528. Ο καθηγητής Βασίλης Δημητριάδης του Πανεπιστημίου Κρήτης μετέφρασε στα Ελληνικά τμήμα του χειρογράφου και παρέδωσε το κομμάτι που αφορούσε τη Δυτική Μακεδονία στον κ. Γεώργιο Τσότσο για να το μελετήσει περαιτέρω και να το επεξεργαστεί σαν διδακτορική διατριβή.

Στο χειρόγραφο αυτό, σύμφωνα με τον κ. Τσότσο, καταγράφονται τα φορολογικά έσοδα ανά οικισμό, περιέχονται τα ονόματα των φορολογουμένων και τα έσοδα από την παραγωγή κάθε γεωργικού είδους ή άλλη προσοδοφόρα πηγή για κάθε οικισμό.

Επίσης η κατανομή των οικισμών σε τιμάρια, (σύνολο εισοδημάτων από κατοίκους ενός ή και περισσότερων οικισμών) για το βιλαέτι της Ρούμελης κατά το έτος 1528. Την εποχή αυτή, η Δυτική Μακεδονία περιλαμβάνεται στο εν λόγω βιλαέτι που υποδιαιρείται σε σαντζάκια και καζάδες. Η περιοχή μας υπάγεται στο σαντζάκι του Πασά, καζάς Σερβίων...

Έτσι εκτιμώντας τη γενική κατάσταση συμπεραίνουμε ότι το Μικρόβαλτο ιδρύθηκε τουλάχιστον τον 14ο αιώνα. Λόγω της μορφολογίας των εδαφών (ορεινή-δύσβατη-άγονη), η περιοχή μας δεν προσέλκυσε Τούρκους τσιφλικάδες, αλλά πιθανότατα αποτέλεσε καταφύγιο ανυπότακτων ή κυνηγημένων από του Τούρκους οικογενειών, σύμφωνα με τον ιστορικό Παν. Λιούφη.

Δεν πρέπει ακόμη να αγνοήσουμε και την εκτίμηση της 11ης Εφορίας Αρχαιοτήτων που με το έγγραφο 3498/20.9.2005 αναφέρει: "Στη θέση Παλιάμπελα, ύστερα από την επιφανειακή έρευνα, διαπιστώθηκε η ύπαρξη οστράκων, χρηστικών αγγείων, κεραμίδων στέγης, λειψάνων τοιχοποιιών, ευρήματα τα οποία από την πρώτη εκτίμηση χρονολογούνται στην υστερορωμαϊκή με παλαιοχριστιανική περίοδο..." Δηλαδή από το 5ο έως τον 7ο αιώνα μΧ., θέτοντας νέους προβληματισμούς για την περίοδο ίδρυσης του Μικροβάλτου. Πιθανολογείται άλλωστε από τα ίχνη των ερειπίων ότι ο πρώτος οικισμός ήταν στη θέση "Παλιάμπελα", που μετεγκαταστάθηκε στη σημερινή θέση που παρουσίαζε συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Η παράδοση θέλει το χωριό να ιδρύθηκε από πέντε κυνηγημένα αδέρφια -Γιάννης, Στάθης, Αλέξης, Χαρίσης, Πούλιος- από τα οποία προήλθαν τα αντίστοιχα επώνυμα των πρώτων οικογενειών -Γιαννόπουλος, Σταθόπουλος κ.λπ. Σε άρθρο του ιστορικού Κ. Γουναρόπουλου το 1872, φέρεται το Μικρόβαλτο να έλαβε μέρος στην επανάσταση του θρυλικού κλεφταρματολού Θ. Ζιάκα "μετά 30 οικογενειών Ελλήνων επαναστατών..." Από γραπτές μαρτυρίες που έχουμε από τα τέλη του 18ου αιώνα φαίνεται ότι το Μικρόβαλτο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αυτοδιοικούταν από δημογέροντες που εκλέγονταν από συνέλευση των κατοίκων του χωριού. Κατά το Μακεδονικό αγώνα (1904-1908) ενάντια στο Βουλγαρικό και στο Σλαβικό κίνδυνο είχε ιδρυθεί στο Μικρόβαλτο πενταμελής Εθνική Επιτροπή που συνέδραμε τα μέγιστα στην απόκρυψη και μεταφορά όπλων και πολεμοφοδίων και γενικότερα στην υποστήριξη των ανταρτικών ομάδων που διέρχονταν από την περιοχή. Επιπλέον υπήρξε ενεργή συμμετοχή Μικροβαλτινών στις ένοπλες αυτές ομάδες των Μακεδονομάχων. Ιδιαίτερη προσφορά στο Μακεδονικό Αγώνα είχε και το μοναστήρι της Παναγίας Ζιδανίου².

1.2Η περίοδος της Τουρκοκρατίας

Ο Μικρόβαλτος ήταν ένα από τα λίγα χωριά της περιφέρειας Σερβίων, που αφέθηκε από τον κατακτητή στους υπόδουλους και παρέμεινε κεφαλοχώρι σ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Όλα τα γειτονικά χωριά (Προσήλιο, Ρύμνιο, Φρούριο κλπ) είχαν

² [Εφημερίδα "Εν Μικροβάλτω...", τεύχη 1 [Δεκ. 2003], 5 [Απρ. 2005], 20 [Δεκ. 2010]].

παραχωρηθεί ως φέουδα, από το Σουλτάνο σε Τούρκους μπέηδες, οι δε κάτοικοι δούλευαν στα κτήματα τους, ως δουλοπάροικοι. Το ότι παρέμεινε κεφαλοχώρι, οφείλεται στο ορεινό και άγονο έδαφος του και όχι σε εύνοια της τύχης. Ο Μικρόβαλτος είχε δική του κοινότητα και αυτοδιοικούταν. Τη διοίκηση της κοινότητας είχε το συμβούλιο, που αποτελούνταν από πέντε μέλη, που λέγονταν δημογέροντες (Αζάδες ή Κοτσαμπάσιδες). Επικεφαλής του συμβουλίου ήταν ο προεστός (Μουχτάρ), που εκτελούσε τις αποφάσεις του. Η δημογεροντία εκλέγονταν σε κοινή συνέλευση των κατοίκων του χωριού, στην οποία παρευρίσκονταν και εκπρόσωποι του Μητροπολίτη. (Λαμπρέτσας, 2000:181).

1.3 Μακεδονικός Αγώνας

Το χωριό Μικρόβαλτο, κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, αποτελούσε κομβικό σημείο, λόγω της γεωγραφικής του θέσης. Το Μικρόβαλτο βρισκόταν κοντά στα σύνορα του τότε υπόδουλου Ελληνισμού, και πολλές μάχες είχαν διεξαχθεί σε εκείνη την περιοχή. Σε αυτή την περιοχή είχε δημιουργηθεί μια ‘νοητή’ γέφυρα, όπου από εκεί περνούσαν πολλά ανταρτικά σώματα και πολεμοφόδια. Οι κάτοικοι του χωριού είχαν έτσι την ευκαιρία να αναπτύξουν έντονη εθνική δράση και να προσφέρουν τις ανιδιοτελές υπηρεσίες τους για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Γι’ αυτό το λόγο κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα συγκροτήθηκε στο χωριό μια πενταμελής επιτροπή, που εργάστηκε με ζήλο και αφοσίωση για την απελευθέρωση. Η επιτροπή αποτελούνταν από πέντε επίλεκτους και ικανούς άντρες του χωριού, που πήραν την ονομασία πρόκριτοι. Αρμοδιότητες της επιτροπής ήταν, η απόκρυψη των όπλων και των πολεμοφοδίων, καθώς και η τροφοδοσία των στρατευμάτων που διέρχονταν από την περιοχή. Η επιτροπή βρισκόταν σε συνεχή συνεργασία με το μοναστήρι της Παναγίας Ζιδανίου και με τον ηγούμενο Ιλαρίωνα Ρολόγη και την ανταρτική ομάδα του Γεωργίου Κουροπούλιου που έδρευε στο Παλαιογράτσινο.

Όσον αφορά το μοναστήρι της Παναγίας Ζιδανίου, σε αυτό οι αντάρτες έβρισκαν καταφύγιο, φιλοξενία και προστασία. Στην τοποθεσία του ‘Τζέρου’ το μοναστήρι είχε τη δική του κρυφή αποθήκη, όπου εκεί αποθηκεύονταν όπλα και πολεμικά εφόδια, τα οποία αργότερα θα περνούσαν στα χέρια των Ελλήνων ανταρτών που μάχονταν με τους Βούλγαρους κομιτατζήδες.

Στην τοποθεσία ‘Τούμπα’ , λόγω της καίριας θέσης της, επειδή είχε πολύ καλή ορατότητα προς όλες τις κατευθύνσεις του Νομού, η επιτροπή, για λόγους ασφαλείας εγκατέστησε σκοπιά, το λεγόμενο ‘καραούλι’. Με αυτόν τον τρόπο μπορούσε να ελέγχει τις κινήσεις του εχθρού και σε περίπτωση που θα εμφανιζόταν τα τουρκικά στρατεύματα θα ειδοποιούσε το χωριό και την επιτροπή. Με τη σειρά της η επιτροπή θα ενημέρωνε τον ηγούμενο Ιλαρίωνα και ο ηγούμενος με τη σειρά του θα ενημέρωνε τους αντάρτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μικροί μαθητές του Δημοτικού Σχολείου

είχαν αναλάβει την τροφοδοσία της σκοπιάς και κάθε μέρα ο δάσκαλος αποφάσιζε ποιος θα πάει.

Η μετακίνηση των όπλων και των πολεμοφοδίων γινόταν από ικανούς και θαρραλέους άντρες και γινόταν κυρίως βράδυ, για λόγους ασφαλείας. Αυτοί που μετακινούσαν τα όπλα γνώριζαν πάρα πολύ καλά την περιοχή, τα περάσματα, τα μονοπάτια, τα δάση και πολύ συχνά πήγαιναν ακόμη και μέχρι τα ελληνοτουρκικά σύνορα στη γραμμή της Μελούνας, για να παραλάβουν ή να παραδώσουν πολεμοφόδια. Όλα αυτά τα όπλα, τα πυρομαχικά και η αλληλογραφία φυλάσσονταν στη μονή της Παναγίας Ζιδανίου. Κάποια στιγμή, τα τουρκικά στρατεύματα, που βρίσκονταν στα Σέρβια, πληροφορήθηκαν για τις κινήσεις που γινόταν στα Καμβούνια και έτσι το 1906 εγκατέστησαν τούρκικο στρατό στο Μικρόβαλτο, για να εμποδίσουν αυτές τις ενέργειες. Καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής τους στο χωριό είχαν απρεπή συμπεριφορά απέναντι στους κατοίκου και ιδιαίτερα στις γυναίκες, οι κάτοικοι του χωριού παραπονέθηκαν στο Μητροπολίτη Σερβίων και Κοζάνης και με παρέμβαση του Μητροπολίτη ο τουρκικός στρατός εγκατέλειψε το χωριό.

Τέλος, πολλοί ήταν οι Μικροβαλτινοί, που υπηρέτησαν στις ένοπλες ανταρτικές ομάδες, έλαβαν μέρος σε πολλές μάχες και συμπλοκές στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας με Βούλγαρους κομιτατζήδες και αποσπάσματα του τουρκικού στρατού. Έτσι με τον απέραντο πατριωτισμό, τη θέληση για ελευθερία και την ηθική δύναμη που έδειξαν οι Έλληνες κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, ο ελληνισμός της Μακεδονίας και τα εδάφη της απελευθερώθηκαν μετά από χρόνια σκλαβιάς. Η Μακεδονία παρέμεινε Ελληνική, όπως ήταν σε όλους τους αιώνες, από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. (Λαμπρέτσας, 2000:192).

1.4 Βαλκανικοί πόλεμοι

Ο Μακεδονικός Αγώνας έληξε το 1908, με την επανάσταση των Νεότουρκων εναντίον του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ. Στην αρχή οι Νεότουρκοι υπόσχονταν στους υπόδουλους του Οθωμανικού κράτους ισότητα, δικαιοσύνη και ότι θα ζούσαν όλοι μαζί ειρηνικά. Όμως, οι Νεότουρκοι, αφού έδωξαν τον σουλτάνο, για να εξασφαλίσουν ενότητα στο κράτος, επιδίωξαν με τη βία να εκτουρκίσουν τους υπηκόους που ανήκαν σε άλλη εθνότητα, έτσι επέβαλαν την τουρκική γλώσσα στα σχολεία, προέβησαν σε μετακινήσεις πληθυσμών, με σκοπό να αλλοιωθεί ο εθνολογικός χαρακτήρας των επαρχιών της Αυτοκρατορίας, με αποικισμούς μουσουλμάνων και άρχισαν τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον του Πατριαρχείου. Για τον λόγο αυτό, τα Χριστιανικά κράτη της Βαλκανικής χερσονήσου ενώθηκαν, για την απελευθέρωση των αδερφών τους που ζούσαν κάτω από τον Τουρκικό ζυγό.

Πρώτος κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας στις 25 Σεπτεμβρίου 1912, ο Βασιλιάς του Μαυροβουνίου Νικήτας Α΄. Στις 30 Σεπτεμβρίου, τα άλλα τρία συμμαχικά Βαλκανικά κράτη, Σερβία, Ελλάδα και Βουλγαρία, με κοινό τελεσίγραφο

τους, ζήτησαν από την Τουρκία διοικητική αυτονομία των Ευρωπαϊκών εδαφών, που ανήκαν σε αυτήν. Η Τουρκία αντί απάντησης, στις 4 Οκτωβρίου 1912 κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Σερβίας και της Βουλγαρίας. Στις 5 Οκτωβρίου προσχώρησε στον πόλεμο και η Ελλάδα.

Η περιοχή των Καμβουνίων, για ακόμη μια φορά αποτελούσε, λόγω της μορφολογίας της σημαντικό πέρασμα. Μετά την κήρυξη του πολέμου, οι Τούρκοι αιχμαλώτισαν πάρα πολλούς προεστούς της περιοχής των Καμβουνίων και πολλούς άντρες από το Μικρόβαλτο. Όσους είχαν φυλακίσει τους φύλαγαν νυχθημερόν, για να μην αποδράσουν. Τους φερόντουσαν πολύ άσχημα και βάναισα, τους ξυλοκοπούσαν και συνεχώς τους απειλούσαν με θάνατο. Το βράδυ της 9^{ης} Οκτωβρίου διεξήχθη η μάχη των Λαζαράδων, όπου νικητές βγήκαν οι Έλληνες. Μετά την ήττα των Τούρκων, δόθηκε τέλος στη φυλάκιση των ομήρων, καθώς μετά την ήττα ο Τούρκος φύλακας το έβαλε στα πόδια, έτσι οι όμηροι, μετά από μια βδομάδα αγωνίας, επέστρεψαν στα σπίτια τους.

Το βράδυ της 9^{ης} Οκτωβρίου κανείς δεν είχε κοιμηθεί. Ο τόπος σείονταν από τις κανονιές λόγω της μάχης. Τα χαρμόσινα νέα δεν άργησαν να έρθουν στα αφτιά των κατοίκων, που προσεύχονταν για την νίκη των Ελλήνων. Οι κάτοικοι του Μικροβάλτου έβλεπαν τους Τούρκους να φεύγουν πανικόβλητοι προς τα Σέρβια, καθώς περνούσαν από το δρόμο που περνάει από το χωριό. Σύμφωνα με παλιές ιστορίες γέρων που έζησαν εκείνα τα χρόνια, θυμόντουσαν τους Τούρκους να περνάνε τρέχοντας από το χωριό και να φωνάζουν “τεσλίμ-τεσλίμ” που σημαίνει “παραδινόμαστε” και να σηκώνουν τα χέρια ψηλά. (Λαμπρέτσας, 2000:198).

1.5 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Η Ελλάδα στις αρχές του μεγάλου αυτού πολέμου παρέμεινε ουδέτερη, λόγω σοβαρής διαφωνίας που είχε προκύψει μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου. Ο βασιλιάς είχε ταχτεί υπέρ της ουδετερότητας της πατρίδας μας, ο δε Βενιζέλος προβλέποντας νίκη της Αντάντ ήθελε τη συμμετοχή μας στον πόλεμο στο πλευρό της, ελπίζοντας σε εδαφικά κέρδη μετά τον πόλεμο. Μη μπορώντας όμως να εφαρμόσει την πολιτική του αυτή με τον κοινοβουλευτικό δρόμο παραιτήθηκε και στις 9-9-1916 ήρθε στη Θεσ/νίκη και με το στρατηγό Π. Δαγκλή και του ναύαρχο Π. Κουντουριώτη σχημάτισαν επαναστατική κυβέρνηση, που κήρυξε αμέσως τον πόλεμο εναντίον των κεντρικών δυνάμεων και άρχισε τη στρατολογία για τη δημιουργία στρατού, που θα πολεμούσε στο πλευρό των συμμάχων της Αντάντ.

Στον “στρατό της αμύνης” που σχηματίστηκε τότε από τη στρατολογία Μακεδόνων, των Θεσσαλών και Νησιωτών, πρόθυμα έσπευσαν και κατατάχθηκαν 13 νέοι του Μικροβάλτου, οι οποίοι πολέμησαν ηρωικά τόσο στην φονική μάχη του Σκρα (30 Μαΐου 1916), που άνοιξε το δρόμο για την κατάρρευση των κεντρικών δυνάμεων,

όσο και σ' άλλες πολεμικές επιχειρήσεις του Βαλκανικού μετώπου στη Μακεδονία, κατατροπώνοντας τους Βούλγαρους.

Τα παλικάρια αυτά ήταν τα εξής:

1. 1. Αλεξόπουλος Αναστάσιος του Αθανασίου
2. 2. Γκιάτας Ιωάννης του Γεωργίου
3. 3. Καβουρίδης Ιωάννης του Χρήστου
4. 4. Κουτούλας Χαρίσιος του Νικολάου
5. 5. Παλιανόπουλος Γεώργιος του Βασιλείου
6. 6. Παπαδημητρίου Γεώργιος του Αθανασίου
7. 7. Σταθόπουλος Αντώνιος του Κων/νου
8. 8. Σταθόπουλος Ευστάθιος του Χαρισίου
9. 9. Σταθόπουλος Ιωάννης του Κων/νου
10. 10. Σταθόπουλος Χαρίσιος του Κων/νου (αδέλφια)
11. 11. Τζιούτζιος Κων/νος του Ιωάννου
12. 12. Τζιώνας Γεώργιος του Βασιλείου και
13. 13. Παλιανόπουλος Κων/νος του Δημητρίου

Δύο από τα παλικάρια αυτά, τα αδέλφια Σταθόπουλος Ιωάννης και Σταθόπουλος Χαρίσιος σκοτώθηκαν στη φονική μάχη του Σκρα, στην οποία είχαν πάρει μέρος.

Τον Ιανουάριο του 1919 και ενώ ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος είχε τελειώσει, οι σύμμαχοί μας Αγγλογάλλοι αποφάσισαν να βοηθήσουν αντεπαναστατικά κινήματα, που είχαν εκδηλωθεί στη Σοβιετική Ρωσία, τα οποία επιδίωκαν να ανατρέψουν το Οκτωβριανό καθεστώς και να επαναφέρουν το παλιό τσαρικό στην εξουσία. Στην επέμβαση εκείνη των δυτικών μας συμμάχων συμμετείχε και η Ελλάδα, στέλνοντας στην Ουκρανία, ένα σώμα στρατού. Προέβη στην ενέργεια αυτή η Ελληνική Κυβέρνηση, ύστερα από υπόσχεση της γαλλικής κυβέρνησης, πως θα την υποστήριζε στις αξιώσεις της επί της Θράκης και της Σμύρνης με την ενδοχώρα της. Στο ελληνικό εκστρατευτικό σώμα υπηρετούσε και ο Παλιανόπουλος Κων/νος, ο οποίος πολέμησε στην Ουκρανία εναντίον των Μπολσεβίκων. Εκεί τραυματίστηκε στο αριστερό πνευμόνι. Λόγω του τραύματος αυτού πέθανε λίγο αργότερα στη Θεσ/νική όπου είχε μεταφερθεί. Όλοι οι άλλοι πέρασαν το 1919 από τη Μακεδονία στη Μικρά Ασία, όπου ο στρατός μας αποδύθηκε τότε για μια ολόκληρη τριετία (1919-1922) σ' ένα αιματηρό και άγριο αγώνα εναντίον των Τούρκων, που με αρχηγό τους τον Κεμάλ Μουσταφά (Ατατούρκ) είχαν οργανώσει εθνική άμυνα με σκοπό τη ματαίωση της εφαρμογής της Συνθήκης των Σεβρών. Ο στρατός μας αβοήθητος και

εγκαταλειμμένος από τους μέχρι τότε συμμάχους του, με απaráμιλλη γενναιότητα, ύστερα από σκληρές μάχες κατόρθωσε να συντρίψει την τουρκική αντίσταση στα υψίπεδα της Μικράς Ασίας και να φτάσει ως τις όχθες του Σαγγαρίου ποταμού, στα πρόθυρα της Άγκυρας. Στην μακρινή αυτή Ανατολή σε μάχη στο Σαγγάριο σκοτώθηκε πολεμώντας ο Παπαδημητρίου Γεώργιος του Βασιλείου. Τον καιρό που ο γράφων συγκέντρωνε το υλικό του βιβλίου αυτού βρίσκονταν ακόμα στη ζωή οι περισσότεροι από τους παραπάνω πολεμιστές, που διατηρούσαν ζωνή την ανάμνηση των μαχών του σκληρού εκείνου πολέμου και της φοβερής καταστροφής, που ακολούθησε. Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν υπηρετήσει στον ελληνικό στρατό 7 με 8 συνεχή χρόνια. Ο Γιάννης Καβουρίδης αφηγούνται πως πήρε μέρος σε δύο παράτολμες επιχειρήσεις έξω από το Εσκή-Σεχίρ. Νύχτα με συναδέλφους του πλησίασαν αθόρυβα τουρκικά φυλάκια, έκοψαν τα συρματοπλέγματα τους, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί, σκότωσαν τους σκοπούς κι συνέλαβαν αιχμαλώτους όλους τους άνδρες των εχθρικών αυτών φυλακίων. Για τα κατορθώματα του αυτά του είχαν απονεμηθεί παράσημα, τα οποία με περηφάνια έφερε στο πέτο του σακακιού στις εθνικές γιορτές. Παρ' όλες τις επιτυχίες, που αρχικά είχε ο στρατός μας, τελικά η μικρασιατική εκστρατεία κατέληξε σε εθνική συμφορά. Μετά την αποχώρηση του στρατού μας 300.000 Έλληνες της Μικράς Ασίας σφάχτηκαν από τους Τούρκους. Ύστερα από τη Μικρασιατική καταστροφή η πατρίδα μας νικημένη υποχρεώθηκε να υπογράψει τη συνθήκη της Λωζάνης (24.7.1923), με την οποία έδωσε στους Τούρκους τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο. Με την ίδια συνθήκη έγινε και η ανταλλαγή των πληθυσμών 1.500.000 Έλληνες άφησαν τις προγονικές τους εστίες και ήλθαν στην Ελλάδα, ως πρόσφυγες, έναντι 350.000 Τούρκων και εγκατέλειψαν την Ελλάδα. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κων/πολης, της Ίμβρου και Τενέδου και οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης. (Λαμπρέτσας, 2000:204).

1.6 Ο Πόλεμος του 1940-1941. Κατοχή και Εθνική Αντίσταση. Το ολοκαύτωμα του Μικροβάλτου.

Στις 28 Οκτωβρίου 1940, ο Ιωάννης Μεταξάς είπε το ηρωικό "ΟΧΙ" στους Ιταλούς, έπειτα από αυτό οι Ιταλοί κήρυξαν τον πόλεμο. Μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες πήγαν και στον πόλεμο πολλοί Μικροβαλτινοί, κυρίως νέα παιδιά, για να πολεμήσουν στο μέτωπο της Αλβανίας. Τα παλικάρια πολεμούσαν πάνω στα χιονισμένα βουνά της Αλβανίας, μέσα στο κρύο και το χιόνι και οι γυναίκες πίσω στα σπίτια τους έπλεκαν μπλούζες και εσώρουχα και τα έστελναν στο μέτωπο. Η νίκη των στρατιωτών μας στο μέτωπο της Βορείου Ηπείρου, προκάλεσε χαρά και ενθουσιασμό σε όλους τους Έλληνες. Όμως, ο Χίτλερ, αφού είδε πως ο Μουσολίνι δεν είχε επιτυχία, αποφάσισε να παρέμβει ο ίδιος, έτσι στις 6 Απριλίου 1941, η Ελλάδα δέχτηκε επίθεση από το Γερμανικό στρατό και από αεροπλάνα.

Ο Γερμανικός στρατός μπήκε στην Κοζάνη στις 13 Απριλίου και στις 15 κατέλαβε και τα Σέρβια. Στην περιοχή των Καμβουνίων όμως, από τις αρχές Μαρτίου, είχε εγκατασταθεί δεξιά του ποταμού Αλιάκμονα αυστραλιανή μεραρχία, για να μπορέσει, να επιβραδύνει την προέλαση των Γερμανών. Τότε στην περιοχή του Μικροβάλτου δημιουργήθηκαν καταυλισμοί στις τοποθεσίες "Σταυρός", "Βαμβακιές", "Αμπέλια", "Καλάμι" και "Γούρνες". Όμως, ο συμμαχικός στρατός λόγω της προέλασης των Γερμανών, αναγκάστηκε, να συμπυκωθεί στις Θερμοπύλες. Φεύγοντας ο στρατός αναγκάστηκε να βάλει φωτιά στα πολεμοφόδια, για να μην πέσουν στα χέρια των Γερμανών, με αυτήν τη φωτιά καταστράφηκαν όλα τα οπωροφόρα δέντρα του Μικροβάλτου και προκλήθηκαν πάρα πολλά ατυχήματα, όμως όσα όπλα και άλλα εφόδια απέμειναν οι κάτοικοι του Μικροβάλτου τα πήραν, για να μπορέσουν να τα χρησιμοποιήσουν ενάντια στους Γερμανούς.

Μετά την κατάληψη της πατρίδας μας από τα Γερμανικά στρατεύματα, σχηματίστηκαν σε όλη την Ελλάδα, οι λεγόμενες <<κατοχικές κυβερνήσεις>>, που είχαν τον έλεγχο από τις περιοχές που έδρευαν. Κατά τη διάρκεια της κατοχής (Απρίλιος 1941- Οκτώβριος 1944), οι κάτοικοι του Μικροβάλτου, όπως και πολλοί άλλοι Έλληνες, επειδή υπέφεραν πολύ από τους Γερμανούς και από τις κακουχίες που ζούσαν, όταν εμφανίστηκε η εθνική αντίσταση, εισχώρησαν σε αυτήν, καθώς πίστευαν στα οράματα και τα ιδανικά που διακήρυττε το ΕΑΜ, και εργάστηκαν με ζήλο, για τον διωγμό των κατακτητών και την απελευθέρωση της πατρίδας μας. Πολλά παλικάρια του Μικροβάλτου, έχοντας τα όπλα από τον πόλεμο στη Βόρεια Ήπειρο, αρματώθηκαν και ακολούθησαν τους αντάρτες στα βουνά, ενώ άλλοι οργανώθηκαν σε δεκαρχίες του εφεδρικού της ΕΛΑΣ, ενώ άλλοι πλαισίωναν τις πολιτικές οργανώσεις του χωριού, με στόχο τον αγώνα, για την απελευθέρωση της πατρίδας μας

Στο Μικρόβαλτο οι Γερμανοί ήρθαν το Φεβρουάριο του 1943, όμως δεν πείραζαν το χωριό ούτε τους κατοίκους. Κάθε μέρα έρχονταν το πρωί και έφευγαν το βράδυ, μόνο και μόνο για να ελέγχουν το χωριό. Αυτή η κατάσταση επικράτησε μέχρι τον Αύγουστο του 1943. Στις 19 Αυγούστου πέρασαν από το Μικρόβαλτο γερμανικά στρατεύματα, ήταν περίπου 100 Γερμανοί, όμως δεν έμειναν, κατευθύνθηκαν προς το Λιβαδερό και από εκεί πήγαν στη Βογγόπετρα (Πάδη). Στη Βογγόπετρα έγινε μια μάχη μεταξύ των Γερμανών και των ανταρτών, και νικητές ήταν οι Γερμανοί, όμως εξαγριώθηκαν γιατί έχασαν κάποια δικά τους άτομα και έτσι σκότωσαν πάρα πολλούς κατοίκους του χωριού και έκαψαν ολοσχερώς το χωριό, όλα τα σπίτια, την εκκλησία και το σχολείο, οι κάτοικοι του χωριού το εγκατέλειψαν και μέχρι σήμερα είναι ερημωμένο. Μετά την Βογγόπετρα πήγαν στο Τρανόβαλτο που επίσης το έκαψαν και σκότωσαν πολλούς κατοίκους άντρες και γυναίκες. Έπειτα, ήρθαν στο Μικρόβαλτο, όμως οι Μικροβαλτινοί τους καλοδέχτηκαν και ήταν φιλήσυχoi, γιατί είχαν ακούσει πως όταν οι Γερμανοί πάνε σε ένα χωριό και βρίσκουν φιλήσυχους ανθρώπους δεν το καίνε. Έτσι και έγινε, οι Γερμανοί δεν πείραζαν το Μικρόβαλτο ούτε και τους κατοίκους. Φεύγοντας όμως από το χωριό πέρασαν από έναν αχυρώνα, και είδαν μια γουρούνα με τα γουρουνάκια της πήγαν στον αχυρώνα και εκεί μέσα

βρήκαν πυρομαχικά που είχαν κρύψει οι αντάρτες του χωριού. Έτσι, εξαγριώθηκαν και γύρισαν στο χωριό, μάζεψαν στην πλατεία του χωριού όλους τους κατοίκους που βρήκαν στο χωριό, γιατί κάποιοι είχαν ήδη προλάβει να φύγουν. Κάποιους από αυτούς, κυρίως τα γυναικόπαιδα, τους άφησαν να φύγουν, κάποιους τους σκότωσαν και κάποιους άλλους τους πήραν μαζί τους αιχμάλωτους. Πριν φύγουν από το χωριό, έβαλαν φωτιά στα σπίτια του χωριού, την εκκλησία και το σχολείο, το μόνο που σώθηκε είναι το καμπαναριό του χωριού, που επί χρόνια δέσποζε στην πλατεία του χωριού μέχρι και σήμερα. Οι Μικροβαλτινοί αναγκάστηκαν έτσι να μείνουν στο δάσος και έκαναν καλύβες με κλαδιά δέντρων και άχυρα. Τον Φεβρουάριο του 1944 οι Γερμανοί ξαναπέρασαν από το Μικρόβαλτο και ότι σπίτι βρήκαν το έκαψαν και αυτό. Αυτή η κατάσταση διήρκεσε μέχρι την απελευθέρωση τον Οκτώβριο του 1944. Μόνο τότε οι κάτοικοι γύρισαν στο χωριό και ασχολήθηκαν με την ανοικοδόμηση των σπιτιών τους. Συγκεκριμένα, η περιοχή των Καμβουνίων απελευθερώθηκε από τους Ναζί στα τέλη του Οκτώβρη του 1944, όταν αυτοί ηττημένοι σε όλα τα μέτωπα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα μας. Ο απολογισμός των απωλειών ήταν τραγικός, καθώς πολλοί Μικροβαλτινοί σκοτώθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν και βασανίστηκαν από τους Γερμανούς, οικογένειες διαλύθηκαν και ένα ολόκληρο χωριό έπρεπε να χτιστεί από την αρχή. (Λαμπρέτσας, 2000:210).

1.7 Το Μοναστήρι της Παναγίας Ζιδανίου και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας.

Το μοναστήρι ιδρύθηκε κατά το 16ο αιώνα σε εποχές που ο Ελληνισμός περνούσε τις πιο σκληρές και τις πιο δύσκολες μέρες της μακραίωνης σκλαβιάς του. Ήταν η εποχή που αλλεπάλληλα κύματα αγροίκων μουσουλμάνων μεταφέρθηκαν από τα βόρεια της Μ. Ασίας και εγκαταστάθηκαν στις εύφορες πεδιάδες της πατρίδας μας απωθώντας βίαια τους γηγενείς χριστιανικούς πληθυσμούς σε δύσβατες και απρόσιτες περιοχές. Έτσι και τα Σέρβια, η άλλοτε όμορφη βυζαντινή πόλη, μεταμορφώθηκε σιγά-σιγά σε τουρκόπολη. Κοντά στα Σέρβια, στη θέση “Βρύσες” υπήρχε βυζαντινός ναός με την εικόνα της Παναγίας της Ελεούσας της Παντάνασσας. Πιθανότατα ανήκε στη γυναικεία μονή των Αγίων Θεοδώρων. Σήμερα σώζονται τα ερείπια του ναού των Αγίων Θεοδώρων στο τοπωνύμιο “Καλογριές” που φαίνεται να προήλθε από τις μοναχές (καλόγριες) του μοναστηριού. Κατά την επικρατέστερη άποψη, σε κάποια ιστορική φάση οι Τούρκοι κατέστρεψαν το μοναστήρι των Αγίων Θεοδώρων και το ναό με την εικόνα της Παναγίας. Διασώθηκε η εικόνα την οποία το 1541 άνθρωποι ευσεβείς τη μετέφεραν για ασφάλεια στο δασωμένο Ζιδάνι και την εναπόθεσαν σε κάποιο εξωκλήσι στη θέση “Συκιές” ανατολικά του χωριού. Η τοποθεσία αυτή ήταν γνωστή σε μας με την ονομασία “Παλαιομανάστηρο” που δυστυχώς καταπλακώθηκε κάτω από χιλιάδες τόνων μπαζών αμιάντου κατά τη λειτουργία του εργοστασίου. Γύρω από το ξωκλήσι αυτό αναπτύχθηκε το μοναστήρι, που στα τέλη του 17ου αιώνα ήταν καλά οργανωμένο, αφού στο γνωστό κώδικα της Ζάβορδας υπάρχει εγγραφή “Μοναστήρι Ζιδάνι” και ακολουθεί η παράθεση των ονομάτων οκτώ μοναχών. Η

κτητορική επιγραφή που βρέθηκε γράφει: ΕΥΡΕΘΙ ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΕΤΟΣ ΖΜΘ' (1541 ΜΧ) ΜΕΤΑ ΕΓΕΡΘΙ Ο ΘΙΟΣ ΟΥΤΟΣ Ο ΝΑΟΣ Τ(Η)Σ Θ(ΕΟ)ΤΟΚΟΥ ΔΙΑ ΣΗΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟ ΣΑΠΕΡΑΚΑΙ ΔΙΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΟΡΓΑΚΚΙ ΝΑΝΟ ΕΤΟΣ 1807 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 30 ΓΙΟΡΤΗ

Το έτος 1755 το μεγαλύτερο μέρος της εικόνας της Παναγίας είχε καλυφθεί με ασημένια επένδυση από τον τεχνίτη Θεόδωρο που καταγόταν από τους Καλαρύτες Ιωαννίνων. Το έτος 1854 το μοναστήρι καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Τούρκους, σε αντίποινα για τη συμμετοχή των μοναχών και των Ζιδανιωτών στο επαναστατικό κίνημα του Θεόδωρου Ζιάκα. Η εικόνα της Παναγίας η κτητορική επιγραφή και άλλα κειμήλια που διασώθηκαν, μεταφέρθηκαν και τοποθετήθηκαν στο ναό της Αγίας Τριάδος -κάπου κοντά στη σημερινή θέση της μονής- που είχε μείνει έξω από την καταστροφική μανία των Τούρκων, στο χωριό Ζιδάνι. Γύρω από το ναό της Αγίας Τριάδας κτίστηκαν κελιά ξενώνες και άλλοι βοηθητικοί χώροι. Γύρω στο 1900 βρίσκουμε το μοναστήρι πάλι σε μέρες ακμής με χιλιάδες στρέμματα καλλιεργήσιμες εκτάσεις και επίσης χιλιάδες γιδοπρόβατα, επί ηγουμενίας Ιλαρίωνα Ρολόγη και Μητροπολίτη Κωνσταντίου Ματουλόπουλου.

Το 1919 κτίστηκε το νέο καθολικό, ο σημερινός ναός Γενεθλίου της Παναγίας της Ζιδανιώτισσας, όταν μητροπολίτης ήταν ο Φώτιος Μανιάτης και ηγούμενος ο Ιωακείμ Καλούδης. Πρόκειται για το μόνο κτίριο που γλίτωσε από την πυρπόληση που έγινε από τα ναζιστικά στρατεύματα στις 6 Μαρτίου 1943. Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας διασώθηκε από τα αδέρφια Γεώργιο και Ευάγγελο Τζιώνα (Τζινουγιώγα και Τζινουβάγγελο). Ο ναός της Παναγίας έπαθε μεγάλες ζημιές με τα γεγονότα της εμφύλιας πολεμικής περιόδου 1946-1949. Από το 1950 άρχισε και πάλι η αναστηλωτική προσπάθεια με τη συνδρομή και τη βοήθεια των πιστών και κορυφώθηκε στις μέρες της ηγουμενίας του αρχιμανδρίτη Φιλαρέτου Μπίστη (1960-1989). Δυστυχώς μια ακόμη καταστροφή υπέστη η μονή Ζιδανίου από το μεγάλο σεισμό της 13ης Μαΐου 1995. Το καμπαναριό κατέρρευσε, τα κελιά και οι βοηθητικοί χώροι μεταβλήθηκαν κυριολεκτικά σε σωρούς ερειπίων, ενώ ο ναός της Παναγίας παρουσίασε μεγάλες ρωγμές και κατέστη ετοιμόρροπος. Την αποκατάσταση των ζημιών και την ανασυγκρότηση της μονής ανέλαβε ο ηγουμενέων από το 1989 Απόστολος Μπουμπουρέκας, εφημέριος της ενορίας Φρουρίου. Έτσι χάρη στην αξιόπαινη προσπάθεια του ο ναός της Παναγίας αναστηλώθηκε και ανακαινίστηκε, κτίστηκε καινούργιο καμπαναριό και ανεγέρθηκε μεγαλοπρεπής ξενώνας. Από το 2002 με την έλευση στο μοναστήρι της ιδιαίτερα δραστήριας μοναχής Μαριάμ, διαμορφώθηκε καινούργια καλαίσθητη αίθουσα δυτικά του ναού, το Αρχονταρίκι, εξασφαλίστηκε η αυτοτέλεια σε νερό και ρεύμα -μέχρι τότε εξυπηρετούνταν από τα δίκτυα της ΜΑΒΕ-, έγιναν εγκαταστάσεις κεντρικής θέρμανσης στο ναό και στον ξενώνα και συνεχίζεται η αγιογράφηση του ναού. Τέλος από το 2006 υπηρετεί στη μονή η ηγουμένη Θεοκτίστη, η οποία συνεχίζει με τον ίδιο ζήλο τόσο για το θρησκευτικό λειτούργημα όσο και για τη βελτίωση των υποδομών.

Σημαντική είναι η προσφορά του μοναστηριού, τόσο στην παιδεία, όσο και στην εθνική υπόθεση του αλύτρωτου Ελληνισμού. Με την οικονομική συνδρομή του

μισθοδοτούνταν γραμματοδιδάσκαλοι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ώστε τα ελληνόπουλα της γύρω περιοχής να μαθαίνουν τα πρώτα τους γράμματα. Εξ άλλου είναι πολύ πιθανό να πήγαιναν στο μοναστήρι κρυφά ή φανερά κάποια παιδιά, όπου οι μοναχοί με την βοήθεια των Αγίων Γραφών και Λειτουργικών κειμένων δίδασκαν ανάγνωση και γραφή. Αλλά και η εθνική προσφορά του μοναστηριού είναι εξ ίσου σπουδαία. Όπως προαναφέραμε οι καλόγεροι της μονής πήραν μέρος στο επαναστατικό κίνημα του Θ. Ζιάκα το 1854. Μεγάλη ήταν η συμβολή και βοήθεια της μονής στην υπόθεση του Μακεδονικού Αγώνα. Καλόγεροι της υποδέχονταν, φιλοξενούσαν και οδηγούσαν τα διερχόμενα από τη Θεσσαλία προς τη Δυτική Μακεδονία αντάρτικα σώματα. Όπλα και πολεμοφόδια που έφταναν από την ελεύθερη Ελλάδα, τα προωθούσαν στην απέναντι όχθη του Αλιάκμονα, στους Μακεδονομάχους. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι με σύμβαση του 1952 μεταξύ εκκλησίας και κράτους ένα μεγάλο μέρος των αγροκτημάτων της μονής δόθηκε στους ακτήμονες του Μικροβάλτου. Η εικόνα της Παναγίας είναι από τα λίγα ιερά κειμήλια του μοναστηριού που έχουν διασωθεί. Χάρη στις φροντίδες των μοναχών και την αγάπη και την ευσέβεια των χριστιανών, επέζησε παρά τις τόσες περιπέτειες που γνώρισε και τους μεγάλους κινδύνους που πολλές φορές την απείλησαν. Δεν γνωρίζουμε τον αγιογράφο, ούτε τον ακριβή χρόνο της αγιογράφησης. Αφού όμως το 1541 υπήρχε στα Σέρβια και ήταν γνωστή, θα πρέπει να βρισκόταν εκεί από νωρίτερα και οπωσδήποτε από τους τελευταίους βυζαντινούς χρόνους. Της αποδίδονται ιδιότητες θαυματουργικές, γι' αυτό και οι ευσεβείς χριστιανοί την προσκυνούν και την ασπάζονται με μεγάλη ευλάβεια και ζητούν τη χάρη, τη βοήθεια και την προστασία της. Η εικόνα μεταφέρεται την Παρασκευή της Διακαινησίμου (Παρασκευή μετά το Πάσχα) από το μοναστήρι στο ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στην Κοζάνη. Την Κυριακή του Θωμά γίνεται πάνδημη λιτάνευση στην πόλη της Κοζάνης από το ιερατείο της πόλης, τις τοπικές, πολιτικές και στρατιωτικές αρχές και πλήθος πιστών, καταλήγοντας στο ναό του Αγίου Νικολάου. Αφού παραμείνει εκεί για ορισμένο χρονικό διάστημα για προσκύνημα, μεταφέρεται στη συνέχεια εκ περιτροπής και σε άλλους ενοριακούς ναούς της πόλης. Η θαυματουργή εικόνα επέστρεφε στο μοναστήρι παραμονές της γιορτής του Γεννηθίου της Παναγίας στις 8 Σεπτεμβρίου [τα τελευταία χρόνια -από το 2008- η εικόνα της Παναγίας επανέρχεται στη Μονή Ζιδανίου την 1η Αυγούστου]. Στο πανηγύρι της Παναγίας συρρέει πλήθος πιστών, να προσκυνήσει και να ζητήσει τη Θεία Χάρη της³.

1.8 Μπουχάρια- Νοχτάρια

Ένα εντυπωσιακό γεωλογικό φαινόμενο, μοναδικό σε όλη την Ελλάδα, που καταδεικνύει την... καλλιτεχνική διάθεση της φύσης, δεσπόζει στο Νομό Κοζάνης. Πρόκειται για τα «Μπουχάρια», στα ανατολικά του χωριού Μικρόβαλτος του Δήμου Καμβουνίων, στην τουριστική ανάδειξη των οποίων προχώρησε η Νομαρχία

³ http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2897:-1943-1944&catid=44:2009-05-05-09-55-09&Itemid=92

Κοζάνης. Τα «Μπουχάρια» είναι περίπου 20 πυραμοειδείς σχηματισμοί φτιαγμένοι από χόμα, άργιλο, μάργες και κροκάλες, με κορυφή καλυμμένη με σχιστολιθικές πλάκες, που ξεπερνούν σε ύψος τα δύο μέτρα, φτάνοντας σε ορισμένες περιπτώσεις και τα έξι με επτά μέτρα (οι λεγόμενοι «Άτλαντες»). Παρόμοιοι σχηματισμοί στην ίδια περιοχή είναι και τα «Νοχτάρια», με τη μόνη διαφορά ότι δεν επιστεγάζονται με πλάκες. Ο συνδυασμός των δύο γεωμορφών δημιουργεί ένα μοναδικό και ιδιόμορφο δάσος, που έχει προέλθει από τη διάβρωση του εδάφους σε διάστημα δεκάδων χιλιάδων χρόνων. Η Νομαρχία Κοζάνης προχώρησε στη δημιουργία γεωλογικού πάρκου στην περιοχή, προκειμένου να διευκολύνει την πρόσβαση των επισκεπτών και να αναδείξει το σπάνιο αυτό φαινόμενο. Το πάρκο είναι πλέον επισκέψιμο για το κοινό. Το μοναδικό αυτό γεωφυσικό φαινόμενο αποκαλείται από τους ντόπιους: Οι καμινάδες των μαγισσών! Οι κυρίες με τα ομπρέλινα! Οι χαράδρες των ακοίμητων γιγάντων και των νεράιδων! Το φαράγγι των δαμώνων!

Διάφοροι μύθοι που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν το εντυπωσιακό αυτό φαινόμενο. Στην πραγματικότητα είναι φυσικές γεωμορφές που προήλθαν από τη διάβρωση του εδάφους σε διάστημα χιλιάδων χρόνων. Έχουν το σχήμα χωμάτινης κολόνας και αποτελούνται από άμμους, κροκάλες, μάργες και αργίλους με πιθανή «συγκολλητική» ύλη οξειδία του σιδήρου και διοξείδιο του πυριτίου σύμφωνα με έκθεση του καθηγητή Γεωλογίας του Πανεπιστημίου της Αθήνας κ. Κελεπερτζή. Την κορυφή των κολόνων αυτών καλύπτει μια σχιστολιθική πλάκα που «έπειξε» το ρόλο της ομπρέλας στην εξέλιξη του σχηματισμού. Ακόμη σχετικά με τη γένεσή τους ο κ. Κελεπερτζής σημειώνει: «Οι ανωτέρω γεωμορφές σχηματίστηκαν από φαινόμενα αποσάθρωσης του κατωτέρου ορίζοντα στο ήδη διαμορφωθέν σύστημα χαραδρώσεων... Οι παράγοντες οι οποίοι επέδρασαν αφ' ενός μεν στην αποσάθρωση των μεταμορφωμένων πετρωμάτων, αφ' ετέρου δε στη μετέπειτα διαμόρφωση των γεωμορφών είναι το νερό της βροχής το οποίο είναι εμπλουτισμένο σε διοξείδιο του άνθρακα και το ατμοσφαιρικό οξυγόνο». Ανέρχονται σε αριθμό περί τους είκοσι (20) και το ύψος τους ποικίλει από 2 μέχρι 7 μέτρα. Βρίσκονται στο Μικρόβαλτο του Δήμου Καμβουνίων, 40 χιλιόμετρα νότια της Κοζάνης. Το όνομα της τοποθεσίας Μπουχάρια προέρχεται από το σχήμα τους καθότι «μπουχάρι» στην τοπική διάλεκτο σημαίνει καμινάδα. Ενδιαφέρον στην περιοχή παρουσιάζουν ακόμη οι κωνικοί σχηματισμοί τα Νοχτάρια, ίδιας προέλευσης και σύστασης με τα Μπουχάρια χωρίς όμως το σχιστολιθικό «καπέλο», που επεκτείνονται σε μήκος δύο (2) χιλιομέτρων στο ρέμα της Ποταμιάς, στα όρια του Δήμου Καμβουνίων με την κοινότητα Λιβαδερού, δημιουργώντας ιδανικές προϋποθέσεις για τη χάραξη περιπατητικού μονοπατιού μέχρι τη Βογγόπετρα⁴.

⁴ http://www.mikrovalto.gr/index.php?searchword=%CE%B3%CE%B5%CF%89%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C+%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF&ordering=&searchphrase=all&option=com_search

Κεφάλαιο Δεύτερο

2.1 Θεματική ανάλυση

2.1.1 Το ιδίωμα της Κοζάνης

Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης ανήκει στη μεγάλη κατηγορία των νεοελληνικών ιδιωμάτων που τα ονομάζουμε Βόρεια Νεοελληνικά Ιδιώματα. Η διαίρεση αυτή προτάθηκε από τον Γ.ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, αναφέρεται στα νεοελληνικά ιδιώματα που μιλιούνται βορειότερα από τον 38^ο παράλληλο και υιοθετήθηκε και από πολλούς ερευνητές. Τα κύρια φωνολογικά ισόγλωσσα αυτών των ιδιωμάτων είναι:

A) η κώφωση, η τροπή των άτονων [e] και [o] σε [i] και [u], π.χ. παιδί > πιδί, μπορώ > μπουρώ, τα τονισμένα αντίστοιχα φωνήεντα παραμένουν ως έχουν, π.χ. παίρνω > παίρνου, πόνος > πόνους, και

B) η αποβολή των άτονων [i] και [u], χωρίς να ισχύει το ίδιο όμως και για τα τονισμένα, π.χ. βουνό > βνό αλλά ξιφουβούνι, χτυπό > χπό αλλά χτύπα. (Ντίνας, 2005: 28)

Όπως συμβαίνει με όλα τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα και τις διαλέκτους, το τέλος του 20ού αιώνα σημαίνει τη συρρίκνωση και υποχώρηση με τάση εξαφάνισης και του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης αλλά και των περιοχών της. Είναι πολύ λίγοι πια οι αμιγείς χρήστες του γλωσσικού ιδιώματος της Κοζάνης και πρέπει να αναζητηθούν ανάμεσα στους πιο ηλικιωμένους και κυρίως σε όσους δεν έχουν πάρει κάποια σχολική μόρφωση και ζουν μια ζωή πολύ περιορισμένη χωρίς ευρείες κοινωνικές συναναστροφές. Έτσι, δεν είναι καθόλου εύκολο να βρεθούν κατάλληλοι πληροφορητές, αφού εκτός από τις διαφορές μεταξύ ομιλητών επισημαίνονται πολλές αντιφάσεις και στον ίδιο τον ομιλητή, καθώς η επίδραση της κοινής νεοελληνικής στο ιδίωμα είναι ευρύτατη σε όλα τα επίπεδα. (Ντίνας, 2005: 34)

2.1.2 Το Γλωσσικό Ιδίωμα στο Μικρόβαλτο

Η ελληνική γλώσσα είναι από τις αρχαιότερες γλώσσες στον κόσμο, ομιλείται αδιάκοπα και βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη. Οι λέξεις που διέπουν την ελληνική γλώσσα αριθμούνται σε χιλιάδες. Η γλώσσα είναι το χαρακτηριστικότερο γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης, καθώς μέσω αυτής οι άνθρωποι έρχονται σε συνεχή επικοινωνία μεταξύ τους. Ζωντανή θεωρείται η γλώσσα, την οποία οι άνθρωποι την χρησιμοποιούν προφορικά επί καθημερινής βάσεως. Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά ενός τόπου είναι η γλώσσα και τα ιδιαίτερα γνωρίσματά της ονομάζονται ιδιώματα. Η μελέτη των γλωσσικών ιδιωμάτων μιας περιοχής μας βοηθάει, να γνωρίσουμε καλύτερα τη ζωή των ανθρώπων που την μιλούν, είτε στον

καθημερινό τομέα, στον γεωργικό και στον κτηνοτροφικό είτε στις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Ακόμη, γνωρίζουμε πως αντιμετωπίζουν την θρησκεία, τη γέννηση, το γάμο, το θάνατο, τις γιορτές και τις προκαταλήψεις. Μαθαίνουμε επίσης, τις τοπικές παροιμίες, τα δημοτικά τραγούδια, τα ονόματα, τις ιδιαίτερες ονομασίες διάφορων αντικειμένων, τα παραμύθια, τα μοιρολόγια και άλλα πολλά ιδιαίτερα γνωρίσματα ενός τόπου, τα οποία έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά γνωρίσματα και έχουν τις ρίζες τους στα βάθη των χρόνων⁵.

Πιο συγκεκριμένα, το χωριό Μικροβάλτο υπάγεται στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, στην Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης. Τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα της Κοζάνης ανήκουν σε μια μεγάλη κατηγορία νεοελληνικών ιδιωμάτων, τα οποία στη Γλωσσολογία ονομάζονται Βόρεια Νεοελληνικά Ιδιώματα. Να σημειωθεί όμως, ότι η τοπική διάλεκτος του Μικροβάλτου, δεν είναι ίδια με τα λεγόμενα "Σούρδικα" της Κοζάνης, αν και έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Στο Μικρόβαλτο η τοπική διάλεκτος χαρακτηρίζεται ως ντόπια ή αλλιώς χασιώτικα, καθώς το Μικρόβαλτο βρίσκεται στην οροσειρά των λεγόμενων Αντιχασίων που συνορεύει με τη Λάρισα και τα Γρεβενά. Τέλος, να σημειωθεί πως οι κάτοικοι δεν ονομάζονται "Σούρδοι" όπως οι κάτοικοι της Κοζάνης, αλλά ντόπιοι ή χασιώτες.

Οι κάτοικοι του Μικροβάλτου και των άλλων γύρων χωριών της περιοχής των Καμβουνίων, εκτός του Ρυμνίου που κατοικείται από πρόσφυγες που ήλθαν από την Θράκη και τη Μικρά Ασία, στην καθημερινή προφορική τους επικοινωνία ομιλούν τη δική τους χαρακτηριστική τοπική διάλεκτο, η οποία ανήκει στην ομάδα του λεγόμενου στη γλωσσολογία βόρειου γλωσσικού νεοελληνικού ιδιώματος, τα ιδιάζοντα γνωρίσματα και ιδιαιτερότητες του οποίου είναι τα εξής:

1. Το άρθρο "ο" τρέπεται σε "ου" ή "η" π.χ. ο Κώστας = ου Κώστας, ο Σπύρος = η Σπύρους.
2. Το "ου" στη γενική του άρθρου αποβάλλεται π.χ. το χωράφι του Βασίλη = του χωράφι τ' Βασίλ'.
3. Η κατάληξη "-ος" των αρσενικών ονομάτων που δεν τονίζεται τρέπεται σε "-ους" π.χ. ο τόπος = ου τόπους, ο χρόνος = ου χρόνους.
4. Οι καταλήξεις "-η" των θηλυκών ονομάτων και "-ι" των ουδέτερων, όταν δεν τονίζονται αποβάλλονται π.χ. η νύφη = η νύφ', το χέρι = του χέρ'.
5. Οι άτονες καταλήξεις "-ει", "-εις" και "-ουν" των ρημάτων αποβάλλονται, διατηρούνται όμως τα τελικά σύμφωνα "ς" και "ν" π.χ. τρέχεις-τρέχει-τρέχουν = τρέχ'ς- τρέχ'- τρέχ'ν.
6. Οι άτονες καταλήξεις "-ω", "-ομαι" και "-εται" των ρημάτων τρέπονται αντίστοιχα σε "-ου", "-ουμι" και "-ιτι" π.χ. παίζω= παίζου, εργαζομαι= εργαζουμι, έρχεται= έρχιτι.

⁵ http://media.ems.gr/ekdoseis/makedonika/makedonika_29/ekd_pemk_29_Thavoris.pdf

7. Μερικά ρήματα στα α' και β' πρόσωπα του πληθυντικού, του παρατατικού και αόριστου παίρνουν δύο τόνους π.χ. πεινάσαμε= πείνασάμι, φάγαμε= έφαγάμι.
8. Σε ορισμένες λέξεις τα αρχικά φωνήεντα ''ε'' και ''ο'' τρέπονται σε ''α'' και ''ο'' π.χ. Εργαλειός= αργαλειός, όργανα= άργανα, εγγόνι= αγγόν', έξω= όξου.
9. Το σύμφωνο ''γ'' όταν βρίσκεται ανάμεσα σε φωνήεντα ή δίψηφα φωνήεντα αποβάλλεται π.χ. Μοιρολόγια= μοιρολόια, τρώγει= τρώει.
10. Οι κτητικές αντωνυμίες μου, σου, του, τους αποβάλλουν το ''ου'' π.χ. Τα βιβλία μου= τα βιβλία μ', η ποδιά σου= η πουδιά σ', ο φίλος του= ου φίλους τ', τα παιχνίδια τους= τα παιχνίδια τ'ς.
11. Σε πολλές λέξεις αποβάλλονται, παραλείπονται σύμφωνα, φωνήεντα ή δίψηφα φωνήεντα ή γίνεται αντιμετάθεση ή αμοιβαία μετάθεση φθόγγων π.χ. πηγαίνω= πααίνου, κάρβουνα= κάρνα, ολόγουρα= λούρα, ποτάμι= πουτάμ', βουνό= β'νό, πουλί= π'λί, ζουμί= ζ'μί, σκυλί= σκ'λί κλπ.
(Λαμπρέτσας, 2000:526).

2.1.3 Ήθη- Έθιμα

Τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του ελληνικού λαού, αποτελούν ένα πολύ σημαντικό τομέα της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, είναι λέξεις, που είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και συμπληρώνουν η μία την άλλη. Τα ήθη είναι οι άγραφοι νόμοι κάθε κοινωνίας, ενώ τα έθιμα είναι οι πράξεις με τις οποίες εκφράζονται, η συνέχεια και η επανάληψη των εθίμων, που περνούν από γενιά σε γενιά δημιουργούν τις παραδόσεις⁶. Τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις έχουν τις ρίζες τους στα αρχαία χρόνια και πολύ συχνά συνδέονται στενά με τη χριστιανική θρησκεία. Σαφώς, έχουν δεχτεί και επιρροές από γειτονικούς λαούς και ιδιαίτερα από τους Τούρκους, είναι φυσικό άλλωστε μετά από 400 χρόνια σκλαβιάς και συμβίωσης με τους Τούρκους. Επίσης, σχετίζονται με την οικιακή οικονομία, καθώς υπάρχουν στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου και της οικογένειάς του. Τα ήθη και τα έθιμα συνδέονται με τις ασχολίες των ανθρώπων, με γιορτές, με τη γέννηση, με το γάμο και τον θάνατο. Στην εποχή μας εξακολουθούν να υπάρχουν έθιμα και παραδόσεις και πολλοί είναι αυτοί που μάχονται για την αναβίωσή τους και προσπαθούν να τα κρατήσουν ζωντανά και να μην χαθούν στο βάθος των χρόνων. Πλέον, αναβιώνουν ορισμένα τοπικά έθιμα για τουριστικούς και ψυχαγωγικούς λόγους και σαφώς αυτά επιζούν, γιατί αρέσουν και ευχαριστούν το σύγχρονο άνθρωπο. Στο Μικρόβαλτο, για την τήρηση των ηθών, των εθίμων και των παραδόσεων, ασχολούνται πάρα πολύ νέοι και δραστήριοι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν αναλάβει τα ινία του πολιτιστικού συλλόγου του χωριού η ''ΕΛΠΙΣ'' και μέσω του συλλόγου μάχονται για την

⁶ <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B109/375/2500,9619/>

διατήρηση των παραδόσεων, καθώς συνεχίζουν την παράδοση που ξεκίνησε πριν πολλά χρόνια, με τα "ραγκατζάρια" την Πρωτοχρονιά, τις "Λαζαρίνες" το Πάσχα, αλλά και το πανηγύρι του χωριού το καλοκαίρι και πολλά άλλα έθιμα. Όπως επίσης, και στην Κοζάνη έχει συσταθεί σύλλογος που προβάλλει το χωριό μας, καθώς έχει δημιουργήσει μια ιστοσελίδα που έχει ξεπεράσει σε επισκεψιμότητα τα 12.000 άτομα και εκδίδει και εφημερίδα με τα νέα του Μικροβάλτου αλλά και ολόκληρου του Νομού Κοζάνης.

Στο Μικρόβαλο πέρα από τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς, του Πάσχα και τα πανηγύρια, υπάρχουν και άλλα πολλά έθιμα τα οποία έχουν τις ρίζες τους στα βάθη των χρόνων. Υπάρχουν ιδιαίτερα έθιμα για τον γάμο, τα "νυχτέρια", των Θεοφανείων, των Αποκριών και την 25^η Μαρτίου επίσης, γίνονται κάποια ιδιαίτερα έθιμα.

Πρωτοχρονιά- Ραγκατζάρια

Το πρωί της παραμονής της Πρωτοχρονιάς τα μικρά παιδιά, όπως και τα Χριστούγεννα, κρατώντας τις ματσούκες στα χέρια, με τις οποίες σκαλίζουν τη φωτιά στα τζάκια, γύριζαν τα σπίτια και έψαλλαν τα κάλαντα, τραγουδώντας το γνωστό τραγούδι του Αγίου Βασιλείου ή φωνάζοντας δυνατά "Σούρβα, σούρβα κι Αϊ-Βασίλης έρχεται". Το βράδυ της παραμονής, ύστερα από το δείπνο όλη η οικογένεια συγκεντρώνονταν γύρω από το αναμμένο τζάκι, που έκαιγε ακατάπαυστα χοντρά ξύλα και περίμενε τον ερχομό του καινούργιου χρόνου. Και ενώ ο παππούς διηγούνταν διάφορες ιστορίες, η γιαγιά κατέβαινε στο στάβλο και κει στο παχνί, όπου τοποθετούν τις τροφές που τρών τα ζώα, έψαχνε στ' άχυρα να βρει κόκκους σιταριού, όσα και τα μέλη της οικογένειας. Τους κόκκους αυτούς τους έφερνε και τους έβαζε με τη σειρά κοντά στη χόβολη (ζεστή στάχτη), στη ζεστή πλάκα του τζακιού. Κάθε κόκκος αντιστοιχούσε με ένα μέλος της οικογένειας. Εκεί οι κόκκοι του σιταριού άρχιζαν να σκάζουν από τη ζέστη, προκαλώντας κρότο. Από τον κρότο που έκαναν και τη διεύθυνση που ακολουθούσαν στο πέταγμα τους μάντευαν την τύχη και την υγεία τους στη νέα χρονιά, που ανέτελλε (εμποροσκοπία). Αν κανενός ο κόκκος καιγόταν χωρίς να σκάσει, πράγμα σπάνιο, θεωρούνταν κακό σημάδι. Γι' αυτόν η καινούργια χρονιά δεν θα ήταν ευχάριστη και οι δουλειές και επιδιώξεις του δεν θα πήγαιναν καθόλου καλά. Το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς οι νέοι του χωριού, παντρεμένοι κι ανύπαντροι - σύμφωνα με παλαιό έθιμο, συγκεντρώνονται σε κάποιο σπίτι, που το ορίζουν για "κονάκι" τους και εκεί άρχιζαν από νωρίς τις προετοιμασίες για την υποδοχή του καινούργιου χρόνου. Πρώτα ετοιμάζαν το ρογκατζάρη (αράπη) με τη μπούλα (νύφη). Το ραγκατζιάρη το μαύριζαν το πρόσωπο και τα χέρια με καπνιά (φούμο), που έπαιρναν από κάποιο τζάκι, του έκαναν καμπούρα στη ράχη, του κρεμούσαν στο στήθος, στη ράχη και στη μέση κουδούνια και κυπριά από τα γιδοπρόβατα και του φορούσαν κατσιούλα (κουκούλα) στο κεφάλι. Στα χέρια του έδιναν να κρατεί ένα ρόπαλο, σαν όπλο και του έβαζαν στη μέση ένα σακουλάκι γεμάτο με στάχτη, που σκόρπιζε στο διάβα του και όταν υπερασπιζόνταν τη μπούλα, την οποία κάποιοι άλλοι επιχειρούσαν να του την κλέψουν. Η μεταμφίεση σε ραγκατζάρη και η όλη εμφάνιση ήταν τέτοια που προκαλούσε φόβο στα μικρά

παιδιά, τα οποία στο άκουσμα του κρύβονταν. Καθώς έτρεχε, σείονταν ή χόρευε, συγκρούονταν και χτυπούσαν τα κουδούνια και προκαλούνταν δαιμονιώδης θόρυβος. Πίστευαν πως με το θόρυβο αυτό εξαφανίζονταν οι καλικάντζαροι. Ο νέος που παρίστανε τη μπούλα ντύνονταν με γυναικεία ρούχα. Έβαφε το πρόσωπο του με κοκκινάδι και στο χέρι κρατούσε ένα πορτοκάλι ή ένα κρεμμύδι. Άλλοι νέοι μεταμφιέζονταν σε καπεταναίους. Αυτοί φορούσαν τη λεβέντικη στολή του κλεφταρμάτολου. Άσπρη φουστανέλα με φέσι στο κεφάλι, καλτσοδέτες και τσαρούχια με φούντες στα πόδια, κουμπούρες με σπαθιά στη μέση και ασημικά στο στήθος. Τέλος άλλοι μασκαρεύονταν σε γιατρούς που εξετάζουν τους αρρώστους και τους δίνουν φάρμακα, σε τσιγγάνες που λένε τη μοίρα, σε αρκούδες κλπ., φορώντας ανάλογη αμφίεση. Με τον ερχομό του νέου χρόνου, λίγο μετά τα μεσάνυχτα, ξεκινούσαν για τα Σούρβα και γυρνούσαν σε όλο το χωριό τραγουδώντας και πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι. Οι σπιτονοικοκύρηδες τους καλοδέχονται και τους κερνάνε κρέας και κρασί και όταν είναι να φύγουν τους δίνουν λεφτά και ωμό κρέας. Την επόμενη ημέρα ανήμερα της Πρωτοχρονιάς, πάνε στη Θεία Λειτουργία, μετά τη Λειτουργία βγαίνουν στην πλατεία του χωριού, ο κόσμος και τα Ραγκατζάρια, στην αρχή τα Ραγκατζάρια λένε τα τραγούδια και χορεύουν και μετά μαζί τους χορεύει και τραγουδάει και ο υπόλοιπος κόσμος, και όλοι μαζί τρώνε ψητό κρέας και πίνουν κρασί μέχρι αργά το μεσημέρι⁷.

Των Θεοφανείων

Των Θεοφανείων η αλλιώς των Φώτων, όπως λένε και στο χωριό όλοι φοράνε τα καλά τους παίρνουν τις εικόνες από τα εικονοστάσια τους και πηγαίνουν στην εκκλησία. Στο τέλος της Θείας Λειτουργίας ο ιερέας αγιάζει τους πιστούς με αγίασμα και έπειτα όλοι μαζί βγαίνουν στην πλατεία του χωριού κάνουν τρεις φορές τον κύκλο της εκκλησίας, λέγοντας "Κύριε Ελέησον", μετά όλοι μαζί πηγαίνουν από γειτονιά σε γειτονιά από σπίτι σε σπίτι με τις εικόνες στα χέρια λέγοντας και πάλι "Κύριε Ελέησον".

Των Αποκριών

Τις Αποκριές κάθε μέρα γίνονται φανοί σε κάθε γειτονιά του χωριού, μικροί και μεγάλοι ντύνονται αποκριάτικα και τραγουδάνε, τρώνε, πίνουν και κάνουν πλάκες. Την Κυριακή των Αποκριών, τα μικρά παιδιά πηγαίνουν στις νονές τους, οι οποίες τα κερνάνε γλυκά και τα παιδιά μετά πρέπει να κάνουν τρεις μετάνοιες, να φιλήσουν το χέρι από τις νονές τους και αυτές με τη σειρά τους, τους δίνουν χρήματα, αυτό είναι ένα έθιμο που υπάρχει στο Μικρόβαλτο εδώ και πολλά χρόνια και συνεχίζεται ακόμη. Έπειτα, το βράδυ μαζεύεται όλη η οικογένεια στο σπίτι τρώνε και "συγχωρούνται" αναμεταξύ τους, δηλαδή λένε τη λέξη "συγχωρεμένα" ο ένας στον άλλο, αγκαλιάζονται και φιλιούνται, αυτό γίνεται για να φύγει κάθε κακό που μπήκε ανάμεσα στην οικογένεια. Μετά, η γιαγιά παίρνει ένα βραστό αυγό το δένει με νήμα

⁷ http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=971:2012-01-05-18-36-13&catid=57:2009-07-29-17-07-36&Itemid=98

και τα μικρά εγγόνια προσπαθούν ποιο θα πιάσει πρώτο το αυγό με το στόμα, αυτό ονομάζεται ‘‘ο χάσκας’’. Στο τέλος, όλοι οι χωριανοί συγκεντρώνονται στην κεντρική πλατεία του χωριού για να ανάψουν των κεντρικό φανό και γλεντάνε μέχρι το πρωί. Την επομένη, την Καθαρά Δευτέρα, πηγαίνουν όλοι στα Μπουχάρια βράζουν φασολάδα και πετάνε χαρταετό.

Λαζαρίνες

Το έθιμο των Λαζαρίνων, είναι ένα έθιμο που έχει τις ρίζες του στα βάθη των χρόνων και συνδέεται με την εκκλησία. Το Σάββατο του Λαζάρου τα νεαρά κορίτσια του χωριού ντύνονται με τις παραδοσιακές στολές που ονομάζονται ‘‘φρούστες’’, πηγαίνουν στην εκκλησία το πρωί, μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας βγαίνουν στην πλατεία του χωριού και εκεί τραγουδάνε τα παραδοσιακά τραγούδια του ‘‘Λάζαρη’’, τραγουδάνε στον παπά, στον πρόεδρο του χωριού, στήνουν έναν χορό στη μέση της πλατείας και στο τέλος γυρνάνε σε όλες τις γειτονιές του χωριού, από σπίτι σε σπίτι και λένε τα τραγούδια του ‘‘Λάζαρη’’. Το κάθε σπίτι δίνει στις Λαζαρίνες αυγά, τα οποία θα τα βάψουν και θα τα μοιράσουν και πάλι στο χωριό τη Δεύτερη μέρα του Πάσχα, σοκολατάκια, γλυκά και χρήματα, τα οποία θα τα μοιραστούν οι Λαζαρίνες μεταξύ τους.

Νυχτέρια

Τα λεγόμενα Νυχτέρια είναι έθιμο, που έχει τις ρίζες του στα βάθη των χρόνων. Νεαρές κοπέλες του χωριού μαζευόντουσαν σε ένα σπίτι και όλο το βράδυ έπλεκαν, τραγουδούσαν, έλεγαν ιστορίες και έτρωγαν. Κάθε βδομάδα αυτό γινόταν σε διαφορετικό σπίτι. Τα νεαρά αγόρια του χωριού από την άλλη πήγαιναν έξω από το παράθυρο και προσπαθούσαν να δούνε τα κορίτσια.

Πανηγύρι

Το πανηγύρι του χωριού γίνεται στις 19 Ιουλίου του προφήτη Ηλία. Όλοι οι κάτοικοι του χωριού εκείνη την ημέρα ανεβαίνουν στο βουνό που βρίσκεται το εξωκλήσι, όπου τελείται Θεία Λειτουργία. Μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας, στον προαύλιο χώρο από το εξωκλήσι υπάρχουν κεράσματα για όλο τον κόσμο, η χορωδία των γυναικών του χωριού τραγουδάει τα παραδοσιακά τραγούδια του χωριού και η νέες κοπέλες ντυμένες με παραδοσιακές στολές χορεύουν, έπειτα, αρχίζει όλος ο κόσμος να χορεύει. Μένουν μέχρι αργά το μεσημέρι πάνω στο βουνό γλεντώντας και μετά κατεβαίνουν όλοι μαζί με τα πόδια. Το βράδυ συγκεντρώνονται όλοι οι κάτοικοι στην πλατεία του χωριού και γλεντάνε μέχρι το πρωί με κλαρίνα και βιολιά. Το πανηγύρι του Μικροβάλτου είναι ένα από τα πιο φημισμένα πανηγύρια της περιοχής, καθώς χαρακτηρίζεται από το κέφι και το χορό των κατοίκων.

25^η Μαρτίου

Την 25^η Μαρτίου, μετά τη Θεία Λειτουργία και την παρέλαση, τα νεαρά παιδιά του χωριού παίρνουν τις παραδοσιακές στολές, παίρνουν τα κουδούνια και τρέχουν στους δρόμους του χωριού και στα χωράφια και λένε διάφορα τραγούδια, για να διώξουν τις

σαύρες και το κακό, αυτό είναι ένα έθιμο πάρα πολύ παλιό που πλέον στις μέρες μας έχει χαθεί, όμως γίνεται μια προσπάθεια για την αναβίωσή του.

Ο Γάμος

Ο γάμος είναι μια ιδιαίτερη μέρα για ένα ζευγάρι αλλά και για την οικογένεια του. Οι προετοιμασίες για να γίνει ένας γάμος κρατάνε μήνες. Ο γάμος αρχίζει με το μοίρασμα των προσκλητηρίων που γίνεται μια βδομάδα πριν το γάμο. Οι νέες κοπέλες παίρνουν τα προσκλητήρια πάνω σε δίσκους στολισμένους με ρύζι, λουλούδια και κουφέτα και τα μοιράζουν σε όλο το χωριό και μόλις τελειώσουν πάνε και στολίζουν όλο το σπίτι. Μετά, σε ένα δωμάτιο κρεμάνε ένα κόκκινο πανί και πάνω σε αυτό το πανί τοποθετούν τα προικιά. Μετά, ακολουθεί η βδομάδα του γάμου που το σπίτι είναι ανοιχτό προς όλους τους καλεσμένους όλη την ημέρα όλη την εβδομάδα. Όποιος πηγαίνει στο σπίτι του γάμου τον κερνάνε μπομπονιέρα, σοκολατάκια, λικέρ, γλυκά και φαγητό. Την Πέμπτη πριν το γάμο γίνεται ένα γλέντι στο σπίτι του γαμπρού και στο σπίτι της νύφης, και τα μπρατίμια του γαμπρού μαζί με όλο το σόι πάνε το νυφικό στη νύφη και από εκεί παίρνουνε το κουστούμι του γαμπρού με διαπραγματεύσεις, δηλαδή τα μπρατίμια του γαμπρού κάνουνε παζάρια με λεφτά με τις μπρατίμισες της νύφης για να τους δώσουνε το νυφικό και οι μπρατίμισες της νύφης από τη μεριά του κάνουνε επίσης παζάρια για να πάρουν το νυφικό και να τους δώσουν το κουστούμι. Ο γάμος γίνεται η Σάββατο ή Κυριακή, οι γονείς του γαμπρού και της νύφης το πρωί του γάμου κάνουν Θεία Λειτουργία και μετά προσκαλούν όλο το χωριό στο σπίτι για να φάνε και να πιούνε. Ο γαμπρός και η νύφη ετοιμάζονται, τα μπρατίμια του γαμπρού των ξυρίζουν και των ντύνουν, και οι μπρατίμισες της νύφης ντύνουν τη νύφη. Έπειτα, τα μπρατίμια του γαμπρού παίρνουν τα νυφικά παπούτσια και χορεύοντας με όργανα πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης και τις φοράνε τα παπούτσια, στην αρχή η νύφη κάνει πως δεν την χωράνε και τα μπρατίμια βάζουν μέσα στα παπούτσια λεφτά που τους έχει δώσει ο γαμπρός. Έπειτα, κατευθύνονται προς την εκκλησία συνοδεύοντας όλοι μαζί την νύφη χορεύοντας. Όταν η νύφη φτάσει στην πλατεία του χωριού έξω από την εκκλησία, πρέπει μαζί με όλο της το σόι να κάνει τρεις φορές τον γύρω της εκκλησίας. Αφού τελεστεί ο γάμος, τότε το ζευγάρι μαζί με τους γονείς και το σόι πηγαίνουν στο σπίτι του γαμπρού, για να ταΐσει η πεθερά την νύφη μέλι και κοτόπουλο, για να είναι η ζωή της γλυκιά σα μέλι και να στεριώσει. Στο τέλος, όλοι πάνε στο κέντρο που γίνεται το γλέντι του γάμου και διασκεδάζουν μέχρι το πρωί, πιο παλιά το γλέντι του γάμου γινόταν στην πλατεία του χωριού και όλο το χωριό ήταν εκεί και γλεντούσε.

2.1.4 η Θρησκευτική ζωή των κατοίκων του Μικροβάλτου και οι Εκκλησίες.

Οι κάτοικοι του Μικροβάλτου έχουν σε μεγάλο βαθμό αναπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα, που οφείλεται σε έμφυτη παρόρμηση και βαθιά ριζωμένη στις καρδιές τους την πίστη στο Θεό και δείχνουν ότι είναι ευχαριστημένοι από τη ζωή και ευτυχημένοι. Τηρούν με ευλάβεια τις οικογενειακές χριστιανικές παραδόσεις και εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, σαν συνειδητοί χριστιανοί. Στο Μικρόβαλτο υπάρχει ο ένας κύριος Ναός και πάρα πολλά εξωκκλήσια.

1. Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου

Ο Άγιος Γεώργιος είναι ο πολιούχος του Μικροβάλτου, ο ιερός ναός βρίσκεται στο κέντρο του χωριού στη βόρεια πλευρά της κεντρικής πλατείας και σε αυτόν τελούνται γάμοι, βαφτίσεις, κηδείες, αγιασμοί και δοξολογίες. Στην ίδια τοποθεσία υπήρχε ο παλιός ναός του χωριού που είχε χτιστεί από εισφορές των κατοίκων το 1872, όμως είχε καεί από τους Γερμανούς το 1943 μαζί με όλα τα άλλα σπίτια του χωριού. Το 1951 ο ναός ανεγέρθη στην ίδια ακριβώς θέση με δαπάνες του Εράνου της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου γιορτάζει στις 23 Απριλίου. (Λαμπρέτσας, 2000:253).

2. Η Κοίμηση της Θεοτόκου

Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η Αγία Κοίμηση, όπως την ονομάζουμε στο χωριό, βρίσκεται στα νοτιοδυτικά του χωριού και αποτελεί τον αρχαιότερο ναό του χωριού. Υποστηρίζεται ότι χτίστηκε όταν χτίστηκε και το χωριό. Ο ναός αυτός δεν καταστράφηκε από τους Γερμανούς και έτσι από το 1943 μέχρι να ξαναχτιστεί η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου το 1952, όλες οι ιεροτελεστίες τελούνταν σε αυτόν. Στο γυναικωνίτη του ναού και συγκεκριμένα στη νοτιοδυτική γωνία του υπήρχε κρύπτη όπλων, που χρησιμοποιήθηκε στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα. Στο ναό αυτό υπήρχε νεκροταφείο από δίπλα, το οποίο μεταφέρθηκε. Ο αρχαίος αυτός ναός κάηκε στις 14 Αυγούστου του 1983 και στη θέση του ανεγέρθη νέος. Ο ναός γιορτάζει στις 15 Αυγούστου. (Λαμπρέτσας, 2000:257).

3. Ο Ναός της Αναλήψεως

Ο ναός της Αναλήψεως η Αγία Ανάληψη είναι ο πιο καινούργιος ναός του χωριού βρίσκεται στη θέση "Νουφανός" και χτίστηκε το 1993, σε αυτόν το ναό υπάρχουν πλέον και τα νεκροταφεία.

Εξωκκλήσια

1. Προφήτης Ηλίας

Το εξωκλήσι του Αϊ- Λιά βρίσκεται σε περίοπτη θέση, στην κορυφή του απέναντι από το χωριό, νοτιοανατολικού λόφου, που φέρει το όνομά του, ανάμεσα σε δέντρα

και θάμνους και απέχει από το χωριό περίπου 4 χιλιόμετρα. Η ανάβαση είναι λίγο κουραστική, όμως έχει πλούσια πανοραμική θέα. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς χτίστηκε η εκκλησία. Στην περίοδο της κατοχής καταστράφηκε όμως ξανασχίστηκε από τους κατοίκους του χωριού. Το 1973 δίπλα από το παλιό εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία χτίστηκε ένα νέο. Το εξωκλήσι γιορτάζει στις 19 Ιουλίου, την ίδια μέρα είναι και το πανηγύρι του χωριού, όλοι οι κάτοικοι το πρωί ανεβαίνουν πάνω στο βουνό, στην αρχή τελείται θεία λειτουργία και μετά έξω από το εξωκλήσι στήνεται χορός μέχρι αργά, στο τέλος οι κάτοικοι του χωριού κατεβαίνουν στο χωριό και στην πλατεία στήνεται ένα πανηγύρι και όλοι χορεύουν μέχρι το επόμενο πρωί. (Λαμπρέτσας, 2000:259).

2. Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

Κάτασπρο και επιβλητικό με κόκκινα κεραμίδια, το εξωκλήσι του Σωτήρος, βρίσκεται στην ομώνυμη ράχη, βόρεια του χωριού σε απόσταση 500 μέτρων από αυτό. Χτίστηκε το 1972 με προσφορές των κατοίκων δίπλα από το παλιό ομώνυμο εξωκλήσι, το οποίο σώζεται και αυτό. Πανηγυρίζει στις 6 Αυγούστου. Οι κάτοικοι του χωριού δείχνουν ιδιαίτερη αγάπη γι' αυτό το εξωκλήσι, τακτικά πολλές κοπέλες πηγαίνουν καθαρίζουν το εξωκλήσι, ανάβουν τα καντήλια και προσκυνούν τις εικόνες. (Λαμπρέτσας, 2000:260).

3. Αγία Παρασκευή.

Το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής βρίσκεται ανατολικά του χωριού, σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από το χωριό. Είχε καταστραφεί κατά την περίοδο της κατοχής όμως ξαναχτίστηκε το 1972 από τους κατοίκους. Γιορτάζει στις 26 Ιουλίου. (Λαμπρέτσας, 2000:262).

2.1.5 Φαγητά, υλικά και σκεύη

Τα φαγητά που φτιάχνουν στο Μικρόβαλτο είναι παραδοσιακά φαγητά της Μακεδονίας. Ως συνήθως οι γυναίκες μαγειρεύουν φασολάδα, φακές, κάνουν τα φημισμένα γιαπράκια της Κοζάνης, μαγειρεύουν κρέας, στις μέρες πιο πολύ γιατί παλιά δεν είχανε λεφτά και μόνο σε γιορτές έτρωγαν κρέας. Οι γυναίκες κάνουν υπέροχες παραδοσιακές πίτες με χειροποίητο φύλλο, τα λεγόμενα <<πέτουρα>> που παρασκευάζονται από αυγά, αλεύρι, γάλα και νερό, μαγειρεύουν επίσης, κατσιαμάκατα ή αλλιώς μπομπότα, τα οποία είναι ένα είδος κέικ και παρασκευάζεται με αλεύρι από καλαμπόκι. Ακόμη, παρασκευάζεται τραχανάς, ξινός και γλυκός, από αυγά και γάλα. Πολύ νόστιμο φαγητό είναι επίσης, η κουρκούτι με κεφτέδες, τα οποία γίνονται με αλεύρι, νερό, λάδι, κόκκινο πιπέρι και βάζεις μέσα σε αυτό τα κεφτεδάκια. Υπάρχουν πάρα πολλά φαγητά που κάνουν οι νοικοκυρές στο Μικρόβαλτο, μέσα σε αυτά χρησιμοποιούν από μπαχαρικά, αλάτι, μαύρο πιπέρι, κόκκινο πιπέρι, ρίγανη, δυόσμο, βασιλικό κάποια από αυτά τα παράγουν στους κήπους τους.

Τα σκεύη που χρησιμοποιούσαν και συνεχίζουν να χρησιμοποιούν στο Μικρόβαλτο, είναι ο τσέτζερης, που είναι σαν κατσαρόλα και μέσα σε αυτό βράζεις το φαγητό, η μπαγράτσα, με την οποία παλιά κουβαλούσαν νερό από την βρύση, ο τζουτζβές το λεγόμενο μπρίκι, στο οποίο γίνεται ο καφές, το γκιούμι είναι το δοχείο με το οποίο κουβαλάνε το γάλα οι κτηνοτρόφοι, το τσκαλ' είναι η βάση, πάνω στην οποία τοποθετείται το καζάνι που βράζουν, η φασολάδα, ο τραχανάς κλπ.

2.1.6 Καλλιέργειες και εργασίες των κατοίκων.

Οι κάτοικοι του Μικρόβαλτου ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Πιο παλιά όργωναν με βόδια ή μουλάρια και χρησιμοποιούσαν ξυλάετρο ή σιδηράετρο και θέριζαν τα σιτάρια ή τη βρίζα με τα λελέκια. Όμως, τα τελευταία χρόνια με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της τεχνολογίας, όλα αυτά αντικαταστάθηκαν από τα τρακτέρ. Τα σιτάρια τα αλώνιζαν με την πατόζα. Έβαζαν το σιτάρι στα σακιά και το πήγαιναν στο μύλο και το έκανα αλεύρι, ενώ το άχυρο το έβαζαν στους αχυρώνες για να ταΐζουν τα ζώα. Πολλοί είχαν πρόβατα και γίδια και είχαν τις στάνες ή όπως το λέμε στο χωριό «μαντριά» λίγο απ' έξω από το χωριό. Από τα πρόβατα και τα γίδια έπαιρναν γάλα για τυρί και γιαούρτι για να το φτιάξουν στο σπίτι ή τα πήγαιναν στο τυροκομείο και τα έδιναν στον έμπορο που νοίκιαζε το τυροκομείο. Στις μέρες μας λιγιστοί είναι αυτοί που έχουν ζώα, περισσότεροι έχουν μόνο κάποιες κόττες για τα φρέσκα αυγά. Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας οικογενειάρχης εκτρέφει κάποια γαϊδούρια, που πλέον αποτελούν είδος προς εξαφάνιση. Αρκετοί ήταν βέβαια και οι κάτοικοι που δούλευαν στα μάρμαρα του Τρανόβαλτο για πολλά χρόνια όταν βρίσκονταν ακόμη στην άνθιση τους. Πλέον, τα μάρμαρα λόγω της οικονομικής κρίσης δεν λειτουργούν όπως παλιά, οπότε είναι πολλοί αυτοί που έχασαν την δουλειά τους. Ακόμη, πάρα πολλοί Μικροβαλτινοί δούλευαν στην MABE, τα μεταλλεία αμιάντου που άνοιξαν τη δεκαετία του 1970 από μία Αμερικάνικη εταιρία και μέχρι τις αρχές του 2000 βρισκόταν σε λειτουργία. Μετά όμως το κλείσιμο της MABE πολλοί έχασαν τη δουλειά τους οπότε αναγκάστηκαν να αφήσουν το χωριό και να μετοικήσουν στην Κοζάνη, καθώς είχε περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Πλέον στις μέρες μας, οι κάτοικοι του χωριού εργάζονται είτε στις υπηρεσίες του Δήμου, είτε σε ένα έργο αποκατάστασης αμιάντου που έγινε μετά το κλείσιμο της MABE, είτε στην αρχαιολογία, ή έχων δικά τους μαγαζάκια, όπως καφενεία, μίνι μάρκετ κτλ. Όπως επίσης έχουν κάποιοι δικά τους αιγοπρόβατα και χωράφια, ή δουλεύουν στο μοναστήρι της Παναγίας. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια, άνθιση γνωρίζει η καλλιέργεια.

2.1.7 Οικογένεια

Οι οικογένειες στο Μικρόβαλτο είναι πατριαρχικές, αποτελούνται από πολλά μέλη και ως συνήθως μαζί με τον πατέρα, την μητέρα, τα παιδιά μένουν και ο παππούς και

η γιαγιά σε ένα κοινό σπίτι. Ο θεσμός της οικογένειας είναι ιερός για όλους και είναι πολύ στενά δεμένοι μεταξύ τους. Ακόμη, υπάρχουν και τα λεγόμενα σόγια που αποτελούνται από παππούδες, γονείς, αδέρφια, πρώτα, δεύτερα και τρίτα ξαδέρφια και ο ένας τιμά τον άλλον με μεγάλο σεβασμό. Όσον αφορά την κύρια οικογένεια τα παιδιά μεγαλώνουν με αρχές και μαθαίνουν να σέβονται τους μεγαλύτερους γονείς, θείους και παππούδες. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων όλη τους τη ζωή δουλεύουν σκληρά για να μεγαλώσουν τα παιδιά τους και να μη τους λείψει τίποτα, να κάνουν σωστούς ανθρώπους για να μπορέσουν να τα σπουδάσουν. Οι περισσότεροι είναι ευχαριστημένοι με την πορεία και την εξέλιξη των παιδιών και των εγγονών τους με τη ζωή που έχουν χτίσει και τις σπουδές τους. Βέβαια η πλειοψηφία λέει πως ούτε οι ίδιοι έχουν φύγει από το χωριό η την Ελλάδα αλλά ούτε θα ήθελαν να φύγουν τα παιδιά τους στο εξωτερικό. Υπάρχουν φυσικά και αυτοί που λένε πως δεν έχουν πρόβλημα αν τα παιδιά τους φύγουν στο εξωτερικό, αρκεί να έχουν δουλειά και να είναι ευτυχισμένοι.

2.1.8 Περίθαλψη

Η ιατρική περίθαλψη στο Μικρόβαλτο είναι ένα μείζον θέμα. Όπως αναφέρουν οι κάτοικοι πριν από χρόνια υπήρχε ένα ιατρείο στο διπλανό χωριό και ένας γιατρός και για ότι χρειαζόταν οι κάτοικοι πήγαιναν εκεί. Μετά από λίγα χρόνια όμως το ιατρείο έκλεισε και έτσι ένας ολόκληρος τότε Δήμος Καμβουνίων με πέντε χωριά την Ελάτη, τους Λαζαράδες, το Φρούριο, το Τραβόβαλτο και το Μικρόβαλτο έμειναν χωρίς γιατρό. Τα τελευταία χρόνια υπήρχε ένας γιατρός με βάση πάλι το Τρανόβαλτο, που έκανε εκείνη την περίοδο το αγροτικό του και κάθε μέρα πήγαινε σε διαφορετικό χωριό και για ότι χρειαζόταν οι κάτοικοι των άλλων χωριών πήγαιναν αναγκαστικά στο Τρανόβαλτο. Πλέον ο αγροτικός γιατρός δεν είναι στο Τρανόβαλτο στα Σέρβια που είναι γύρω στη μισή ώρα από το Μικρόβαλτο, αν και αυτός ο γιατρός έρχεται μια φορά την εβδομάδα στο χωριό για να γράψει συνταγές στους κατοίκους ή να τους εξετάσει. Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί πως δεν υπάρχει στο Κέντρο Υγείας Σερβίων διαθέσιμο ασθενοφόρο και αυτό είναι πολύ σοβαρό καθώς μπορεί να χρειάζονται άμεση μεταφορά περισσότερα από ένα άτομα. Αλλά όπως είναι φυσικό με τον τρόπο που λειτουργεί πλέον το σύστημα υγείας και περίθαλψης στην Ελλάδα είναι δύσκολο να βρεθεί κάποια λύση και να διατεθούν περισσότεροι αγροτικοί γιατροί και ασθενοφόρα καθώς ο Δήμος Σερβίων- Βελβεντού έχει πολλά χωριά. Τέλος το κύριο αίτημα των κατοίκων είναι να βρεθεί κάποια λύση αν και είναι αρκετά ευχαριστημένοι με την τωρινή αγροτική γιατρό.

2.1.9 οικονομία

Η οικονομία του χωριού όπως είναι φυσικό βασίζεται κυρίως στην κτηνοτροφία και την γεωργία. Οι περισσότεροι κάτοικοι ασχολούνται με τα χωράφια και τα ζωντανά.

Η πλειοψηφία του χωριού είναι όμως ηλικιωμένοι και συνταξιούχοι, λιγιστές είναι οι οικογένειες με παιδιά, που κάποια από αυτά πηγαίνουν στο Νηπιαγωγείο, στο Δημοτικό, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο και κάποια από αυτά σπουδάζουν σε άλλες πόλεις ή μένουν στη Κοζάνη καθώς εκεί υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Με βάση αυτά που μας είπαν οι κάτοικοι του χωριού καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα οικονομικά τους είναι σε καλή κατάσταση, παρόλο την οικονομική κρίση, άλλωστε οι περισσότεροι είναι συνταξιούχοι και οι νεώτεροι κάτοικοι του χωριού προσφεύγουν σε εναλλακτικές μορφές εξοικονόμησης χρημάτων, όπως είναι η καλλιέργεια οπωροφόρων δέντρων. Σύμφωνα με τους κατοίκους του χωριού σαφώς τα παλιά χρόνια δούλευαν πάρα πολύ αν και ήταν δύσκολα εκείνα τα χρόνια και πήγαιναν στα χωράφια ή στα πρόβατα όλη μέρα μαζί με τις γυναίκες τους, πλέον έχουν βγει στη σύνταξη και απολαμβάνουν τους κόπους μιας ολόκληρης ζωής. Βέβαια η οικονομική κρίση τους επηρέασε, αλλά όπως αναφέρουν “όταν έχεις το δικό σου σπίτι και ζεις σε χωριό που δεν χρειάζονται συνεχείς μετακινήσεις με κάποιο αστικό μπορείς να τα βγάλεις πέρα”. Τα μόνα χρήματα που ξοδεύουν σε μετακινήσεις είναι όταν πηγαίνουν στο παζάρι για ψώνια με το λεωφορείο αν και πλέον οι περισσότεροι έχουν δικά τους αυτοκίνητα. Οι νεώτεροι κάτοικοι του χωριού αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες σε σχέση με τους μεγαλύτερους, καθώς έχουν περισσότερα έξοδα, γιατί έχουν μικρά παιδιά ή παιδιά που σπουδάζουν. Το κράτος δεν βοηθάει και πολύ καθώς έχουν κόψει τις επιδοτήσεις από τα χωράφια και τους βοσκοτόπους οι οποίοι τυχαίνει να δουλέψουν σε κάποια εξάμηνια ή όταν βγαίνουν στο ταμείο ανεργίας δεν πληρώνονται στην ώρα τους. Βέβαια όλοι τους δοξάζουν τον Θεό και εύχονται πως όλα θα πάνε καλά και η κατάσταση θα φτιάξει.

2.1.10 μετανάστευση

Οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού προτιμούν να μην φύγουν τα παιδιά τους από την Ελλάδα και προτιμούν εάν έχουν δουλειά να μείνουν στην πατρίδα, αλλά αν υπάρχει ανάγκη έκτακτη τότε δεν θα μπορούσαν να τους αρνηθούν. Θεωρούν ότι σαφώς και είναι δύσκολη η ζωή στην Ελλάδα λόγω της οικονομικής κρίσης όμως θέλουν να έχουν τα παιδιά τους κοντά τους, γι' αυτό άλλωστε και τους στηρίζουν και οικονομικά όσο μπορούν. Υπάρχουν βέβαια και τα άτομα που δεν θα είχαν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα με το γεγονός να μεταναστεύσουν τα παιδιά τους σε κάποια άλλη χώρα, γιατί θεωρούν ότι δεν μπορείς να μείνεις στην Ελλάδα εφόσον δεν έχεις δουλειά, οπότε θα πας σε μέρη, σε άλλες πόλεις που θα έχεις δουλειά.

2.1.11 Ο ρόλος του άντρα και της γυναίκας

Σύμφωνα με τις απόψεις των κατοίκων, που απορρέουν μέσα από τις συνεντεύξεις που μας παραχώρησαν, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο ποσοστό

αυτών έχει την άποψη ότι ο ρόλος της γυναίκας και του άντρα έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με μαρτυρίες, παλιά οι γυναίκες καθόντουσαν πιο πολύ στο σπίτι και ασχολούνταν κυρίως με τα οικιακά ή βοηθούσαν τον άντρα τους σε άλλες δουλειές, για παράδειγμα, παλιά στο χωριό όταν οι άντρες πήγαιναν να μαζέψουν με τα λελέκια σιτάρι ή βρίζα πήγαιναν και οι γυναίκες μαζί τους, για να τους βοηθήσουν. Πλέον στις μέρες μας αυτό το φαινόμενο δεν υπάρχει, καθώς οι ρόλοι έχουν αλλάξει, μπορεί η γυναίκα να έχει τη δουλειά της και να λείπει από το σπίτι, το ίδιο και ο άντρας, οι γυναίκες έχουν πλέον ανεξαρτητοποιηθεί και έχουν την οικονομική άνεση να μπορέσουν να βιώσουν μόνες τους διάφορες καταστάσεις. Συχνά συναντάμε το φαινόμενο η γυναίκα να δουλεύει και ο άντρας να μην έχει δουλειά, να βρίσκεται στο σπίτι και να ασχολείται με αυτό.

2.1.12 Τραγούδια

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

1. Άγιος Βασίλης έρχιτι, Γινάρης ξημιρώνει.
- Βασίλη μ', πόθεν έρχισι κι απ' πόθεν κατεβαίνεις;
- Ιγώ απ' τα ξένα έρχουμι κι στα δικά μου πάον.
- Αν έρχισι απ' την ξινιτιά, πες μας κάνα τραγούδι.
- Ιμένα, η μανούλα μου, τραγούδια δε μι μάθι,
μι έμαθι τα γράμματα κι ψαλμουδιές μιγάλις.
- Αν είσι κι γραμματικός, πες μας την Αλφαβήτα.
Στην πατιρίτσα 'κούμπησε να πει την Αλφαβήτα
μα η πατιρίτσα ήταν χλουρή κι απόλυκι κλουνάρια,
κλουνάρια χρυσουκλώναρα κι αργυρά ειν' τα φύλλα
κι απάνον στα κλουνάρια της πιρδίκις τραγουδούσαν.
Δεν ήταν μόνο πέρδικις, ήταν κι περιστέρια
Κι κατεβαίν' η πέρδικα, να βρέξει το φτερό της
να βρέξει τον αφέντη μας, να βρέξει την κυρά μας.
Κυρά χρυσή, κυρά λιγνή, κυρά μαλαματένια,
Σε σένα πρέπ' αρχόντισσα βασίλισσα να γίνεις
κι στο θρονί να κάθισι την ομορφιά να κρίνεις
Κυρά μ' όταν στουλίζισι στην εκκλησιά να πάεις
βάζεις τουν ήλιου πρόσωπο κι του φιγγάρ' αστήθια
κι τουν καθάριο Αυγερινό, τουν βάζεις δαχτυλίδι.
Να ζήσει η κυρούλα μας, πάντα τραγούδια νάχει
πάντα τραγούδια κι χαρές, κι ου Θεός μέρις κι χρόνια...

2. Εκεί κοιμάτι ου Δέσπουτας με του σταυρό στου χέρι
μι του σταυρό, με του χαρτί, μι τ' άγιου του Βαγγέλιου
Κανείς δεν πάει να τουν ξυπνήσ', κανείς δεν τουν ξυπνάει

μόν' η κυρά η Παναγιά, πάει κι τουν ζυπνάει:
- Σήκου, αφέντη μ' Δέσποτα, κι μη βαρειακοιμάσι
τα μοναστήρια σήμαναν κι οι εκκλησιές διαβάζουν.

3. Εδώ σε τούτη την αυλή, τη μαρμαροστρωμένη
Εδώ 'χουν χίλια πρόβατα κι δυο χιλιάδες γίδια
Εδώ 'χουν κι τουν πιστικό τουν καγκιλοφριδάτου.
- Βρε πιστικέ, βρε πιστικέ, βρε καγκιλοφριόατι
του τίνους είν' τα πρόβατα, τον τίνους είν' τα γίδια;
- Τ' αφέντη μας τα πρόβατα, τ' αφέντη μας τα γίδια,
τ' αφέντη μας κι τον μαντρί, μι τον φλουρί πνιγμένου
Εμείς θα τα τραγ'δήσουμε κι ου θεός να τα χιλιάσει
Αν είνι χίλια ικατό να γίνουν τρεις χιλιάδες.
Κι αν είνι τρεις και τέσσερις να γίνουν δικαπέντε.
Σαν τον μελίσσ' να περπατούν σαν τον μελίσσ' να βάζουν
κι σαν τον ζερβουμέλισσο να πάνι να τ' αρμέγουν
κι σαν τ' μαήσια τη βρουχή τόσα καρδάρια γάλα.
Σι τούτα τα σπίτια τα ψηλά τ' ανώγεια τα μιγάλα
εδώ χουν χίλια πρόβατα κι τρεις χιλιάδες γίδια
Αν είνι τρεις και τέσσερις να γίνουν δεκαπέντε
σαν τον μιλίσσι να βοούν σαν τον μιλίσσ' να βάζουν
κι σαν τον ζερβομέλισσο να πάνε για να βόσκουν
Να ζήσι κι ον αφέντης μας στην ξενιτιά να πάει
να πάει να ξινιτεντεί κι πίσου να γυρίσει
να φέρει τα γρόσια στ' αλουγα κι τα φλουριά στις μούλις
να ζήσης πάντα αφέντη μου πάντα τραγούδια νάχεις
πάντα τραγούδια κι χαρές κι ου Θιός μέρις κι χρόνια

4. Ένα μικρό, μικρούτσικου, μικρό κι χαϊδεμένου
Μικρό τούχει η μάνα τον, μικρό κι ον μπαμπάς του
Τρεις βαγιοπούλες το κουνούν κι τρεις το κανακεύουν.
Η μια την άλλη ίλιγι η μια την άλλη λιέει.
Κούνα τον, Βάγια μ', κούνα τον, καλά κανάκεψε τον
ως που να έρθει η μάνα τον να τον καλοβυζάζει.
Σε σπίτι που είχαν παιδί που πήγαινε σχολείο, έλεγαν το εξής τραγούδι:
Αφέντης έχ' ένα παιδί, στον δάσκαλου του στέλνει
κι ου δάσκαλους του καρτιρεί μι τη χρυσή τη βέργα.
Κι αυτό παραπουνέθηκε, πάισι στη μάνα τ' πίσου
κι η μάνα του του δέχτηκι έξου μακριά στη στράτα.
- Πιδί μ' πού είν' τα γράμματα κι αίπούν' τα πινακίγια;
- Τα γράμματα είν' στον χαρτί κι ου νους μου πάει πέρα
πέρα-πέρα κι αντίπερα, πέρα στις μαυρουμάτις
πόχουν του μάτι σαν ιλιά, του φρύδι σα γαϊτάνι.

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

1. Νάνι-νάνι πέστε του κι όλοι τραγουδήστε το
ώσπου να 'ρθει η μάνα του να του φέρει λούλουδα.
Λούλουδα τριαντάφυλλα και μοσχογαρίφαλα.

2. Ύπνε που παίρνεις τα μικρά έλα πάρε κι τούτο.
Μικρό-μικρό σου το 'δωσα μεγάλο φέρε μου το
μεγάλου σαν ψηλό δεντρί ίσιου σαν κυπαρίσσι.
Οι κλώνοι του ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση.
Νάνι νάνι-νάνι-νάν'...

3. Κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου
στα Γιάννενα τα ρούχα σου και τα χρυσαφικά σου.
Νάνι νάνι νάνι νάν' κι όπου το πονεί να γειάν'.

4. Νταχιρντί κι νταχιρντό του πιδί μ' χαλέβι χουρό
τα βιουλιά δεν είντα ιδώ πήγαν στ' άλλου του χουργιό.
Ποιον να στείλου να τα φέρει ένα τάλιρο στο χέρι.
Στέλνου το 'να στέλνου τ' άλλου...
Στέλνου το χελιδονάκι που 'ναι γλήγορο πουλάκι.

5. Τα κουρίτσια μ' τα καλά ποιος τα λέει δεν είν' καλά
να ψοφίς'ν τ' αρνίθια του και τα κουκουτσέλια του.
Παλαμάκια παίζιτι κι ο μπαμπάκας έρχιτι
θα μας φέρει κατιτί караμέλις στου χαρτί.

6. Τα κουρίτσια τα καλά πέντι δέκα τουν παρά
τ' άλλα τα χειρότιρα δυο κουπάνες πίτυρα.
Τα κουρίτσια μεσ' στ' αμπάρι κι όποιους θέλει να πάει να πάρει
τα κουρίτσια τρων του ρύζι κι ου γαμπρός τα τρουιρίζει.

7. Νάνι νάνι νάνι νάν' του πιδάκι μας θα κάν'
έλα ύπνε παρ' του Γιάνν'...
Σύρ'τον πέρα στα μαντράκια να κοιμάται με τ' αρνάκια
με τ' αρνιά με τα κατσκάκια νάνι νάνι νάνι νάν'.

8. Έχει ου βασιλιάς πιδί έχουμι κι 'μεις κουρίτσι
θα τ' αρραβωνιάσουμι κι θα συμπεθιριάσουμι.

9. Κούνια κούνια μπέλα βρίσκου μια κο(υ)πέλα
που 'τρωγε ένα μήλο, μήλο δαγκωμένο.
(N)είπα δώσ' κι μένα...
κι έδουκι ένα μπάτσου κι είπε ουρίστι φάτου.

10. Τσιμ τσιμ του λιφτό του λιφτό του σιγανό.
Κρούει η μπάμπου το παπί κι ου παπάς του σήμαντρου
κι φωνάζει Γριβινέ, Γριβινέ καλόηρε.

- Πουν του πιδί που βάφτισες, έπισι κι πέθανι
κι του παν στην Παναγια κι του κλάψαν τα πιδιά.

11. Τσάτσα τσάτσα και κυράτσα στρώσι μι μια ψάθα
να ρθω βράδυ να μείνω κι αύριο να φύγω.

12. Ανεβαίνω στη συκιά και πατώ στην καρυδιά
πίνω το γλυκό κρασί με την κούπα τη χρυσή.
Και φωνάζω κούι κούι και κανένας δεν μ'ακούει.

13. Κικιρίκουουουου...

- Τι λαλάς κόκορα; - Μ' έδειραν οι γυναίκις
- Πουν'* οι γυναίκις; - Πάν' για ξύλα
- Πουν' τα ξύλα; - Τα 'καψε η φωτιά
- Πουν' η φωτιά; - Γίνκι στάχτη
- Πουν' η στάχτη; - Τ'ν πήρε του πουτάμι σβάρνα
- Πουν' του πουτάμι; - Το 'πτε ου παλιός
- Πουν' ου παλιός; - Τουν έκουσι η τσικούρα
- Πουν' η τσικούρα; - Ψηλά στου δέντρου
- Πουν' του δέντρου; - Μεσ' στου δάσους!

*Πουν' = Που είναι

Τραγούδια από τα “νυχτέρια”

1. ΠΟΥ ΉΣΑΝ ΚΟΡΗ Μ' ΣΤΟΥ ΝΥΧΤΕΡΓΙΟΥ

- Πού 'σαν κόρη μ' - Στου νυχτέργιου

- Που νυχτέριβεις

πουν' η ρόκα σ' πουν' τ' αδράχτι σ'

πουν' του κέντημα;

- Στου νυχτέργιου τα 'φκα μάνα μ'

που νυχτέρευα

θα στο μαρτυρήσω μάνα μ'

ποιος με φίλησε

Δεν 'ταν ξένος μωρέ μάνα μ'

δεν 'ταν μακρινός

γείτονάς μας ήταν μάνα μ'

ήταν “μασκαράς”

- Να τον δείρουμε στα πόδια

με βασιλικό

να τον δείρουμε στα χέρια

με τριαντάφυλλα...

2. ΕΣΥ ΦΕΓΓΑΡΙ ΛΑΜΠΕΡΟ

Εσύ φεγγάρι λαμπερό
συ που τρουύρου φέγγεις
(ν)αυτού ψηλά που περπατείς
και χαμηλά κοιτάζεις
Μην είδες μην αλόιασες
τον άντρα το δικό μου
σε τι βουνό που περπατεί
σε τι βουνό που πήγε
Τίνος ματάκια τον κοιτούν
κι τα δικά μου κλαίνε
τίνος τραπέζι τον καρτερεί
και το δικό μου μένει
τίνος χειλάκια του μιλούν
και τα δικά μου σκάζουν
Πικρή κατάρα να τον πω
πολύ τον (ε)λυπάμαι
Σε κυπαρίσι ν' ανεβεί
στην κορυφή απάνου
κι από ψηλά να γκρεμιστεί
και καταγής να πέσει
Σαν το γυαλί να ραγιστεί
σαν τα κρουστάλι να θράψει
Κι εγώ διαβίτσα να διαβώ
φάρμακα αν ζητήσει...

3. ΑΠΟΨΕ ΔΕΝ ΚΟΙΜΗΘΗΚΑ

Απόψε δεν κοιμήθηκα
(γαλανή μωρ' γαλανή)*
Και σήμερα νυστάζω
(γαλανές και μαυρομάτες)*
Γιατί κουβέντιαζα πολύ
με μια γειτονοπούλα
Να τη φιλήσω ντρέπομαι
να της το πω φοβούμαι
Φοβούμαι απ' τη μάνα της
κι από την αδερφή της
Μην κάνουν μάγια κι αρρωστώ
μην κάνουν και πεθαίνω.

ΛΑΖΑΡΙΝΕΣ

1. ΚΑΤΩ ΣΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Κάτω στα Ιεροσόλυμα και στων κεριών τον τόπο
εκεί παιδεύουν το Χριστό οι σκύλοι οι Οβραίοι
Τον παιδεύαν τον (σ)κέντηζαν, πολύ τον τυραννούσαν
του δίνουν ξύδι και καπνιά και το πικρό φαρμάκι
και στο χαλκιά παρήγγειλαν να φκιάσει τρία πιρούνια
Κι ο χαλκιάς 'νηπρόκοπος κι προκοπή μη φκιάσει
παράσυρε το σίδερο, φκιάνει πέντε πιρούνια
Έκατσε τους ορμήνεψε, κάτσει και τους 'ρμηνεύει
-Τα δυο βάλτε στα χέρια του κι τ' άλλα στα ποδάρια
κι τ' άλλο το φαρμακερό, βάλτε του στην καρδιά του
να τρέξει αίμα και χολή, να πικραθεί η καρδιά του...

2. ΕΔΩ ΣΕ ΤΟΥΤΗ ΤΗ ΣΤΡΑΤΑ

Εδώ σε τούτ(η) τη στρατά σ' αυτό το μονοπάτι
έχασα το γαϊτάνι, να μην το βρήκες Γιάννη
Για δώστου μ' δώστου μ' Γιάννη, για να σε φκιάσω πίδα
πίδα καναβουρόπτα κι ας είν' και τσουκνιδόπτα...

3. ΗΡΘΕ Ο ΛΑΖΑΡΟΣ

Ήρθε ο Λάζαρος ήρθαν τα βάγια
ήρθε η Κυριακή που τρων τα ψάρια
Σήκω Λάζαρε και μην κοιμάσαι
ήρθε η μάνα σου από την πόλη
σου 'φερε χαρτί και κομπολόι
Γράψε Θόδωρε γράψε Δημήτρη
γράψε λεμονιά και κυπαρίσσι
Οι κοτούλες μας αυγά γεννάνε
κι ένα αυγό μέσ' στο καλάθι βάλε...

4. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟΝ ΠΑΠΑ

Εδώ σε τούτη την αυλή τη μαρμαροστρωμένη
εδώ κοιμάται ο δέσποτας με το σταυρό στο χέρι
με το σταυρό με το Χριστό με τ' άγιο το Βαγγέλιο
Κανείς δεν πάει να τον ξυπνήσει κανείς απ' τους δικούς του
μόνο η κυρά η Παναγιά πάει και τον ξυπνάει
Σήκω παπά μου δέσποτα και μη βαριοκοιμάσαι
σήκω να πας στην εκκλησιά να πας να λειτουργήσεις
τα σήμαντρα εσήμαναν κι οι εκκλησιές διαβάζουν...

5. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟΝ ΤΟΠΙΚΟ ΑΡΧΟΝΤΑ

-Καλημέρα σ' αφέντη μου
-Καλώς τις Λαζαρίνες
-Για βάλε το χεράκι σου στην αργυρή την τσέπη
Αν έχεις φράγκα κέρνα μας φλουριά μην τα λυπάσαι
αν έχεις κι εικοσάφραγκα δώστα στις Λαζαρίνες
για να τα φαν για να τα πιούν, για να τα τραγουδήσουν...

6. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ

Γραμματικός εκάθονταν πάνω σε άσπρη πέτρα
έγραφε και κοντίλιαζε, γράφει και κοντιλιάζει
Και σάστισαν τα χέρια του και χύθηκε η μελάνη
κι έβαψε η άκρη του γιαλού κι τα ποτάμια όλα
Πάει πέρδικα να πει νερό και βάψαν τα φτερά της
Και βάψαν τα φτερούδια της κι ακόμα δεν ξεβάφουν

7. ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο
Η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ έχω τον καημό μου
Τι να σου στείλω ξένη μου αυτού στα ξένα που 'σαι
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει
Να στείλω και το δάκρυ μου σ' ένα χρυσό μαντίλι
Το δάκρυ είναι καυτερό και καίει το μαντίλι...

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

1 Στο ζύμωμα της «ντράφτσας» (κουλούρας)

Ανάχλια-ανάχλια το νερό
κι αφράτο το προζύμι
κι η κόρη που τ' ανάπιανε
με μάνα με πατέρα
-Ευχήσου με μανούλα μου
στο πρώτο μου προζύμι
-Με την ευχή παιδάκι μου
να ζήσεις να προκόψεις
Να κάνεις γιούς μαλάματα
και γιούς μαργαριτάρια
να κάνεις και μια λυγερή
σαν ήλιο σα φεγγάρι

2...όταν πάνε να πάρουν τα προικιά

-Δώδεκα χρόνους έκανα

κόρη αρραβωνιασμένη
όλη τη μέρα κένταγα
το βράδυ με τη ρόκα
Ωσπου να φκιάσω τα προικιά
να τα βαρυφορτώσω
και τώρα που τα ετοίμασα
θα τους τα παραδώσω
Τρέξτε γειτονοπούλες μου
και σεις εξαδερφούλες
για να διπλώστε τα προικιά
τα πολυκεντημένα
Διπλώστε τα προικιά καλά
τώρα στην πρώτη μου χαρά,
περνάνε ράχες και βουνά
μη μας γελάσουν στα χωριά

3 ...όταν ξυρίζουν το γαμπρό
Συννέφιασε ο ουρανός
σαν μπαρμπερίζεται ο γαμπρός
Ξουράφια απ' τα Γιάννενα
τ' ακόνια από την Αρτα
-Μπαρμπερή κάνε γρήγορα
γιατί έχουμε και στράτα
Στράτα στενή κι αλαργινή
αλαργινή και λασπερή

4 ...όταν φτάνει ο γαμπρός στο σπίτι της νύφης
-Καλώς τον ήλιο πού 'ρχεται
καλώς το παλικάρι
καλώς και τον αυγερινό
πού 'ρχεται αργά το βράδυ
-Γαμπρέ γιατί είσαι ρόιδινος
Και το φαρί ιδρωμένο;
-Τ' άλογο ήρθε για τα(γ)ή
Κι' εγώ για μαύρα μάτια

ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

1.Σήμερα Γιώργη μ' Πασκαλιά
Σήμερα Γιώργη μ' Πασκαλιά σήμερα πανηγύρι
σήμερα αλλάζουν* τα πιδιά αλλάζουν τα κουρίτσια
Σήμερα αλλάζ(ου)ν τ' ανύπαντρα κι οι πιθιρές τις νύφες
σήμερα βγαίνουν στο χορό βγαίνουνε στο σιργιάνι
Εκεί διαλέγ(ου)ν τις έμορφες διαλέγ(ου)ν τα παλικάρια

-Και συ Γιωργή μ' δε φαίνησι να βγεις να σιργιανίσεις
Είσι Γιωργή μ' στα Γιάννινα στη φυλακή κλεισμένους
Σπάσε Γιωργή μ' τα σίδερα σπάσε και τα δεσμά σου
-Το πώς να σπάσω σίδερα το πώς και τα δεσμά μου
Μ' έχουν στα χέρια σίδερα και μπράγκες στα πουδάρια
Έχουν και νυχτοφύλακες και σιδερένιες πόρτες...
*αλλάζω = φορώ τα καλά ρούχα

2. Σήμερα Δέσπου μ' Πασκαλιά

-Σήμερα Δέσπου μ' Πασκαλιά σήμερα πρώτη μέρα
όλις οι νύφες στου χουρό κι όλις οι μαυρομάτες

·
Κι συ Δέσπου μ' δε φαίνησι μέσ' στουν απάνου κόσμου
σε κλαίει Δέσπου μ' το πιδί σε κλαίει και δε μερώνει

·
-Μηλίτσα έχου μέσ' σ(τη)ν αυλή και κυδουνιά στ' αμπέλι
κόψι του μήλο δώστι του κυδώνι να μερώσει
Κι αν δε μερώσει ούτ' απ' αυτά, σκάψι παράχωσέ το...

3. Χιλ(ι)δόνα τι μας έφερες

·
-Χιλδόνα τι μας έφερες απ' τουν απάνου κόσμου
- Σας έφερα την Πασκαλιά και το Χριστός Ανέστη
·
-Χιλδόνα τι 'σαι πικραμένη κι έτσι γιομάτη δάκρυα
- Ιγώ έλιγα να μη στου 'πω να μη στου μαρτυρήσω

·
Και τώρα που με ρώτησες θα σου το μαρτυρήσω
ήρθε το φίδι το πικρό μ' έφαγε τα χιλδόνα⁸

2.1.13 Μικροβαλτινό Γλωσσάρι

Α

αβλαγάς (ο): χωράφι δίπλα σε σπίτια χωριού

αγγουνός (ο): εγγονός

αγλήγουρα: γρήγορα

αγριάντζα (η): είδος βελανιδιάς

αγρέκι (το): υπαίθριο προσωρινό μαντρί

αδγειάζου [δεν...] (ρ.): ευκαιρώ

αδγυάσμους (ο): δυόσμος

⁸ http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2009-07-29-17-39-41&catid=57:2009-07-29-17-07-36&Itemid=98

αδουκιούμι (ρ.): θυμάμαι
αζμπόρστους (ο): αμίλητος
Αϊδήμα (το): Άγιο Βήμα
αϊπανός (ο): από τον πάνω μαχαλά (γειτονιά)
ακατνός (ο): από τον κάτω μαχαλά
ακέργιους (ο): ολόκληρος
αλλάτζαβος: ακατάστατος, απεριποίητος
άλλουις: διαφορετικός, -ή, -ό
αλμπέτι: οπωσδήποτε, ακριβώς
αλούπου (η): αλεπού
αμίγυρους [άει στον..] (ο): αγύριστος
αμπαρμπέρστους (ο): αζύριστος
αμπασκάλη (η): μασχάλη
αμπώχνου ή αμπώζου (ρ.): σπρώχνω
αμπλάζου (ρ.): συναντώ
αμπουδώ (ρ.): εμποδίζω
αμπουλιάζου (ρ.): ενώνω, συμπληρώνω
αμψιός (αμψίδι, αμσιούκας) (ο): ανεψιός
αμώι: ω, ρε σύ
ανάρτου (το): νηστίσιμο
ανιθάρρητα: απότομα, αιφνιδιαστικά, χωρίς προετοιμασία
ανιμουσούρι (το): όγκος χιονιού που σωρεύτηκε από τον αέρα
αντέτι (το): έθιμο, συνήθεια
αντιρριούμι (ρ.): ντρέπομαι
αντρουπή (η): ντροπή
αντώ (ρ.): ντώνω
αξαμώνου (ρ.): αγγίζω, πλησιάζω
αξιάλη (η): βουκέντρα, ανάλογο ύψος ήλιου στον ορίζοντα
απέθαντα (τα): ανθεκτικά, αθάνατα
απιτχαίνου (ρ.): πετυχαίνω
απίκκα: μπρούμυτα
άπκου (το): κακό, άγευστο
απλάς (ο): δίσκος σερβιρίσματος
απόθουρους[πήρε τον...]: πήρε μια γεύση, μια εμπειρία
αραβάνι, αριβάνι (το): γρήγορο περπάτημα ζώου
αραδών (ρ.): ψάχνω, γυρεύω
αραθμώ (ρ.): επιθυμώ
αράτση (η): πέρασμα, μονοπάτι, πορεία
αραφάδα (η): χαραμάδα
αρίτσους (ο): σκαντζόχοιρος
αργασμένου (το): κατεργασμένο, ωριμασμένο
αρίτσους (ο): σκαντζόχοιρος
αρμάνι (το): πυκνό δάσος
αρμένια (τα): άγριες μαργαρίτες

αρμιά (η): άλμη
αρνάρι (το): λίμα
αρνίθα (η): κότα
αρτιρνώ (ρ.): προσπερνώ, μακραίνω
αρτσιόνουμι (ρ.): θυμώνω
αρχεύου (ρ.): αρχίζω
αρχότη (η): δροσιά
ασκαίνουμι (ρ.): σιχαίνομαι
αστουχώ (αστόισα) (ρ.): ξεχνώ
αστρέχα (η): υδρορροή
αψιόνουμι (ρ.): θυμώνω
άφκουσ (ο): αρακάς
αφκριούμι (ρ.): ακούω με προσοχή, κρυφακούω
αφόντς: από τότε

B

βαγμούρα (η): έντονος θόρυβος
βαλάνι (το): βελανίδι
βαΐζει (ρ.): γέρνει από φορτίο
βαμπούλες (οι): ποπ-κόρν
βαρβάγκα (η): φουσαρόνικα
βαριά (κίντσι βαριά): έγκυος
βατσινιές (οι): αγκαθωτοί θάμνοι
βγιλί (το): βιολί
βζώ (ρ.): σβήνω
βίζιτα (η): επίσκεψη σε ονομαστική γιορτή
βίλα (η): πιρούνι
βιριάνκουσ (ο): τιποτένιος, αχρείος
βιβιβρίζου (ρ.): σπαρταρώ από τον πόνο
βιβιβρίτσα (η): ζωηράδα, ενεργητικότητα
βιρός (ο): κράτημα νερού σε ρέμα, μεγάλη λακκούβα με νερό
βιτούλι (το): κασίικι ενάμιση χρόνου
βίτσα (η): βέργα
βλαγάδια (τα): χωράφια κοντά σε οικισμό
βουλά: φορά
βουρίζει (ρ.): ζευγαρώνει το γουρούνι
βουρτόπα (η): ξέφωτο σε δασώδη ή θαμνώδη περιοχή
βρίζα (η): σίκαλη, είδος δημητριακού
βρουμούσια (τα): μυρμίγκια

Γ

γαλάρια (τα): πρόβατα αναπαραγωγής
γαλατσιάνκουσ (ο): άσπρος
γαλίικι (το): καλαμένιο κοφίνι
γιαπράκια (τα): λαχανοντολάδες
γίδα γκέσα (η): μαύρη (στο τρίχωμα) με κόκκινο στην κοιλιά και στα πόδια

.....γκόρμπα: μαύρη
.....ζαβουκέρατη: με ένα στραβό κέρατο και ένα κανονικό
.....κανούτα: γκριζα, σταχτιά
.....κούλα: άσπρη
.....μαρτζιλιάτη: με "σκουλαρίκια" στο λαιμό
.....μούσκρια: μαύρη με άσπρα στίγματα στη μούρη
.....μπάλια: μαύρη με άσπρη τούφα στο κεφάλι
.....μπάρτζα: μαύρη με κόκκινο στη μούρη
.....πέστρα: μαύρη με άσπρο στην κοιλιά
.....πισουκέρατη: με κέρατα γυριστά πίσω από τα αυτιά
.....ρούσα: κόκκινη
.....σιούτα: χωρίς κέρατα
.....τραούσα: με μεγάλα κέρατα
.....τσιούγκα: με ένα κέρατο σπασμένο
.....τσιούπρα: με μικρά αυτιά
.....φλόρα: άσπρη
.....ψαριά: γκριζοκόκκινη
γιντσιάρκου (το): νεογέννητο
γιντζές (ο): καλλιεργήσιμο τριφύλλι
γκαγκαράτσα (η): κοπριά προβάτου ή γιδιού
γκάγκτζα (τα): καρποί αγριοτριανταφυλλιάς
γκαλιγκότσια (η): μεταφορά ανθρώπου στην πλάτη
γκαμπράνι (το): τενεκεδάκι
γκανταλιέμι (γκανταλώ) (ρ.): γαργαλιέμαι
γκαρμπουλάχανου (το): λάχανο
γκαρούλια (τα): μεγάλα αποδημητικά πουλιά
γκαταλνώ (γκατάλτσι) (ρ.): καταπίνω
γκαχιλώνα (η): χελώνα
γκιζιρνώ (γκιζέρι) (ρ.): βολτάρω
γκιόσια (τα): είδος παιχνιδιού
γκιούμι, γκίμι (το): μεταλλικό δοχείο νερού
γκιουρντάνι (το): στολίδι
γκλαβανή (η): άνοιγμα προς το υπόγειο, καταπακτή
γκλαμπάτσα (η): αρρώστια ζώων
γκόλιαβους (ο): γυμνός
γκουγκουμπές (ο): μικροκαμωμένος, νάνος
γκουρμπέτσα (η): ζητιάνα
γκόρμπιτας (ο): καρναβάλι
γκουγκουλίτσα (η): καρύδι με το τσόφλι
γκούμπζα (η): ξύλινη γαβάθα-πιάτο
γκούμπζιαλους: ανάθεμα
γκουντρογκλώ (ρ.): κατρακυλώ
γκουργκόλια (τα): πέτρινοι βώλοι
γκουρμπέτσα (η): τσιγγάνα

γκριγκουρτσιά (η): άγρια γκορτσιά, άγρια απιδιά
γκουρλώνου (ρ.): πνίγω
γκούσια (η): το "καρύδι" του λαϊμού
γκούστιαρας (ο): σαύρα
γκουτσιούνι (το): μικρό γουρούνι
γκριζιάλα (η): γκρίνια
γκρίμπα (η): καμπούρα
γκρουσιάδι (το): είδος βελανιδιάς
γκρούσκλας (ο): λάρυγγας
γκζιούπι (το): ασύμμετρο μεγάλο καυσόξυλο
γκύλιαντρους (ο): σιδερένιο στεφάνι, τσέρκι
γνουμκός (ο): μυαλωμένος
γουμάρι (το): γάιδaros
γουνίδις (οι): γονείς
γουντζάρι (το): χοντρό κόκκαλο με λίγο κρέας
γούρνα (η): εσοχή στο έδαφος, λάκκος για νεκρό
γουρνάρς (ο): βοσκός γουρουνιών
γραβαλνώ (ρ.): ξεκοκαλίζω
γραμματκός (ο): γραμματέας Κοινότητας
γραπατσώνουμι (ρ.): πιάνομαι καλά
γριντιά (η): ξύλινο δοκάρι οροφής
γριντώνουμι (ρ.): ξαπλώνω

Δ

δασκαλούλια (τα): μαθητές Δημοτικού
δαχλίδι (το): δακτυλίδι
δγιάργους (ο): σύνορο αγρών, άκρη
δέοντα [τα]: χαιρετίσματα
διακόβου (ρ.): προσπερνώ
διδυμάρκα (τα): δίδυμα
διρμάτι (το): ασκός από τομάρι
διρμόνι (το): κόσκινο
διρπάνι (το): δρεπάνι
διφτιρίζου (ρ.): σκάβω για δεύτερη φορά
δουκιούμι (ρ.): θυμάμαι
δρόκνου (το): ροδάκινο

Ε

ειάτς (είμι, είσι, ειάτους-είμιστι, είντς, ειάτς) : νάτοι
έναργους (ο): αργός
έντεσα (ρ.): έμπλεξα
έντικα (το): χορός περιοχής Κοζάνης
έτσια: έτσι
έγια (τα): πλούτη

Ζ

ζάβα (η): κόπιτσα

ζαβουκλιά (η): παράβαση κανόνα παιχνιδιού, δόλος
ζαΐφκους (ο): καχεκτικός
ζαμπακώνου (ρ.): ζυλοφορτώνω
ζαμπούνκους (ο): φιλάσθενος
ζαπώνου (ρ.): αφαιρώ, κλέβω, κρύβω
ζαράλι (το): ζημιά
ζαραλούθκους (ο): ελαττωματικός
ζαρίζου (ρ.): βλέπω θαμπά
ζαχαράτου (το): καραμέλα
ζαχαρίσιου (το): ροζ χρώματος
ζβάρνισμα (το): σύρσιμο στο έδαφος
ζβαρνιάρας (ο): ατημέλητος
ζβόλι (το): μικρός συμπαγής όγκος χώματος
ζγκνώ (ρ.): κουνώ
ζγκούλα (η): εσοχή, κρύπτη
ζγκούρα (η): βρωμιά, λέρα
ζγκρουβάλι (το): στρογγυλό, συμπαγές
ζγούρι (το): δίχρονο αρνί
ζίγρα (η): αγκαθωτός θάμνος
ζιμ (το): είδος παιχνιδιού
ζιούκα (η): παραγινωμένο φρούτο, μαλακό
ζίρδαλου (το): βερίκοκο
ζλάπι (το): λύκος, άγριο ζώο
ζμί (το): ζουμί
ζμπόμπα (η): κοπάνα από σχολείο
ζμπουρίζου (ρ.): συνομιλώ
ζμπρουξιά (η): σπρώξιμο
ζνάρ (το): ζώνη
ζντρο (το): κοντρόλ μπάλας
ζντροβόλι (το): αγκάθι εδάφους
ζούζουλου (το): φίδι
ζουζούνα (η): πράσινο σκαθάρι-έντομο που ζουζουνίζει
ζούκακας (ο): μικροκαμωμένος
ζουμπάς (ο): μικροκαμωμένος
ζουπώ (ρ.): πιέζω, σπρώχνω
ζουρζουβίτς (ο): ζωηρός, κινητικός
ζουρμπινά: με το ζόρι
ζουρνάς (ο): η μουσούδα του γουρουνιού
ζουρτιάζουμι (ρ.): ζορίζομαι, εκνευρίζομαι
ζουφός (ο): καχεκτικός

Η

ημιράδι (το): είδος βελανιδιάς

Θ

θάρουμ: μακάρι

θημιρίδα (η): η εφημερίδα
θιρμασιά (η): πυρετός
θκομ (θκος, θκοτ): δικό μου
θλεικώνου (ρ.): κουμπώνω
θυμιτικό (το): μνήμη
θχειάκου (η): θεία

I

ίγκλα (η): λουρί του σαμαριού
ιδώια: εδώ
ιένας: ένας
ιλιάτσι (το): πρακτικό φάρμακο
ίνουρου (το): όνειρο
ιπειτόργια: προηγουμένως
ιρισιά (η): ζήλια
ίσκιουμα (το): στοιχειό στον ύπνο

K

καβάκι (το): λεύκα
καβαλαριά (η): φυτικό ζιζάνιο
καβουρμάς (ο): χοιρινό κρέας διατηρημένο σε λίπος (λίγδα)
καγγέλι (το): στροφή, φιγούρα χορού
καϊπώνου (ρ.): κρύβω
καλαμικιά (η): τροφή ζώων
καλαμπαλίκι (το): συνωστισμός
καλαντζής (ο): γανωματής
καλίγουμα (καλιγώνου) (το): πετάλωμα
καλούγδια (τα): αγαθά
κανάκεμα (το): χάιδεμα
κανίστρα (η): ψάθινο πανέρι
καντίπουτα: τίποτε
καραμούζα (η): είδος πουλιού ή τρομπέτα
καραμπουτσιάκι (το): είδος καλλιεργήσιμου μπιζελιού για ζωοτροφή
καραπέτσι: τελείως άγουρο φρούτο
καρκατσέλι (το): ακρίδα
καρκαρίζουμι (ρ.): γελώ δυνατά
καρκάτσιλας (ο): αυτός που σκαρφαλώνει
κάρνου (το): κάβουνο
καρπουλόι (το): γεωργικό εργαλείο για λίχνισμα
καρυά (η): καρυδιά
καρύσιου (το): χρώμα καφέ
κασμιρεύου (ρ.): κοροϊδεύω
κατασάρι (το): μάλλινη φανέλα
κατούνια (τα): μεταφερόμενα είδη
κατουστάρι (το): κύπελλο
κατράντζα (η): είδος σταριού

κατσιαούλι (το): σαγόι
κατσιάρουμα (κατσιαρώνου) (το): γονάτισμα [από βάρος]
κάτσιδα (η): χειμερινό λουλούδι με φαγώσιμο βολβό
κατσιούλι (το): μάλλινο σκουφί
καφκί (το): μονάδα μέτρησης γάλακτος
καψαλώνου (ρ.): φεύγω
κιόλαντζ: κιόλας
κιχί (το): μικρή κουλουριαστή τυρόπιτα
κλαδαριά (η): θημωνιά από κλαδιά βελανιδιάς
κλαδί (το): το δέντρο βελανιδιά
κλέτσιους (ο): εργαλείο δεσίματος δεματιών
κληματσίδα (η): κληματαριά
κλιάντρα (τα): έντερα, εντόσθια
κλιτσινίκους (ο): βοηθητικό ξύλο για δέσιμο δεματιών
κλόζμα (το): στροφή
κλουρόπτα (η): πίτα κουλουριαστή
κλουσαριά (η): κλώσα
κλούτσα (η): γκλίτσα
κλούτσα (η): βελόνα πλεξίματος
κόγγουλι (η): ζιζάνιο του σταριού
κόθουρος (ο): το περιμετρικό της πίτας
κόκα (η): εγκοπή, σημάδι
κόλιαντρα (τα): κάλαντα
κόρδα (η): φράχτης μαντριού, υπαίθριο μαντρί
κόρτσα (η): κοριός
κόσα (η): πλεξούδα ή μακρύ δρεπάνι
κούκλα (η): καλαμπόκι, ρόκα
κουκουτσέλας (ο): κόκορας
κουκόσα (η): καρύδι
κουκότσι (το): το ξυλώδες της ρόκας
κουκούδι (το): στερεή μύξα
κουλιάστρα (η): πρωτόγαλα
κουλιουμπώ (ρ.): επισκέπτομαι σε ονομαστική γιορτή
κουλουκουρίζου (ρ.): κουρεύω τα γιδοπρόβατα στην κοιλιά
κουμάσι (το): κοτέτσι ή σπιτάκι γουρουνιού
κουνάκι (το): σπίτι, στέκι
κουπάννα (η): σκάφη ξύλινη
κουπέλι (το): παλιόπαιδο
κουρδέλια (τα): παπούτσια
κουριά (η): φλούδα ψωμιού
κουριμώς: ευτυχώς
κουρκούτη (η): χυλός
κουρκουτώ (ρ.): ανακατεύω χυλωμένο φαγητό
κουρκουτσόπανους (ο): το αγόρι που παίζει -κάνει παρέα- με κορίτσια

κουρουμπλιά (η): κορομηλιά
κουρούπι (το): κουρεμένος γουλί
κουσεύω (κουσιό) (ρ.): τριγυρνά, τρέχω
κουσκούτα (η): εργασία χειροποίητης επεξεργασίας μαρμάρινου όγκου
κούτιου (το): σκυλί
κούτκας (ο): πίσω μέρος κεφαλιού
κουτουλούμπα (η): κωλοτούμπα
κουτρομπλίτσα (η): κωλοτούμπα
κουτσάκι (το): εξάρτημα σαμαριού
κουτσιουμπό (το): κομμένο
κουτσκελά (η): ελιγμός
κούτσκου (το): μωρό, μικρό
κουτσουρός (ο): σωρός
κουτώ (ρ.): τολμώ
κρατμάρα (η): αδυναμία ποδιών (ασθένεια) στα ζώα
κρένου (ρ.): μιλώ, συζητώ
κριάκουρα (τα): βράχοι
κριτσινάει (ρ.): τρίζει
κρίστκα: παραφορτωμένο
κυράτσα (η): κυρά, κυρία
κφάλας (ή καρακφάλι) (ο): αυτός που δεν ακούει, κουφός

Λ

λάβα (η): πολύ ζέστη
λαβίζου (ρ.): μαλώνω
λαγκιόλι (το): πιέτα φορέματος
λαγγίτα (η): τηγανίτα
λαγγόνι (το): πλευρά-κοιλιά ζώου
λαθήρι (το): είδος άγριου μπιζελιού
λάιους (ο): μαύρος
λαλάς (ο): θείος
λάλημα (το): προώθηση τα πρόβατα για άρμεγμα
λαλούμενα (τα): όργανα μουσικά
λαμάνι (λαμανίζου) (το): ανακάτεμα
λαμνί (το): σωρός στο αλώνι
λάμνια (η): κάθε παμφάγο, λαίμαργο
λανάρι (το): εργαλείο για το ξάσιμο του μαλλιού
λανάρια (τα): στεφάνι με καρφιά στο λαιμό τσομπανόσκυλου
λάπατα (τα): αυτοφυή λαχανικά
λιάρους (ο): ασπρόμαυρος σκύλος
λίγδα (η): χοιρινό λοιπίος
λιγκέρι (το): μπακιρένια σουπιέρα
λιγκιάζου (ρ.): έχω λόξιγκα
λιγνάτους (ο): ελαφρά ντυμένος
λίγουμα (το): χάσιμο αισθήσεων

λιζβός (ο): μικροκαμωμένος, αδύναμος
λιζγκάρι (το): φτυάρι
λιλέκι (το): δρεπάνι
λιμασμένους (ο): πολύ πεινασμένος
λιουρίζου (ρ.): κόβω
λιτίρι (το): ηλιάνθος
λιφτόκαρου (το): φουντούκι
λόζιους (ο): χοντρό άχυρο
λόϊρα: τριγύρω
λολ (το): μικρές αναπηδήσεις της μπάλας με το πόδι, χωρίς να πέφτει στο έδαφος
λούγκα (η): πρησμένος αδένας στο λαιμό
λούδι (το): λουλούδι
λουλακίσσιους (ο): γαλανός
λουκάγκου (το): λουκάνικο
λουμάκι (το): δενδρύλιο βελανιδιάς
λουμάς (ο): μεγάλος βώλος
λουμούρα (η): ανακατωσούρα, συνωστισμός
λόρδα (η): πείνα
λούνη (η): κατακάθη λάσπης, αμμόχωμα
λούρα (η): μακρύ ξύλο για “τίναγμα” καρπών δέντρων
λουρίδα (η): ζωστήρας
λουστάρι (το): κοντό ξύλο για γκρέμισμα φρούτων (κυρίως καρύδια, κάστανα)
λύξα (η): παλιογυναίκα

M

μαβλώ (ρ.): καλώ ζώα
μαγλίκα (η): σαλιάρα
μάεριμα (το): μαγείρεμα
μακαράς (ο): καρούλι
μαλέτου (το): μάλλινη κάπα με σκούφο
μάλτα (η): μπλέ σκούρο ύφασμα για ρούχα εργασίας
μανάρι (το): οικόσιτο αρνί
μαναχάτα: μόνα τους
μανταλίδι (το): τούβλο
μαντζάτου (το): δωμάτιο ισογείου
μάνταλους (ο): σύρτης πόρτας
μαντάνι (το): υδροτριβείο επεξεργασίας μάλλινων, σκουτιών
μαξούς: επίτηδες
μαραγκιασμένους (ο): μαραμένος
μάρκα μ' έκαψις: απατεώνας
μαρκιούντι (ρ.): αναμασούν την τροφή (ζώα)
μαρμάγκα (η): δυσκολία

μαρούκλουτους (ο): με την ουρά στα σκέλια
μαρτάρια (η): μανιτάρια
μαρτζέλια (τα): “σκουλαρίκια” στο λαιμό των γιδοπροβάτων
μασλάτι (μασλατώ) (το): κουβέντα
ματέρι (το): ξύλινο υπόστεγο
ματουύαλια (τα): γυαλιά ματιών
ματρακάς (ο): σφυρί για πελέκημα μαρμάρου
μέγκλα (η): δρασκελιά, αρίδα
μέρους (το): αποχωρητήριο
μιράδι (το : μερίδιο
μιργιάτκου (το): μεροκάματο
μαρμάγκα (η): ταλαιπωρία
μισάλι (το): ύφασμα που σκέπαζαν το ψωμί
μισάντρα (η): ντουλάπα
μισιά (η): μεσοτοιχία
μισιακός (ο): μισός - μισός
μισμέριαζμα (το): ύπνος το μεσημέρι
μιτζμένους (ο): μεθυσμένος
μψούρα (η): πήλινο βαθύ πιάτο
μόκου: σιωπή
μόλαβους (ο): ήσυχος
μόλτσα (η): σκόρος
μουαμπέτι (το): μάζωξη, συζήτηση, κέφι
μούζγκα (η): πράσινη βρωμιά στην επιφάνεια στάσιμου νερού
μουλώνου [μούλουξι ρα] (ρ.): σωπαίνω
μουμούδι (το): μαμούνι στη φακή
μούμουλος: όρος παιξίματος στους βώλους
μουμουτεύω (ρ.): εξαντλώ, ταλαιπωρώ
μουμουτιμένος (ο): εξαντλημένος
μούνγκι: μόνο
μουνέδα (η): άτακτο παιδί
μουνουχίζου (ρ.): στερώνω αρσενικά ζώα
μούργκισμα (το): σκοτείνιασμα πριν από τη νύχτα
μούργκουσ (ο): σκουρόχρωμος σκύλος
μουρκάλα (η): ζευγάρι προβάτων
μουρκούτι (το): μικρό σκυλί
μουρταράκους (ο): απατεωνίσκος
μούρτζιους (ο): άνιφτος, λερωμένος στο πρόσωπο
μουρτζούλα (η): μουντζούρα
μουσικλέτα (η): μοτοσικλέτα
μουσκόφαγα (ρ.): καλόφαγα
μούτους (ο): μουγγός
μουτσιαλνώ (μουτσιαάλμα) (ρ.): αναμασώ την τροφή
μουχλάδα (η): ήπιος καιρός, ομίχλη

μουχόζκου (το): εκλεκτό, αστείο
μπαϊλτζμάρα (μπαϊλτσα) (η): μεγάλη κούραση
μπαϊφι (το): χωράφι χέρσο
μπαϊάτκους (ο): μπαγιάτικος
μπακαβάς (ο): χαρτόνι, χοντρό εξώφυλλο
μπάκακας (ο): βάτραχος
μπακάλημα (μπακαλώ) (το): μπουσούλημα
μπακαταραίοι (οι): μικροκτηνοτρόφοι
μπαλαντίνες (οι): μεγάλες νιφάδες χιονιού
μπάμπαλου (το): σκουπιδάκι
μπαμπάτσκους (ο): γεροδεμένος, δυνατός
μπάμπου (η): γιαγιά
μπαμπούκα (η): λειτουργιά, άρτος Θείας Ευχαριστίας
μπαμπατζιάνγκους (ο): γεροδεμένος
μπάρα (η): μικρός λάκκος με νερό
μπαρμπούλα (η): μαντήλι κεφαλής γυναικών
μπασιούρς (ο): σκουρόχρωμος σκύλος με στίγματα στο κεφάλι
μπάτσαρους (ο): μουντζούρης, καρναβάλι
μπδω [μπδώ τς τρείς=κάνω άλμα εις τριπλούν] (ρ.): πηδώ
μπέρκου (το): πάθημα
μπιδγιά (η): απιδιά
μπιζιρνώ (ο): βαριέμαι
μπικιάρς (ο): εργένης, ανύπαντρος
μπιλαλίθκους (ο): πολύπλοκος
μπιλτζίκι (το): βραχιόλι
μπιρικέτι (το): αφθονία
μπισίκι (το): κούνια μωρού
μπισιουντί (το): το πάχος από το προγούλι και την κοιλιά του χοίρου
μπισλίκα (η): βώλος από βελανιδιά
μπίτσιους (ο): γουρούνι
μπιχλιμπίδι (το): διακοσμητικό, κόσμημα
μπλάνα (η): μεγάλο κομμάτι τυριού
μπλάρι (το): μουλάρι
μπλιαγκούρι (το): πλιγούρι
μπλιόκα: κατάβρεξη
μπλιόρα (η): γίδα ή προβατίνα ενάμισι χρόνου
μπόσκους (ο): χαλαρός, επιπόλαιος
μπουγτζιάδισ (οι): επικεφαλής γάμου ή αρραβώνα
μπουίρου: πρόσκληση για γεύμα, κόπιασε
μπουκουβάλα (η): τριμμένο ψωμί με τυρί πλασμένο σε σχήμα μπάλας
μπουλντούκα (η): γούρνα με νερό σε λάκκο
μπούντα (η): υγρασία
μπουρμπούτιασι (ρ.): πήρε φωτιά
μπουμπόλια (τα): τα βραστά φασόλια

μπουμπότα (η): καλαμποκόπιτα
μπούμπους (ο): φόβητρο, θηρίο (απειλή για τα μωρά)
μπουμπουτάει (ρ.): καταβρέχεται, είναι μέσα σε υγρό, πλέει
μπουνέλα (η): πιρούνι
μπουράτου (το): μηχανήμα καθαρισμού σταριού
μπουρμπουνάρι (το): σκαθάρι
μπουχάρι (το): καμινάδα
μπράτιμους (ο): συνομήλικος και ο βοηθός σε γάμο
μπριάβα (η): κλειδαριά
μπρουζιάλα (η): πολύ ζέστη
μπρουζιούτκου (το): καλοθρεμμένο
μπρούχαβου (το): σαθρό
μσούρα (η): βαθύ μεταλλικό πιάτο
μτάρια (τα): εξαρτήματα του αργαλειού
μω [ή μώι]: ω, εσύ

N

νημόρι (το): μνήμα
νιάϊμους (ο): ετήσια εμποροπανήγυρη
νιόχαρους (ο): ανυπόφορος
νιρουφαϊά (η): αυλάκι που έγινε από διάβρωση του νερού
νισιάνι (το): πάθημα
νότχιους (ο): βρεγμένος
νουβρός (ο): αυλή
νούνους (ο): νονός
νουρά (η): ουρά
νουτώ (ρ.): βρέχω
νουφαλός (ο): ομφαλός
νουφανός (ο): κλαδαριά που καίγεται το βράδυ της Ανάστασης
νουχτάρι (το): απότομη όχθη ρεματιάς
νταβάζ (το): ταψί
νταβίζου (ρ.): ζητώ ζητιανεύω
νταβραντισμένος (ο): γεροδεμένος
νταϊκώνου (ρ.): στηρίζω
ντάϊμα: συχνά
νταλάκι (το): στήθος
νταλντώ (ρ.): ορμώ
ντάμκα (η): λεκές
ντάμπουρας (ο): τύμπανο
ντάρα (το): κατακάθι
νταρντάρισμα (το): φλυαρία
ντάσι: χτύπημα κεφάλι με κεφάλι
ντβάρι (το): τοίχος
ντέσιμου (το): κακό μπλέξιμο
ντίγκα: εντελώς γεμάτο

ντιπ: καθόλου
ντιρλίκουμα (το): λαίμαργο φαγητό
ντόμισιους (ο): αφελής
ντουβουρλίγκα (η): ζάλη
ντουγρού: ίσια μπροστά
ντουρλάπι (το): θύελλα
ντράβαλα (τα): φασαρίες
ντραγκανώ (ρ.): κουδουνίζω, θορυβώ
ντράφτσα (η): κουλούρα του γάμου
ντρούμπαλα (τα): εξαρτήματα, όργανα
ντραγατσικά (η): δερμάτινο σακούλι βοσκού
ντραγάτς (ο): αγροφύλακας
ντρασκλώ (ρ.): δρασκελώ
ντρίμα (η): κομμένο κλαδί
ντρουβάς ή τρουβάς (ο): μάλλινος σάκκος, τορβάς
νυφαδγιά (η): νύφη
νυχιάις (ο): πάγωμα στα ακροδάχτυλα
νυχτέρι (το): ομαδικό ξενύχτι εργασίας και κουτσομπολιού γυναικών
νώμους (ο): ώμος

Ξ

ξαμώνου (ρ.): αγγίζω, πλησιάζω
ξέταγμα (το): προκατάληψη
ξιαντρόπιασμα (το): βγάλσιμο από τη δύσκολη θέση
ξιαπουλνιέμι (ρ.): αφήνομαι ελεύθερος
ξιαρίζου (ρ.): καθαρίζω φτυαρίζοντας
ξιαστουχμένους (ξιαστουχώ) (ο): αφηρημένος, ξεχασμένος
ξιγκουγκουλίζου (ρ.): ξεφλουδίζω καρύδια
ξιθάρριου: θάρρος, κουράγιο
ξιθλύκωμα (το): ξεκούμπωμα
ξικλιάζουμι (ρ.): τρώω υπερβολικά
ξικουπή (η): εφάπαξ συμφωνία
ξίκους (ο): παλαβός
ξιλέστρατους (ο): ασύμμετρος, ψηλός
ξιλκά (τα): οπορωφόρα δέντρα
ξινήθρα (η): είδος αγριόχορτου
ξιναχώνου (ρ.): ξεθάβω
ξινουμώ (ρ.): διώχνω
ξιόλτους (ο): λυτός
ξιου: έξω, κυρίως για κότες
ξιουρτανέμι (ρ.): τεντώνομαι
ξιπατώνου (ρ.): καταστρέφω
ξισυλλοΐαστους (ο): απερίσκεπτος
ξιχάου (ρ.): απασχολούμαι, ξεχνιέμαι
ξιτρά: παρά λίγο, ξώφαλτσα

ξω (ρ.): ξύνω

Ο

οινόπλιμα (το): οινόπνευμα

όργους (ο): κομμάτι χωραφιού

ουδιέτσι: όπως είναι

ουδιτότι: αμέσως

ουντίζου (ρ.): ταυιάζω, μοιάζω

ουιπάν: πάνω

ουπχάτ: κάτω

ουράτσα (ρ.): υπέφερα, παρακουράστηκα

ουρουλόι (το): ρολόι

ουρσουζλίκι (το): ελάττωμα

ουχτούρι (το): οχτώ (βαθμός)

Π

παγάλια: σιγά

παγκουφουλιά (η): ιστός αράχνης

παλαμαριά (η): ξύλινο εργαλείο θερισμού

παλιαρούτα (η): παλιό ρούχο

πανιάζου (ρ.): θαμπώνω

πάντιους-ράντιους: τέτοιος κι αλλιώτικος (υβριστικά)

παραλαλώ (ρ.): παραμιλώ στον ύπνο

παρασκαλνιέμι (ρ.): ματιάζομαι

παραστάθι (το): κάσα πόρτας

παρατουρνώ (ρ.): απομακρύνομαι, φεύγω

παραχώνου (ρ.): θάβω

παρέκια: πιο πέρα

παρόνουμα (το): επώνυμο

παρτάλι (το): κουρέλι

παρτσιακλό (το): απείθαρχο, ζωηρό

παταριά (η): σφαλιάρα

πατλιά (η): πατημασιά

πατλιτζιάνι (το): μελιτζάνα

πατόζα (η): αλωνιστική μηχανή

πατούνα (η): μέρος κάλτσας που αντιστοιχεί στο πέλμα

πάφιας (ο): πολύ λεπτή λαμαρίνα

πέγκα (η): κηλίδα

πέρπιρας (ο): είδος πεταλούδας

πέτουρου (το): φύλλο πίτας

πιτιράδι (το): καρβέλι για σκύλους

πιδουκλιά (η): τρικλοποδιά

πικούνι (το): εργαλείο λάξευσης μαρμάρων

πιρατνοί (οι): οι πέραν του Αλιάκμονα

πιδίκα (η): αυγό βαμμένο σε σχέδια

πιδικλώνου (ρ.): μπερδεύω

πιτροκάλι (το): πορτοκάλι
 πιτχιάζου (ρ.): φτιάχνω τυρί
 πκάμισου (το): πουκάμισο
 πλακίδα (η): μικρή κότα (σε ηλικία)
 πλαστάρι (το): στρογγυλό ψωμί
 πλατέα (η): πλατεία
 πλατή (η): πίτα με ζύμη και τυρί
 πλέχτρα (η): δέμα από κρεμμύδια ή σκόρδα
 πλι (το): πουλί
 πλιμόνι (το): πνευμόνι
 πλιότιρου: περισσότερο
 πλιυρίτουμα (το): κρύωμα
 πλουκάρι (το): μαλλί προβάτου (πάνω μέρος)
 πλούλι (το): κοτοπουλάκι
 πλόχειρου (το): παλάμη
 πνάκι (το): ξύλινο δοχείο με καπάκι
 πνακουτό (το): θήκες ψωμιού (πριν φουρνιστούν)
 πόπουρδα (η): είδος μανιταριού και γενικά το μικροκαμωμένο
 πουλιουμώ (ρ.): πετώ
 πουρεύω (ρ.): περνάω, βολεύομαι
 πουρτουμανές (ο): πορτοφόλι
 πουχιρνώ (ρ.): βάζω για ψήσιμο στο φούρνο ψωμί
 πράματα (τα): τα υποζύγια, αυτά που μεταφέρουν ή σύρουν φορτίο (άλογα, μουλάρια κλπ)
 πρατσαλνώ (ρ.): πιτσιλώ
 πρέκνα (η): φακίδες
 πριάκουνου (το): λίμα
 προβατίνα ασπρονούρου (η): μαύρη (τρίχωμα) με άσπρη ουρά
γρίβα: γκρίζα
κάλεσα: άσπρη με μαύρα στίγματα στο κεφάλι
κουρνούτα: με κέρατα
κουτσίνου (ή κουάτσηνη): άσπρη με κόκκινο στο κεφάλι
λάια: μαύρη
μπατσάρα: άσπρη με μαύρη μούρη
μπέλα: άσπρη
ρούντα: με πυκνό κατσαρό μαλλί και πλατιά ουρά
τσιούλα: με μικρά αυτιά
 πρόκα (η): πιρούνι
 προυσίφιρου (το): κέρασμα
 προυστούρα (η): στομάχι, φαγητό Χριστουγέννων(στομάχι χοίρου με γέμιση)
 προυσφόλι (το): μόνιμο αυγό φωλιάς
 προυτσιάλα (ρ.): ζευγάρωμα γιδιών
 πτιά (η): μαγιά
 πυρουστία (η): τρίποδας για τζάκι

πχιαλώ (ρ.): τρέχω

P

ραγκατζάρια (τα): έθιμο της Πρωτοχρονιάς

ράντιους (ο): τιποτένιος (υβριστικά με το «πάντιους»)

ρέντζα (η): στομάχι κότας

ριβάνι: γρήγορη περπατησιά

ριμπαρεύου (ρ.): ψάχνω, ανακατεύω

ριμπούρι (η): κακοκαιρία, χιονιάς

ρόγα (η): μισθός τσομπάνη

ρόκα (η): εξάρτημα για γνέσιμο μαλλιού και καρπός καλαμποκιού

ρόπουτους (ο): θόρυβος

ρουγάζια (τα): είδος χόρτου στα έλη

ρούσα (η): κοκκινωπή

ρουφτένιου (το): ρεβιθένιο ψωμί

Σ

σάιζμα (το): στρώμα από γιδίσιο μαλλί

σαλντώ (ρ.): ορμώ

σαράντζμα (το): ξεμάτιασμα

σαράντσι (ρ.): συμπλήρωσε 40 ημέρες από τη γέννα

σέα (τα): υπάρχοντα

σέρει (ρ.): ζευγαρώνει η αγελάδα

σιάβαρα (τα): ξερά κλαδιά

σιακάτ: προς τα κάτω

σιαλίδα: πολύ αλμυρό

σιαπάν: προς τα πάνω

σιαπέρα: παραπέρα

σιάργκαβους (ο): γκρίζος

σιβαίνου (ρ. προστ. σέβα): ανεβαίνω

σιέι (το): δοχείο

σιμπουδάβλι (το): ξύλο σκαλίσματος φούρνου

σιου [έι σιου]: εσύ [βρε συ]

σιουλνάρι (το): έξοδος βρύσης νερού

σιούμπα (η): χτύπημα

σιουμπώ (ρ.): σκαλίζω τη φωτιά

σιουνφάδα (η): συννυφάδα

σιουπούλι (το): μικρό στόμιο σε λαγίни

σιούρδους (ο): ανόητος, παλαβός

σιούρι (το): είδος (με την κακή έννοια)

σιούσκας (ο): καρούμπαλο

σιούτου (το): κριάρι ή γίδι χωρίς κέρατα

σιρκό (το): αρσενικό

σιρτός (ο): πηγάδι

σιτζίμι (το): χοντρό σκοινί από καννάβι

σκαμπάζου (ρ.): γνωρίζω, κατανοώ

σκανιάζου (ρ.): κοροϊδεύω κάποιον
σκαπιτώ (ρ.): το σκάω, φεύγω
σκαφίδι (το): σκάφη ζυμώματος
σκάφτουρας (ο): αιχμηρό ξυλάκι [για εκρίζωση βολβού κάτσιδας]
σκίζα (η): ξύλινη σφήνα
σκλάβους (ο): ομαδικό παιχνίδι
σκλέβουντι (ρ.): ζευγαρώνουν τα σκυλιά
σκλέντζαρς (ο): αδύναμος, κοκαλιάρης, κακομοίρης
σκλί (το): σκύλος
σκλίδα (η): μούσκεμα
σκλίδι (η): σκελίδα σκόρδου
σκνί (το): σκoinί
σκουλνώ (ρ.): τελειώνω, σχολώ
σκούνι, σκφούνι (το): μάλλινη πλεκτή κάλτσα
σκουτίδα (η): σκοτάδι, σκοτεινιά
σκρόπιους (ο): σκόρπιος και είδος χορού
σκρούμπους: αλλοίωση, καταστροφή
σκτήσιου (το) : ρούχο από χοντρό μάλλινο ύφασμα, σκουτί
σκρόφα (η): γουρούνα
σκύβαλα (τα): υπολείμματα από σιτάρι και άγανα
σμάδα (η): ομάδα, πέτρα παιχνιδιού
σμαζώνου (ρ.): μαζεύω
σμότιρα: πιο κοντά
σνάζου (ρ.): ταρακουνώ
σουγκάρια (τα): τα γεννημένα αρνιά στο τέλος της περιόδου
σούγλα (η): σούβλα
σουιάζου (ρ.): συγγενεύω, τιμώ το σόι
σουκόρφι (το): εσωτερικό τσεπάκι
σούκος (ο): λιπώδης βρωμιά μαλλιού προβάτου
σουλτόχιουνου (το): νοτερό χιόνι
σουμός (ο): τελειωμός
σουντάει (ρ.): γαυγίζει
σούρβα (τα): κάλαντα της Πρωτοχρονιάς
σουρβάλα (η): ακατάσχετη ροή
σουρλουτός (ο): οβάλ
σπαλιόρα (η): μάλωμα
σπάπια (τα): υπάρχουντα
σπαστρέου (ρ.): συγυρίζω, τακτοποιώ
σπαστρικιά (η): καθαρή, νοικοκυρά
σπιτουτόπι (το): οικόπεδο
στάλους (ο): σκιερό μέρος για ξεκούραση κοπαδιού
σιτάρι (το): σιτάρι
στιγνιάρου (η): αδύνατη, κοκαλιάρρα
σιφάτου (το): σιφάδο

στιχμένους (ο): βοσκός επί πληρωμή
στλιαρώνου (ρ.): δέρνω
στουμπίζου (ρ.): χτυπώ στο γουδί ή στα στάχια για αποχωρισμό του σταριού
στουπουτός (ο): γεμάτος, πυκνός
στουπώνου (ρ.): βουλώνω
στραγκστάρι (το): στραγγιστήρι
στράνια (τα): ρούχα
στρέκλα (η): “τρέλα” βοδιών από τσίμπημα εντόμου
στρέγου (ρ.): δέχομαι, υπομένω
στρουμπλί (το): σκαμνάκι
συμφιράτους (ο): συμφεροντολόγος
στριβάδι (το): χώρος με πλούσια βοσκή
στριμπάδα (η): σημάδι από χτύπημα
στριφάδι (το): γίδα ή προβατίνα με δύο γέννες
συγκαθώ (ρ.): συμμετέχω στο κέφι
συμπράγκαλα (τα): μεταφερόμενα υπάρχοντα
συντρόφι (το): κάτω εσώρουχο
συντρόφσα (η): φιλενάδα, συνομήλικη
σφαϊό (το): πόνος στην κοιλιά
συχείο (το): ίσκιωμα, φάντασμα
σφάλτσα (η): δεμάτι μεγάλου μεγέθους
σχόριου (το): κέρασμα για συχώρεση νεκρού

T

ταζέθκου (το): φρέσκο
τακουσιού: στα γρήγορα
ταλαγάρι (το): χοντρή κάπα
ταμάμ: όμοιο
ταντέλα (η): δαντέλα
ταξιπέ: περίπου
ταρατόρι (το): ξυλοφόρτωμα
ταρταρίζου (ρ.): μιλάω συνέχεια
τειάφι (το): θειάφι
τζαγκανάρι (το): λαγούτο
τζαμπούνα (η): ηχοκατασκευή από κορμό δημητριακών
τζέρτζιλα (τα): βερίκοκα
τζιαμάλτς (ο): αναμαλλιασμένος, ατημέλητος
τζιαντές (ο): δημοσιά
τζιβώνου (ρ.): μισοκλείνω τα μάτια
τζιντάνι (το): πορτοφόλι
τζιοπς (ο): τσέπη
τζιουλάπι (το): απόκριση, απάντηση
τζιουμάκα (η): ραβδί ξύλινο
τζιουτζιουβές (ο): μπρίκι
τζιουτζιούκα (η): κοιλιά

τζιουτζιουκλάρι (το): μικρό παιδί
τζιρίκνα (τα): ροδάκινα
τζιρμιτώ (ρ.): καταστρέφω, αφαιρώ
τζιρνίκια (τα): κορόμηλα
τζιρτζιάνι (το): σπουργίτι
τζουνώ (ρ.): τσιγκλώ
τζούφιους (ο): κούφιος, χωρίς περιεχόμενο
τίκνισι (ρ.): βγήκε αληθινό, ανταποκρίθηκε
τιμαρεύου (ρ.): δέρνω
τιτώνου (ρ.): φτιάχνω
τλούπα (η): το μαλλί της ρόκας
τνάζου (ρ.): μαζεύω του καρπούς της καστανιάς,καρυδιάς κ.α.,[τίναξι
ν'καρυά=πέθανε]
τουρός (ο): ίχνος
τουταχιά: αύριο
τράκα (η): πλακέ κουδούνι για τα αιγοπρόβατα
τρόχαλου (το): μεγάλη πέτρα
τσαγκρασούλι (το): εργαλείο του τσαγκάρη
τσάκι (το): δισάκι
τσάκνα (τα): ξερά κλαδιά
τσάλφουρας: προηγουμένως
τσάπουρνα (τα): καρποί είδους βάτου
τσαρτσάρα (η): χτένα
τσάρκους (ο): θερινό μαντρί
τσέντζιαρς (ο): κατσαρόλα
τσέργα (η): μάλλινο κλινοσκέπασμα
τσέρνιασι (ρ.): μούδιασε (από χτύπημα ή κρύο)
τσέχρα (η): παλιοχαρακτήρας
τσιάγαλα (τα): χλωρά αμύγδαλα
τσιαγούλι (το): σαγόνι
τσιαϊρι (το): αλάνα
τσιακούρκους (ο): νευρικός
τσιαμαντάνι (το): σταυρωτό γιλέκο
τσιάμκα (τα): παραδοσιακά παπούτσια
τσιάμπα-κάρσα: πιάστηκαν στα χέρια, άνω-κάτω
τσιαμτσιακούσι (το): ξυλοδαρμός
τσιασίτι (το): είδος
τσιατάκι (το): επιθετικό, κακότροπο
τσιατάλι (το): εξάρτημα αμπάρας, εξάρτημα μηχανισμού
τσιατμάς (ο): μεσοτοιχία
τσιάφι (το): τσουχτερό κρύο
τσιαχρές (ο): όψη
τσιβουρίζει (ρ.): τσιτσιρίζει (στο τηγάνι)
τσιγαρίδα (η): κομμάτι βραστό χοιρινό (παχύ)

τσιγκαλίδια (τα): ασήμαντα μικροαντικείμενα
τσικρίκι (το): ξύλινη ανέμη
τσιλιπίθκους (ο): κομψός, καλοφτιαγμένος
τσιμπιρίτσα (η): είδος θυμαριού
τσίντσιφα (τα): καρπός είδους βάτου
τσινώ (ρ.): γκρινιάζω, αντιδρώ
τσιόλια (τα): κουρέλια
τσιονγκς: στοπ
τσιόκανα (τα): πέτρινοι βώλοι
τσιούγκους (ο): αδέξιος
τσιουκαλνώ (ρ.): ευνουχίζω
τσιουκάνι (το): κουδούνι
τσιουλικά (η): είδος παιχνιδιού, τσιλίκι
τσιούμα (η): το άκρο πράσου ή κρεμμυδιού (με τη ρίζα)
τσιουλτάρι (το): φθαρμένο ρούχο
τσιουμπλί (το): ράμφος
τσιουμπρός (ο): τσιγκούνης
τσιούτσανου (το): μικρό
τσιουτσιουρμάλλιασα (ρ.): ανατρίχιασα από το κρύο
τσιουτσιούλιαντρους (ο): κορυδαλλός
τσιόφα (η): γουρούνα
τσιπότια (τα): εξογκώματα σε ραβδί
τσιπούνα (η): γιλέκο μακρύ
τσιρίζι (το): ρετσίνι των δέντρων
τσιρνιάζου (ρ.): μουδιάζω από χτύπημα
τσιτσαρεύου (ρ.): ξεγυμνώνω
τσίτσαρους (ο): γυμνός
τσιτσιαλνώ (ρ.): διαλύω, λιώνω
τσιτίσιμα: κάλεσμα κατσίκας
τσιφτιλής (ο): παλιοχαρακτήρας
τσκάρι (το): εξόγκωμα, ύψωμα
τσούκα: γεμάτα, φορτωμένα
τσουρτσούφι (το): ξυλοφότρωμα
τυρουφάης (ο): δερμάτινο δοχείο τυριού
τφύζει (ρ.): είναι στυφό, πικρό

Υ

ύψουμα (το): πρόσφορο ονομαστικής γιορτής

Φ

φακιόλι (το): μαντήλι που δένεται στο κεφάλι
φαμπλιά (η): οικογένεια
φανάρι (το): μεταλλικό κουτί με σήτα για τη φύλαξη τροφίμων
φαρφάρας (ο): πολυλογάς
φαφούλα (η): βρεγμένο ξερό ψωμί
φιλί (το): κομμάτι πίτας

φιλούδα (η): φέτα ψωμιού
φιλτζιάνι (το): φλιτζάνι
φιτζιούλα: φυγή τρέχοντας
φίτσιους (ο): μικροκαμωμένος αδύνατος
φκέλι [ή θκέλι](το): σκαπτικό εργαλείο, δικέλι
φκιάνου (ρ.): κάνω
φλάστιρας (ο): ξύλινη σφραγίδα για τις λειτουργιές
φλιά (η): επίσημο δείπνο σε σπίτι με λίγους καλεσμένους
φλιούργα (τα): παιδικό παιχνίδι με πέτρες
φλόκους (ο): τα εξέχοντα νήματα της βελέντζας
φνό (το): φθηνό
φόρτουμα (το): χοντρό σκοινί
φουκάλι (φουκαλνώ) (το): σκούπα από χόρτα
φουλτακίδα (φουλτακιάζου) (η): κοκκινίλα με πρήξιμο του δέρματος
φούρκα (η): διχάλα
φούρλα (η): στροφή γύρω από, φιγούρα χορού
φουρλιατώ (ρ): πετώ με μανία
φουρφούρι (το): κατασκευή χάρτινη που περιστρέφεται στον αέρα
φρίθκα (ρ.): φοβήθηκα
φταζμιδίτκου (το): ψωμί γιορτινό, επτάζυμο
φτασμένου (το): ώριμο, γνωμένο
φτσέλι (φτσέλα, φτσιλούλι) (το): ξύλινο παγούρι

X

χαβάς (ο): μελωδία, σκοπός τραγουδιού
χάζμαλα (τα): ξηροί καρποί, καραμέλες
χαλεύου (ρ.): θέλω
χαμάλα (η): βαριά χειρωνακτική εργασία
χαμούρι (το): μίγμα κυρίως αμμοχάλικου και τσιμέντου
χαρά (η): γάμος
χαρλίζου (ρ.): ροχαλίζω
χαρχάλι (το): λειρί κότας
χάσκας (ο): παιχνίδι Αποκριάς (αυγό δεμένο με κλωστή κλπ)
χασμήσια (τα): κεράσματα, γλυκά
χειρότσια (τα): γάντια
χλιάρι (το): κουτάλι
χλιαράκι (το): πόνος στο πλευρό, στο μέρος της καρδιάς
χλιο (το): χλιαρό
χλώ (ρ.): ζεσταίνω με την ανάσα
χόβι (το): φορά
χουσμέτι [χουσμπετεύου] (το): δουλειά σπιτιού
χουϊάζω (ρ.): μαλώνω, διώχνω
χουλέβια (τα): μάλλινες μακριές χοντρές κάλτσες
χουλκό (το): πυώδες σπυρί
χουρχουλάζει (ρ.): κοχλάζει

χουτζιούμι (το): τμήμα εργασίας κυρίως στο θέρο

χουχουϊάβα (η): κουκουβάγια

χραπαλνώ (ρ.): τρώω με βουλμιά

Ψ

ψαλίδα (η): διχαλωτή τρίχα μαλλιού

ψαλίθρα (το): είδος ζώφιου

ψαχατεύου (ρ.): ψάχνω με την αφή

ψιέκας (ο): ψεύτης

ψίνα (η): φαγητό για γουρούνια

ψίτσα (& ψίχα): λίγο

ψόφους (ο): πολύ κρύο

ψυχός (ο): Ψυχοσάββατο, των ψυχών

ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Αγησίλαος: Γκησιλούλτς, Γησιλάκους

Αθανάσιος: Θανάις, Θανασάκς, Νάτσιους, Σιάκας

Αθανασία: Θανάσου, Θανασούλα

Αθηνά: Ανθηνιά

Αικατερίνη: Κατίγκου, Κατίνα, Κατιρίν(η), Λίνα, Ρίνα

Αλέξιος: Αλέξ

Αναστασία: Τασιά, Τασίτσα, Τασιούλα, Τσιτσιά

Αναστάσιος: Ναστάις, Τασιούλτς, Τάσιους

Αντώνιος: Αντώντς, Ντόνας

Απόστολος: Πουστόλτς

Αριστείδης: Αρίστους, Τίκας, Τούλης

Αστέριος: Στέργιους, Τσέλιους

Αφροδίτη: Φουρδίτου

Αχιλλέας: Χιλλέας, Αχιλλάκος

Βασίλειος: Βασίλτς, Βασιλάκς, Λάκης, Μπίλης, Τσίλας, Τσίλτς

Βασιλική: Βασιλική, Βασιλικιά, Κουκούλου

Βάια: Βαΐτσα, Βαϊούλα

Γεώργιος: Γάκης, Γιουργάκς, Γιουργούλτς, Γούλας, Γώγους, Γιώρς,

Γκόγκους, Ζιώγας, Λιόλιους

Γεωργία: Γιουργίτσα, Γίτσα

Γλυκερία: Γλύκου

Γρηγόριος: Γληγόρς

Δημήτριος: Δημητράκς, Δημητρούλτς, Μήκας, Μήτρους, Μήτσιους, Μπίτους, Τάκς

Δέσποινα: Δέσπου, Πούλα, Τζέπου

Ελένη: Λιένη, Λιένου, Λινάκι, Λινιώ

Ελισάβετ: Λισάφου

Ελευθέριος: Λιφτέρς

Ελευθερία: Λιφτηρία

Ευάγγελος: Βαγγιλάκς, Βάγγους, Βαγγέλτς, Βαντσιόβας, Γκέλας, Γκιόλτς
Ευαγγελία: Βαγγελίτσα, Βαγγιλιά, Βάγγιου, Βαγγιλούδα, Λίτσα
Ευανθία: Βανθία
Ευλαμπία: Βλαμπία, Βλάμπου
Ευδοξία: Βδουξία
Ευθύμιος: Θύμνιους, Τζημάκς, Τζημάντς, Τζημούλας, Τζήμους
Ευστάθιος: Σταθτς, Τιάκας
Ευφημία: Θυμία
Ηλίας: Λίας
Θεόδωρος: Θόδουρος, Θουδουράκς, Ντιόντιους
Θεοδώρα: Θουδώρα
Θωμάς: Μάκης, Θουμάς, Τσιώμους
Ιωάννης: Γιαννούλας, Γιαννούλτς, Γιάνντς, Νούλτς
Ιωάννα: Γιάννου, Γιαννούλου
Καλλιόπη: Καλλέπου, Κάλλιου
Κυριακή: Κυρατσού
Κωνσταντίνος: Γκουντάρας, Γκουντής Κουστταντής, Κουτσιαρής,
Κουτσιούλας, Κώστας (πληθ: Κουστάδης), Κώτιας, Κώτσιους(πληθ: Κώτσδης)
Κωνσταντινιά: Κουστταντούλου
Μαγδαληνή: Μαγδάλου
Μαρία: Μαριγούλα, Μαρίτσα, Μαριώ, Μπία
Ματίνα: Ματιώ
Νικόλαος: Κουκόλτς, Κουλιός, Νίκους, Νικόλας
Όλγα: Όλουγα
Παναγιώτης: Παναέτς, Παναϊώτς, Πανίκας, Πάνους, Τζιώτας
Παναγιώτα: Πανάιου
Παρασκευή: Τσιβούλα
Σουλτάνα: Τανούλα
Σταυρούλα: Βούλα, Μπούλα, Μπούλου, Σταυρούδου, Σταυρούλου
Στυλιανός: Στυλιανές, Τσέλιους
Στυλιανή, Στεργιανή: Στιργιάνου
Σωκράτης: Σουκράκς
Φίλιππος: Φίλπας
Φρειδερίκη: Φειρδιρίκη
Φωτεινή: Φώτου
Φώτιος: Φώτς
Χαράλαμπος: Μπάμπης, Χαράλαμπους, Χαρίς, Χαριλάκς
Χαρίκλεια: Χαρίκλου
Χρήστος: Κίτσιους, Λίτσιους, Χρήσους, Χρηστάκς, Χρηστακούλας.

(Ημερολόγιο 2010, Μικροβαλτινό Γλωσσάρι, Πολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Μικροβαλτινών Ν. Κοζάνης).

Επίλογος

Στην εργασία που παρουσιάστηκε παραπάνω κύριο μέλημα ήταν η ανάδειξη του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος στον Μικροβάλτο Κοζάνης. Βασιστήκαμε κυρίως σε συνεντεύξεις κατοίκων του χωριού, οι οποίοι μέσα από τον καθημερινό τρόπο ομιλίας τους, μας εισήγαγαν στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα του Μικροβάλτου. Ακόμη, ανατρέξαμε στην τοπική ιστορία του Μικροβάλτου, στους αγώνες που έγιναν κατά τον Μακεδονικό Αγώνα, τους Βαλκανικούς πολέμους, τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, την Γερμανική κατοχή, είδαμε πόσο αγωνίστηκαν οι κάτοικοι του Μικροβάλτου για την απελευθέρωση της πατρίδας μας. Επίσης, γνωρίσαμε τα ιδιαίτερα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του χωριού, τις συνήθειες των κατοίκων, τις αναμνήσεις από τα παιδικά τους χρόνια, τα τοπικά φαγητά, τα σκεύη καθώς και τις ιδιαίτερες ονομασίες που έχουν αυτά. Γνωρίσαμε ακόμη, τις στάσεις και τις απόψεις των κατοίκων για την τρέχουσα κατάσταση στο χωριό, καθώς και τις αντιλήψεις τους για τον ρόλο της γυναίκας και του άντρα.

Εκεί που εστίασαμε κυρίως ήταν η ανάδειξη του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος, οι ιδιαίτερες λέξεις που χρησιμοποιούνται, καθώς και ο τρόπος που προφέρονται. Τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα με την πάροδο του χρόνου εξαλείφονται και χάνονται στο βάθος των χρόνων, πλέον ομιλούνται μόνο από ηλικιωμένους ελάχιστοι είναι οι νέοι που χρησιμοποιούν ιδιωματικές λέξεις και αυτό γίνεται για τον λόγο ότι μένουν σε κάποιο χωριό και έρχονται σε καθημερινή επαφή με το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα.

Τέλος, καλό θα ήταν να υπάρξει μια προσπάθεια για την αναβίωση των τοπικών ηθών, εθίμων και παραδόσεων των χωριών, για την παραμονή τους στο χρόνο αλλά και το πέρασμά τους από γενιά σε γενιά για να μην ξεχνάνε οι νέες γενιές τις ρίζες και τις αξίες τους. Ας ελπίσουμε ότι οι νεότερες γενιές θα ενδιαφερθούν για τον τόπο τους και θα προσπαθήσουν για την ανάδειξη αυτού αλλά και των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του, είτε αυτά είναι τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα, είτε είναι τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις.

Βιβλιογραφία

- Εφημερίδα "Εν Μικροβάλτω...", τεύχη 1 [Δεκ. 2003], 5 [Απρ. 2005], 20 [Δεκ. 2010].
- Ημερολόγιο 2010, Μικροβαλτινό Γλωσσάρι, Πολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Μικροβαλτινών Ν. Κοζάνης.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 181), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 192), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 204), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 198), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 210), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 526), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 253), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 257), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 259), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 260), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Λαμπρέτσας, Η. (2000), ΜΙΚΡΟΒΑΛΤΟ (σελ: 262), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2000.
- Ντίνας, Κ. (2005), ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ, Α΄ ΤΟΜΟΣ, (σελ: 32), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2005.
- Ντίνας, Κ. (2005), ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ, Α΄ ΤΟΜΟΣ, (σελ:34), εκδόσεις: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη 2005.

Ιστοσελίδες:

<http://local.e-history.gr/pages/viewpage.action?pageId=1933712> (τελευταία ανάρτηση: 15-06-2015)

http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2897:-1943-1944&catid=44:2009-05-05-09-55-09&Itemid=92 (τελευταία ανάρτηση: 15-06-2015)

http://www.mikrovalto.gr/index.php?searchword=%CE%B3%CE%B5%CF%89%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C+%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF&ordering=&searchphrase=all&option=com_search (τελευταία ανάρτηση: 16-06-2015)

http://media.ems.gr/ekdoseis/makedonika/makedonika_29/ekd_pemk_29_Thavoris.pdf (τελευταία ανάρτηση: 16-06-2015)

<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B109/375/2500,9619/> (τελευταία ανάρτηση: 16-06-2015)

http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=971:2012-01-05-18-36-13&catid=57:2009-07-29-17-07-36&Itemid=98 (τελευταία ανάρτηση: 17-06-2015)

http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2009-07-29-17-39-41&catid=57:2009-07-29-17-07-36&Itemid=98 (τελευταία ανάρτηση: 18-06-2015)

http://www.mikrovalto.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2009-07-29-17-39-41&catid=57:2009-07-29-17-07-36&Itemid=98 (τελευταία ανάρτηση: 18-06-2015)

Παράρτημα

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1

Ηλικία: 73 ετών **Φύλο:** Άντρας **Επάγγελμα:** Γουμουτής στη MABE (αυτός που βάζει φουρνέλα, δηλαδή κάνει ανατινάξεις).

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Θυμάμι στα πιδικά μας χρόνια τς'25 Μαρτίου, που πέρναμι τα κυπριά, τα κουδούνια κι τρέχαμι σ' όλου του χωριό, για να βγούνι οι σαύρες, οι γουσταρίτσες όπως τς'λέγαμι, λιεπόν, κι γυρίζαμι γύρω από δω κάτω στου γελαδόστρατο, στα βουγκουτόπια και γύρω, γύρω στις Πάδες. Την Πρωτοχρονιά γενόμεσταν γκουρμπεταίοι, ραγκατζάρια δηλαδή, γυρνούσαμε τα κάλαντα κι χουρεύαμι στην πλατέα. Όταν ήμασταν μικρά οι γονίδες μας, μετά του Δημοτικό μας έστειλναν στα γιδοπρόβατα και βουσκάγαμι τα γίδια και τα πρόβατα. Πάμι παρακάτ'

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Τα'οτις τα καλύτερα φαγητά ήταν η αυγουτηγανιά, τα αυγά μι κρέας και η πίτα που φτιάχν' μι τα πέτουρα, που τα ψην' πάνω στις σόμπες ή στον ξυλόφουρνο, έτι κάναμι και την βασιλόπιτα την πρωτοχρονιά. Μετά είχαμι την φασουλάδα, είχαμι τα παρδαλά τα φασόλια που ήταν ασπρόμαυρα. Αυτά ήταν τα καλύτερα φαιά.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Εδώ στου χωριό έχουμι του τζουτζβε που κάνουμι τουν καφέ του μπρικ'που λέμι σήμερα. Έχουμι του τσκαλ'που μέσα σ'αυτό βράζουμι τα φαιά, έχουμι τηνπραγάτσα που κουβαλούσαμε του νερό ή του γάλα.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Στου χωριό ζούσαμε με την κτηνοτροφία είχαμι κάτι κήπους τα μπαχτσέδια, εδώ κάτω στ' βρύση την αργασταριά, όλου του χωριό τα είχε εκεί και πήγαίναμι και τα πουτίζαμι με τη σειρά. Είχαμι γεωργία βγάζαμι σίκαλι, βρίζα την λέγαμι τότες, βγάζαμι σιτάρ'...εε αυτά. Θερμοκήπια δεν είχαμι τότες στου χωριό, τώρα βαζν' κάποιου στα σπίτια τς'.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Εε σ'είπα για τν'πρωτοχρονιά και τα ραγκατζάρια. Του Λάζαρι χόρευαν στην πλατεία οι γυναίκες κι τραγουδούσαν. Στο πανηγύρι του χωριού πρώτα ανηβαίναμι στουν Αι-Λιά μετά την εκκλησία χουρεύαμι εκεί κι μετά κατεβαίναμι στου χωριό και χορεύαμι όλοι στην πλατέα. Κι τα Θεοφάνεια πέρναμι τς'εικόνες από του σπít' και πηγαίναμι

στην εκκλησία κι μετά κάναμι τον γύρω τς' εκκλησίας και μετά όλου του χωριού και φωνάζαμι "Κύριε Ελέησον".

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Μι τα πιδιάμ' είμι πουλύ ευχαιστημένος. Έχω τέσσερις κόρες, εννιά εγγόνια και ένα δισέγγονο. Είμι ευχαριστημένος γιατί μεγάλωσαν βρήκαν τις δουλειές τους παντρεύτηκαν έκαναν τς' οικογένειές τους και ζούνε καλά.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Μπα...δεν έχω, η γυναίκαμ' κι γω είμαστε συνταξιούχοι και οι δυό πέρνουμι καλά λεφτά, όλα τα χρόνια δουλεύαμι, αν και μας έκοψαν κάποια λεφτά εδώ στο χωριό μας φτάνουν και μας περισσεύουν . εδώ στο χωριό η κρίση παλεύεται ενώ αν είσαι σε πόλη είναι πιο δύσκολα το βλέπω από τα πιδιά μου, εδώ ούτε αστικό χρειάζεται να πας κάπου ενώ στην πόλη χρειάζεται. Εδώ μια φορά κατηβαίνουμι στα Σέρβια μια φορά την εβδομάδα και παίρνουμι τα αμάξ' η παίρνουμι του λεωφορείο.

8. Έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Αώτου γιατρό δεν τουν έχουμι πάντα, δηλαδή έρχεται μια φορά την βδομάδα, είναι ο αγροτικός γιατρός που έχει έδρα στα Σέρβια. Παλιά είχε έναν γιατρό στου Τρανόβαλτο, είχε και ιατρείο. Δεν έχουμι ούτε ασθενοφόρο, ένα υπάρχει μόνο στα Σέρβια και αυτό δεν φτάνω για όλο τον χρόνο.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν έχου φύγει από του χωριό μου. Ούτε τα παιδιά μου θα ήθελα να φύγουν έξω.

10. Έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Εε παλιά η γυναίκα κάθονταν πιο πολύ στου σπίτι ενώ τώρα δουλεύει όπως ο άντρας, τώρα μπουρεί να δεις κι κάναν άντρα να μαγειρεύει στου σπίτι.

Ευχαριστώ πολύ!

Συνέντευξη 2

Ηλικία: 72 **Φύλο:** Άντρας **Επάγγελμα:** εργάτης

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Παλιά σαν παιδιά ασχολούμασταν με τις γραμμές, βάζαμι τα κουδούνια τς' 25^η Μαρτίου τρέχαμε στις γειτονιές και έξω στου δάσος και φωνάζαμι "εβγάτι φίδια και γκουσταραίοι". Τα παιδικάμ' χρόνια αυτά ήταν, δλειά, φτώχεια, δεν ειχάμι ψουμί να φάμι, πεινούσαμι, σήμερα άλλαξε η ζωή προς του καλύτερου.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Παλιά ειχάμι τ'φασουλάδα, τώρα είναι πουλλές οι γεύσεις, δεν μπορούμι να ξεχωρήσουμι τ'μια καλύτερι απ'την άλλη.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Παλιά ήτανι οι κατσαρόλες μι χαλκό, ου τσέντζερης και τα πήλινα που βράζαμι τν'φασουλάδα, τα λεγόμενα κιούπια, σαν κατσαρόλα αλλά λίγο πιο ψηλό. Σήμερα χρησιμοποιούν πολλά μπαχαρικά, παλιά όχι τόσο δεν είχαμι ούτε λαδ' να φάμι. Μόνο με χοίρινα λίπ' μαγειρεύαμι, λιώναμι τς' λίγδοις από του γουρνούνια και μαγειρεύαμι, ε και χρησιμοποιούσαμι αλάτ', μαυροπίπερο κι ρίγανη.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Από καλλιέργειες μόνο σιτιρά, καλαμπούκια, κι καναδού αμπέλια. Θερμοκήπια κι τέτοια δεν είχαν τότες, τώρα έχουνε.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Τα Ραγκατζάρια θυμάμι του νέου έτους, του Λάζαρ' πριν του Πάσχα, βγαίναμι στο χουριού τότε γλεντούσαμι μι τα όργανα του πανηγύρ', αυτά.

6. Είστε ευχαριστημένος με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Ναι σαν άτομο είμαι πολύ ευχαριστημένος μι τα πιδιά μ', παντρεμένα όλα και έχω και εγγόνια.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Για την οικονομική κρίση υπάρχει ένα μικρό πρόβλημα, εγώ με την γυναίκαμ' παίρνουμι και οι δυό σύνταξη τα βολεύουμι, τα πιδιάμ'είναι τακτοποιημένα δεν έχν'πρόβλημα.

8. Έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Ε προβλήματα υγείας εγώ δεν έχω τώρα είχα κάν' μια εγχείρηση αλλά τώρα είμι καλά. Εδώ στο χωριού έρχεται ένας γιατρός, πότε έρχετι πότε δε έρχετι, δεν είναι κάθε μέρα εδώ, ασθενοφόρο δεν έχουμι κι πάμε στα Σέρβια ή στυν' Κουζάν'.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν έχου φύγ' από του χωριού, ούτε τα πιδιάμ' θέλω να φύγν' από την Ελλάδα καλά είναι να μένεις στην χώρα σου και στου σπίτι σου.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Αλλάξανι, αφού τα παλιά αλλάξανι, οι γυναίκες παλιά έπαιρναν τα μικρά στα χέρια και πήγαιναν και στουμπούσαν τς'βρίζες και βουηθούσαν τουν άντρα, τώρα δλεύν κι αυτές χώρια από τουν άντρα.

Ευχαριστώ πολύ!

Συνέντευξη 3

Ηλικία: 85 **Φύλο:** άντρας **Επάγγελμα:** εργάτης στα λατομεία και τον αμύαινο

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Από τα παιδικάμ' χρόνια θυμάμι τουν πόλεμο μι τς' Γερμανοί, όταν άρχισι ου πόλεμος εγώ ήμαν μικρό πιδί έντεκα χρονό ήμαν κι τα θυμάμι όλα. Καταλαβαίνς' τώρα μας έκαψαν τα σπίτια, τα ρούχα τουν Αύγουστο κι τότε δεν μπορούσαμε να πάμι πουθινά μες στα λακούδια τς' χαράδρες μέναμι. Δεν είχα παπούτσια να φουρέσου κι στα Σέρβια δεν μπορούσαμε να πάμι γιατί ήταν τότες οι Γερμανοί εκεί και πήγε η πατέρασμ' στ' Δεσκάτ πούλτσι βρίζα και μι πήρε ένα ζευγάρ'. Οι Γερμανοί έφυγαν από δω το 1944.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Ιτότι είχαμι του ψουμί που τα βάζαμι στα ταγάρια και πιρνούσαμε, του πλιακούρ' είνι καλό, πέρναμι του σιτάρ' του αλέθαμι και κάναμε ραντστές κι κάναμι κι τραχανά, τρώγαμι πατάτες φακές, φασουλάδα άιντε κόβαμι κι κάνα γίδ' δεν είχαμι λεφτά όπως τώρα και τρώγαμι ότι βρίσκαμι.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Κατσαρόλις είχαμι του μπραγάτς' τουν τσέντζιαρί κι φκιάναμι καφέ στουν τζουτζβέ.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Ε σιτάρ' και βρίζα σπέρναμι δεν είχαμι θερμοκήπια, κάναμι αυλάκια στυ'αργασταριά κι πουτίζαμι. Αμπέλια είχαμι όλοι από λίγα, η εκκλησία είχε τα πιο πουλλά, τα βακούφκα τα αμπέλια, όλου του χωριό τριγούσι αυτά τα αμπέλια κάναμι ρακί κι κρασί και όταν είχαμι καμιά γιουρτί τα βγάζαμι στυ' πλατέα και τα πίναμι όλοι μαζί.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Τς' προξινιές είχαμι (ο γάμος), τότες δεν αγαπιούμασταν αλλά πηγαίναμι στον πατέρα από ένα κουρίτς' αν μας τν' έδινε καλώς αλλιώς πηγαίναμι σ' άλλη κουπέλα.

Πανηγύρια είχαμι στου χωριό, τ' αϊ-Λιά, πηγαίναμι παν' στου βουνό κάναμι Τη Θεία Λειτουργία κι μετά ψήγαμι αρνιά κι κατσίκια είχαμι όργανα και χορεύαμι μέχρι αργά κι μετά κατεβαίναμι μι τα πόδια και στήναμι χουρό στν' πλατέα του χωριού μέχρι τν' άλλ μέρα. Καλύτερα πράγματα είχαμι τότες. Κάναμι γάμοι χουρεύαμι περνο'θσαμι καλά.

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Ε πως, ευχαριστημένος είμι, γιατί μεγάλωσα καλά τα παιδιάμ' και σπούδασαν και έχν' τς' δικές τους δουλειές.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Όχι δεν έχω εδώ στο χωριό είναι καλά, τόσα χρόνια δούλευα, και έχω 25 χρόνια παίρνω σύνταξη, οπότε έχω λεφτά στην άκρη.

8. Έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Εε έχουμι, ου γιατρός δεν έρχετι κάθε μέρα, καλό κουρίτς' αυτό που έρχετι τώρα, αλλά δεν έχουμι ασθενοφόρο δεν έχουμι καλό σύστημα ούτε καλό πρόγραμμα του κράτος φταίει. Παλιά είχαμι ένα γιατρίου στου Τρανόβαλτο ήταν καλύτερα.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν πήγα πουθενά, μια ζωή εδώ είμι, αλλά ούτε τα πιδιάμ' θέλω να φύγουν. Δεν είναι καλά η ξενιτιά καλύτερα στον τόπο σου.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Άλλαξαν πως δεν άλλαξαν, τότες οι γυναίκες δεν σπούδαζαν κι κάθουνταν σπít' , βλεπς' τώρα οι υπηρεσίες είνι γμάτες από γυναίκες οι άντρες μπουρί να κάθοντι και στου σπít' . Τότες και ο άντρας και η γυναίκα πήγαιναν στου χουράφ' μαζί μι τα κούτσκα και βουσκούσαν τα γίδια και θέρζαν και τα έκαναν όλα μαζί.

Ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 4

Ηλικία: 77 **Φύλο:** άντρας **Επάγγελμα:** γεωργός και κτηντρόφος

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Θυμάμι που ήμαν ξυπόλητος, νηστικός και δε συμμαζεύεται και χωρίς σακάκια. Πρόλαβα τον πόλεμο με τους Γερμανούς ήμαν 5 χρονών, κόντεψα να καώ μέσα στο σπít' ήρθαν οι Γερμανοί να μας κάψν' του σπít' και γω ήμαν μέσα με την αδερφήμ' και ήρθε η μάναμ' και μας άρπαξε. Χάσαμι για δέκα μέρες τον αδερφóm' αλλά μετά τον βρίκαμι.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Παλιά του καλύτερο φαγητό στους γάμους και τα γιορτάσιμα είχαμι τς' πατάτες τα λάχανα, τ' σουπα, οι νοικοκυρές μάζευαν λάχανα, τα ραδίκια, τα λάπατα, τς' προβατίνας του μαλλί, λάχανα φουντωτά ήταν αυτά. Καλά ήταν και οι κεφτέδες με λάχανα στη γάστρα, τα έκαναν μι αλεύρ'. Στους γάμους έφκιαναν φασόλια, ρύζ' έσφαζαν και κána αρνί αυτά. Φκιάναμι τραχανά μι κόκκαλα και κάθε Σάββατο φκιάναμι πίτα.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Όλα τα κάνμι στο τσέντζιαρι και στου τηγάν' και στου καζάν' . χρησιμοποιούσαμε αλάτ' πιπέρ'μαύρο πιπέρ' κόκκινο κι ρίγανη.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Σιτάρ' , βρίζες, καλαμπόκι, βρώμη κι φακές, είχαμι αμπέλια για να φκιάνουμι καναδυό φορές κρασί αυτά.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Όταν αγρίκσα θυμαμι τα σουρβα, τα Ραγκατζάρια, τα κάλαντα λεφτά δεν μας έδιναν μας έδιναν πίτα από την χόβολι αυτά. Εε μετά παίζαμι σα παιδιά θυμάμι και του πανηγυρι που χορεύαμι αυτά.

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Εγώ με τα παιδιμ' είμι πουλύ ευχαριστημένος και δόξα του Θεό όλα είναι καλά.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Όχι όχι δεν έχω προβλήματα εδώ στο χωριό, είναι πιο καλά, δεν έχουμε μετακινήσεις είναι καλά.

8. έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Έχουμι πολλά προβλήματα, ο γιατρός έρχεται μια φορά την εβδομάδα δεν έχουμε ασθενοφόρο και είναι δύσκολα να πάμε στην Κοζάνη.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν έχω φύγει από το χωριό ποτέ, μια ζωή εδώ, αν τα παιδιάμ' έχπυνε προβλήματα τότες ας φύγουνε όπου είναι καλά και έχουνε λεφτά, να μην περάσουν αυτά που πέρασα εγώ.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Όχι δεν έχουν αλλάξει.

Ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 5

Ηλικία: 81 **Φύλο:** άντρας **Επάγγελμα:** μεταφορέας

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Θυμάμι ότι μεγάλωσα ξεβράκοτους, πρόλαβα και τον πόλεμο δεν πήγαμι ούτε σχολειό ούτε τίποτα. Θυμάμι που ήρθαν οι Γερμανοί εδώ στο χωριό που σκότωσαν κόσμο που έκαψαν τα σπίτια, έκαψαν δυο φορές το χωριό. Εμείς φύγαμι και πήγαμι στου δάσους, τότες τρώγαμι μαύρο ψωμί γιατί είχαν καεί τα στάρια.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Τότες τρώγαμε λάχανα, φασολάδα κι τραχανά, εμένα μι άρεσε το κρέας αλλά τότες δεν είχαμι τώρα έχουμε και πολύ μάλιστα.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Εδώ χρησιμοποιούμε τον τσέτζιαρι, του μπραγάτς' τς' κατσαρόλες, και φκιάνουμι καφέ στου τζουτζβέ.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Παράγουμι βρίζες , καλαμπούκια, σιτάρ', τριφύλλι, παλιά δεν είχαμι θερμοκήπια τώρα έχουμι, παλιά κάναμι αυλάκια στς' βρύσες κουντά για να τα πουτίζουμι. Είχαμι κι καναδυό αμπέλια κι φκιάναμι κρασί και τσίπουρο.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Θυμάμι τα Ραγκατζάρια την πρωτοχρονιά, τα Θεοφάνεια που γυρνούσαμι με τις εικόνες όλο το χωριό, εε... και του πανηγύρ' που πηγαίναμι παν' στον αϊ-Λιά κι χουρεύαμι όλ' μέρα.

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Είμι πουλύ ευχαριστημένος μι τα πιδιάμ', είναι καλοί πουλίτες σπουδαγμένοι έχουν τις δουλειές τους και τις οικογένειες τους και είναι μια χαρά.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Όχι δεν έχω προβλήματα, γιατί εδώ στο χωριό δεν χαλάς λεφτά.

8. έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Δεν έχουμε γιατρό, μια φορά την εβδομάδα έρχεται και είναι δύσκολα για μας.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν έχω φύγει ποτέ από την Ελλάδα ούτε από το χωριό αλλά ούτε και τα παιδιάμ' θέλω να φύγουν.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Τι να σε πω εγώ μια ζωή την γυναίκαμ' την είχα στου σπίτ' μαγειρεύε, έπλενε και μεγάλωνε τα παιδιά, τώρα οι γυναίκες δεν κάθονται σπίτ'/

Ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 6

Ηλικία: 81 **Φύλο:** γυναίκα **Επάγγελμα:** οικιακά

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Θυμάμι που είχαμι φτώχεια πουλύ, είχαμι φόβ' γιατί ήταν οι Γερμανοί και οι Ιταλοί μετά του '40 ήμαν 6 χρονών τότε και ήμαν και άσπρη άσπρη και έρχονταν οι Γερμανοί και με έβλεπαν και έλεγαν τ' γιαγια τ' Θνασούλα να μι πάρν'. Θυμάμι που μας έκαψαν οι Γερμανοί και 'φυγμαι πήγαμι στου δάσους, μείναμε εκεί τρία χρόνια, μακριά στα μπουχάρια, πέρασαν τα χρόνια μας, ούτε σχολειό πήγαμι ούτε τίποτα, φουβόμασταν. Πήραν και πολλοί όμηροι οι Γερμανοί πήγαν να κάψν' του μοναστήρ' τς' Παναγίας κι ου πατέραςμ' μι του μπραρμπαζιώγα την έσωσαν. Από το '50 και ύστερα πηγαίναμι και βοηθούσαμε τον πατέραμ' στα γίδια, τότε ούτε ρεύμα είχαμι ούτε νερό από τς' βρύσες παίρναμι. Μετά ήρθε εδώ η βασίλισσα η Φρειδερίκ' και μας έχτισε καλά σπίτια. Τότες όταν ήμασταν νέες καθόασταν στα φεγγάρια και λέγαμι τραγούδια όλα τα κορίτσια έτσι περνούσαμε. Μετά παντρεύκα και έκανα τα πιδιάμ'.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Πίτες φκιάνουμι εδώ στου χωριό με πέτουρα, τραχανά ε και μετά όλα τα καλά φαγητά στιφάτου κάναμι, γιαπράκια καλά φκιάνουμι όλα μι λίγδα, πατάτες μι ζμί φκιάνουμι, κρεμδοκεφτέδες, φκιάνουμι απ' όλα τα φαγητά.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Χρησιμοποιούμε τις κατσαρόλες, τα τηγάνια, τον τσέτζερη, τα μπαγράτσα για το γάλα, τους ταβάδες και τον τζουτζουβέ για τον καφε και μέσα στα γκιούμια βάζουμι

το γάλα από τα πρόβατα, και μέσα στις κάσες βάζουμε του τυρί. Όλα τα μπαχαρικά χρησιμοποιούμε στο χωριό για να γίνεται καλό το φαί, αλάτ', ρίγανι, κοκκινοπίπερο, μαυροπίπερο, μυσκοπίπερο, κανέλα, δάφνη, διάσμο, μαιδανό, αυτά.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Εε είχαμι χουράφια απ' όλα εβαζάμι, καλαμπούκια, στάρια, βρίζες. Εμείς οι γυναίκες υφαινάμι είχαμι αργαλειό και κάναμι κεντήματα όλα τα κάναμι.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Θυμάμι του Λάζαρι, την Πρωτοχρονιά, τα Θειοφάνεια που γυρνούσαμε με τις εικόνες, το πανηγύρι του χωριού. Και εμείς τότε σαν κορίτσια είχαμι τα νυχτέρια, μαζευόμασταν όλα τα κορίτσια σε ένα σπίτι τραγουδούσαμε και τρώγαμι όλες μαζί φκιάναμι πίτες και όλο τα βράδυ λέγαμι ιστορίες.

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Ευχαριστημένη είμαι με τα παιδιά μου, αφού είναι καλά και έχουν τις οικογένειές τους.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Όλος ο κόσμος έχει προβλήματα και εμείς σπουδάζουμε και τρία εγγόνια και είναι δύσκολα.

8. έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Έχουμε δεν έχουμε κάποιον γιατρό τώρα εδώ.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν έχω φύγει ποτέ, τα παιδιά μου ας πάνε όπου έχουν δουλειά και λεφτά.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Άλλαξαν, παλιά η γυναίκα ήταν υπάκουη στον άντρα, τώρα μόνο μαλώνουν και η γυναίκα δεν κάθεται στο σπίτι και δεν σέβεται τον άντρα.

Ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 7

Ηλικία: 78 **Φύλο:** γυναίκα **Επάγγελμα:** οικιακά

1. Τι θυμάστε από τα παιδικά σας χρόνια για το χωριό; (ιστορικά, πολιτικά)

Τι θυμούμι τς΄ Γερμανοί δεν παενάμι στου σχολειό, μας έβανε η μάναμ΄ να πηγαίνουμι στα ζγούρια και στα 14 τα χρόνια ου πατέραμ΄ με αρραβώνιασε και εγώ δεν τον ήθελα, έκατσα 8 χρόνια αρραβωνιασμέν΄ έρωτα δεν εκανάμι, μετά το γάμο.

2. Ποιες συνταγές προτιμάτε για μαγειρική; Ποια είναι τα αγαπημένα σας φαγητά;

Όλα τα φαγητά τα κάνουμε στ χωριό όλα τα καλά, πίτες κρέας, φασολάδα κεφτέδες με κουρκούτ΄ κατσαμάκατα φκιάνουμι με καλαμκίσιου αλεύρ΄. Εμένα μου αρέσουν όλα τα φαγητά γι΄ αυτό είμαι χοντρή.

3. Ποια σκεύη χρησιμοποιείτε; Ποια μπαχάρια; Κάτι άλλο ιδιαίτερο;

Μπαγράτσες, γκίμια χρησιμοποιούσαμε, ταβάδες όλα ήταν χάλκινα του τσκάλ΄ έχουμι που πάνω βάζουμι του καζάνι και κάνουμι φαγητά.. Όλα τα μπαχαρικά τα χρησιμοποιούμε εδώ, και φρέσκα μπαχαρικά βάζουμε που έχουμι στον κήπο.

4. Εκτός από τη μαγειρική στο χωριό τι άλλο παράγετε; (Αργαλειό, θερμοκήπια, καλλιέργειες).

Απ΄ όλα έχουμι στο χωριό, σιτάρια, βρίζες, καλαμπούκια, θερμοκήπια έχουμε, παλιά είχαμε αργαλειό και κάναμε κεντήματα τώρα δεν έχουμε.

5. Ποια έθιμα θυμάστε από το χωριό σας πιο ζωντανά;

Εεε τς΄ Λαζαρίνες θυμάμι που χορεύαμι και τραγουδούσαμε, τα Ραγκατζάρια την Πρωτοχρονιά είχαμι, τς΄ Αποκριές χορεύαμι και γινόμασταν καρναβάλια και το πανηγύρ΄ το καλοκαίρι χορεύαμι πολύ. Σε όλες τς΄ γιορτές μαζευόμασταν και γιορταζαμι.

6. Είστε ευχαριστημένοι με τα παιδιά σας; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί;

Αα πολύ ευχαριστημένη είμαι από τα παιδιά μου είναι όλα καλά έχουνε τις δουλειές τους και τα εγγόνια μου είναι καλά. Μια χαρά είμαστε.

7. Έχετε προβλήματα από την οικονομική κρίση;

Καλά είμαι, έχω εγώ και ο άντρας μου τη σύνταξη και βοηθάμε και τα παιδιά μου.

8. έχετε προβλήματα υγείας στο χωριό;

Γιατρό δεν έχουμε μια φορά την εβδομάδα έρχεται εδώ.

9. Έχετε μεταναστεύσει σε άλλες χώρες; Θα θέλατε να αλλάξουν τα παιδιά σας τόπο;

Όχι δεν πήγα πουθενά, ούτε τα παιδιά μου θέλω να φύγουν.

10. έχουν αλλάξει οι ρόλοι της γυναίκας και του άντρα στο χωριό;

Οι γυναίκες τώρα δουλεύουν και δεν κάθονται σπίτι όπως κάθονταν παλιά.

Ευχαριστώ πολύ

Φωτογραφικό υλικό

Λαζαρίνες

Ραγκατζάρια

